

अन्तिम प्रतिवेदन (Final Report)

श्री बाग्मती प्रदेश सरकार
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरीषद्को कार्यालय
प्रदेश सुशासन केन्द्र
जावलाखेल, ललितपुर, नेपाल

स्थानीय तहको आवधिक योजना तर्जुमा क्लष्टर २ – २०७९

जुगल गाउँपालिका प्रथम आवधिक योजना (७९/८०-८४/८५)

पेश गर्ने जे. भि :

ईन्जिनियरीङ्ग कन्सल्टेन्सी फर कन्सट्रक्टिभ डेभलपमेन्ट इन नेपाल प्रा. लि.

गौमुखी ईन्जिनियरीङ्ग सर्भिसेस् प्रा. लि.

रुरल ईन्फ्रास्ट्रक्चर एण्ड म्यानेजमेन्ट कन्सल्ट प्रा. लि.

(इकोकोड नेपाल-जि.ई.एस.-आर.आई.एम. सी., जे. भि.)

ललितपुर, नेपाल)

सम्पर्क ठेगाना

गौमुखी ईन्जिनियरीङ्ग सर्भिसेस् प्रा. लि.

सानेपा-२, ललितपुर, नेपाल

फोन नं.: ०१-४९०५००५

ईमेल: gaumukhiengineering@gmail.com

विषयबस्तु तालिका

परिच्छेद १ परिचय	१
१.१ पृष्ठभूमि.....	१
१.२ आवधिक योजना तर्जुमाका उद्देश्यहरु	२
१.३ योजना निर्माण विधि र प्रक्रियाहरु.....	२
१.३.१ वस्तुस्थिति विश्लेषण	३
१.३.२ योजना दस्तावेज तयारि	३
१.३.३ मस्यौदा प्रस्तुति तथा सुझाव संकलन कार्यशाला तथा अन्तिम दस्तावेज तयारि.....	४
परिच्छेद २ गाउँपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धिको समिक्षा	५
२.१ गाउँपालिकाको परिचय	५
२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना	५
२.१.२ जनसांख्यिक अवस्था	६
२.२ आर्थिक विकासको अवस्था	८
२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा.....	८
२.२.२ पर्यटन तथा संस्कृति.....	१०
२.२.३ उद्योग, व्यापार , व्यवसाय र आपूर्ति.....	११
२.२.४ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा	११
२.२.५ सहकारी	१३
२.३ सामाजिक विकासको अवस्था	१३
२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण	१३
२.३.२ शैक्षिक विकास.....	१४
२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाई	१४
२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था.....	१६
२.४.१ वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण.....	१६
२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात.....	१८
२.४.३ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा	१८
२.४.४ सूचना, संचार तथा प्रविधि.....	१९

२.५ वन, वातावरण तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था	१९
२.५.१ महामारी तथा विपद व्यवस्थापन	१९
परिच्छेद ३ सोच तथा विकासको अवधारणा	२०
३.१ पृष्ठभूमि	२०
३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती	२०
३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर	२०
३.४ निर्देशक सिद्धान्त	२०
३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य	२०
३.५.१ दिर्घकालिन सोच	२१
३.५.२ लक्ष्य	२१
३.५.३ समष्टिगत उद्देश्यहरू	२१
३.६ रणनीति तथा कार्यनीति	२१
३.७ परिणात्मक लक्ष्य	२३
३.८ लगानी, श्रोत अनुमान र बाँडफाँड	२५
३.८.१ आयको प्रवृत्ति र प्रक्षेपण	२५
३.८.१ व्ययको प्रवृत्ति र प्रक्षेपण	२७
परिच्छेद ४ आर्थिक क्षेत्र	२८
४.१ कृषि, वागवानी, पशुपन्छि विकास र व्यवसायिकरण	२८
४.२ पर्यटन	३१
४.३ लघु उद्यमशिलता विकास र व्यवसाय प्रवर्धन	३६
४.४ श्रम तथा रोजगार र वैदेशिक रोजगार	३९
परिच्छेद ५ सामाजिक क्षेत्र विकास योजना	४२
५.१ स्वास्थ्य र पोषण	४२
५.२ शैक्षिक विकास	४६
५.३ खानेपानी तथा सरसफाई	५२
५.४ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	५७
५.५ युवा तथा खेलकुद	६१
५.६ कला, सम्पदा, संस्कृति र भाषा	६५

परिच्छेद ६ पूर्वाधार क्षेत्र विकास योजना	६८
६.१ भू-उपयोग र भुमि व्यवस्थापन	६८
६.२ सडक र यातायात पूर्वाधार	६९
६.३ उर्जा	७९
६.४ आवास तथा बस्ति विकास	८२
६.५ सञ्चार तथा सुचना प्रविधि	८५
परिच्छेद ७ वन, वातावरण र विपद् व्यवस्थापन योजना	९१
७.१ वन क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्धन र विकास	९१
७.२ वातावरण संरक्षण र जलवायु अनुकुलन	९४
७.३ विपद् व्यवस्थापन	९६
परिच्छेद ८ संस्थागत विकास तथा सुशासन योजना	१०२
८.१ लोकतान्त्रिक संघीय शासन प्रणालीको प्रवर्धन	१०२
८.२ गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि एवं सशक्तिकरण	१०३
८.३ शासकीय प्रवन्ध र सुशासन	१०७
८.४ प्रशासकीय सुधार र सार्वजनिक सेवा	१०९
८.५ वित्तीय अनुशासन	१११
८.६ सन्तुलित विकास	११३
परिच्छेद ९ कार्यान्वयन व्यवस्था	११५
९.१ योजना तर्जुमा	११५
९.२ आयोजना बैंक	११८
९.३ योजनाको संस्थागत कार्यान्वयनको व्यवस्था	१२१
९.४ अनुगमन, मूल्याङ्कन र वार्षिक समिक्षा	१२२

तालिका विवरण

तालिका 1 कृषि उत्पादन बिक्रीको प्रकृति.....	८
तालिका 2 विभिन्न पशुहरुबाट जम्मा हुने उत्पादनको विवरण	११
तालिका 3 विशेष प्राविधिक सीपयुक्त मानव श्रोत	१२
तालिका 4 घरबाट निस्कने फहोर व्यवस्थापनको प्रक्रिया	१६
तालिका 5 खाना पकाउने मुख्य इन्धन	१८
तालिका :६ जुगल गाउँपालिकाको आगामी पाँच वर्षका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	२१
तालिका :७ कृषिका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	२९
तालिका :८ पर्यटनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरुपर्यटन-.....	३२
तालिका :९ लघु उद्यमशिलता विकास र स्व व्यवसायको-प्रवर्द्धनका रणनीति तथा कार्यनीति	३७
तालिका :१० श्रम तथा रोजगार र वैदेशिक रोजगारका रणनीति र कार्यनीति	४०
तालिका :११ स्वास्थ्य तथा पोषणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	४३
तालिका :१२ शिक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	४७
तालिका :१३ खानेपानी तथा सरसफाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	५३
तालिका :१४ महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	५९
तालिका :१५ युवा तथा खेलकुदका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	६२
तालिका 16 कला, संस्कृति, सम्पदा र भाषा सम्बन्धि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	६६
तालिका :१७ भूउपयोग तथा भूमी व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	६८
तालिका :१८ यातायात तथा पूर्वाधारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	७१
तालिका :१९ उर्जाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	८०
तालिका :२० आवास तथा बस्ती विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	८४
तालिका :२१ सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	८६
तालिका :२२ वन तथा भूसंरक्षणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	९२
तालिका :२३ वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन का रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	९५
तालिका :२४ विपद् व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	९८
तालिका :२५ लोकतान्त्रिक संघीय शासन प्रणालीको प्रवर्द्धनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	१०३

तालिका :२६ गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि एवं सशक्तिकरणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१०५
तालिका :२७ शासकिय प्रबन्ध र सुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१०८
तालिका :२८ प्रशासकीय सुधार र सार्वजनिक सेवाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	११०
तालिका :२९ वित्तिय अनुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१११
तालिका :३० सन्तुलित विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	११३
तालिका :३१ योजना तर्जुमाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	११६
तालिका :३२ आयोजना बैंकका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	११९
तालिका :३३ योजनाको संस्थागत कार्यान्वयनको व्यवस्थाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१२२
तालिका :३४ अनुगमन, मूल्याङ्कन र वार्षिक समिक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१२३

तस्विर विवरण

तस्विर १ वडागत जनसंख्या.....	६
तस्विर २ जातिगत जनसंख्या विवरण.....	७
तस्विर ३ कृषिको लागि जग्गा प्रयोग गर्ने परिवार.....	८
तस्विर ४ रोजगारीको अवस्था.....	१२
तस्विर ५ शैक्षिक तह सम्बन्धि विवरण.....	१४
तस्विर ६ खानेपानीको श्रोतको विवरण.....	१५
तस्विर ७ खानेपानी लिन लाग्ने समय.....	१५
तस्विर ८ शौचालयको प्रकार सम्बन्धि विवरण.....	१५
तस्विर ९ भवनका छानाको प्रकार.....	१७
तस्विर १० घरको जगको प्रकार.....	१७
तस्विर ११ गाउँपालिकाको जोखिमको प्रकार.....	१९

परिच्छेद १ परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय विकासको सैद्धान्तिक आधारको रूपमा समाजवाद उन्मुख आर्थिक विकासलाई केन्द्रमा राखिएको छ । विकासको प्रतिफललाई राज्यको लगानी र राष्ट्रिय उत्पादनको उपभोगका आधारमा विश्लेषण गर्न खोजिएको छ । त्यसैगरि प्रतिफलको वितरणलाई सामाजिक न्यायको सिद्धान्त एवं वातावरणमैत्री दिगो विकासका आधारमा मापन गर्ने अवधारणालाई अंगिकार गरिएको छ । संविधानमा विकास योजनाका अन्तरनिहित सार वस्तु स्वरूप दिगो एवं एकीकृत विकास, न्यायपूर्ण र समानतामा आधारित प्रतिफल वितरण, निजी, सामाजिक सुरक्षा र आर्थिक विकासका लागि सार्वजनिक, निजी र सहकारी साझेदारी विकास पहल गर्ने राष्ट्रिय दृष्टिकोण राखिएको छ । आर्थिक समृद्धिसँगै राज्यले सामाजिक सुरक्षा बहनको क्षेत्र व्यापक बनाउने र त्यसका आधारमा विपन्न, गरिब, असहाय, वृद्ध, बालबालिका, पछाडि पारिएको वर्ग, क्षेत्र र लिङ्ग, लोपोन्मुख जातजाति आदिमा राज्यले सामाजिक सुरक्षा सुविधामा बृद्धि गर्ने सोच राखेको छ । राज्यले उद्यमीहरूलाई लगानीको अवसर सिर्जना गर्ने, वित्तीय स्रोत जुटाइदिने र सबै प्रकारका सेवा, उत्पादन र व्यापार क्षेत्र परिचालन गरी सामाजिक रूपान्तरण गर्न खोजेको अवस्था छ ।

स्थानीय शासन सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ६ को दफा २४ अन्तर्गत गाउँ तथा नगरको आवधिक तथा गुरुयोजना निर्माण गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी आर्थिक विकास तथा गरिबी निवारणमा प्रत्यक्ष योगदान पुग्ने, उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिने, जनताको जीवनस्तर, आमदानी र रोजगार बढ्ने, स्थानीय बासिन्दाहरूको सहभागिता जुट्ने, स्वयं सेवा परिचालन गर्न सकिने तथा लागत कम लाग्ने, स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम प्रयोग हुने र दिगो विकास, वातावरणीय संरक्षण तथा सम्बर्धन गर्न सघाउ पुऱ्याउने गरी एकीकृत विकासको योजना तयार गर्न निर्देशन गरेको छ । आवधिक योजना निर्माण गर्दा सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिन अनुरोध गरेको छ । गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाले योजना तर्जुमा गर्दा योजनाको सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा स्रोत साधनको पूर्वानुमान, आयोजनाको प्रमाणिकरण, योजना कार्यान्वयन तालिका र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना समेत तयार गर्न, संयुक्त लगानी वा सार्वजनिक निजी साझेदारीमा योजना सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न सक्ने गरी योजना निर्माण गर्न प्रेरित गरेको छ । योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा स्थानीय बुद्धिजीवी, विषय विज्ञ, अनुभवी, पेशाविद्, सीमान्तकृत तथा लोपोन्मुख समुदाय, महिला, बालबालिका, दलित युवा, अल्पसङ्ख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक लगायतका अन्य सरोकारवालाहरूको अधिकतम सहभागितामा र गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाले सङ्घीय र प्रदेशस्तरको आयोजना कार्यान्वयनमा समन्वय, सहजीकरण र सहयोग गर्न आग्रह गरेको छ ।

सुशासनको मुख्य सारतत्वहरू भित्र जनउत्तरदायित्व, पारदर्शिता, जवाफदेहिता, विधिको शासन, समावेशीकरण, सहज र शीघ्र सार्वजनिक सेवा प्रवाह पर्दछन् । हरेक स्थानीय सरकारले सुशासनका यी

विषयहरूलाई आफ्ना काम कारवाही र सेवाप्रवाहमा अवलम्बन गर्ने र त्यसको उपयुक्त अनुगमनको व्यवस्था गरिनु पर्दछ । गण्डकी प्रदेशले पहिलो आवधिक योजना निर्माण गरि स्थानीय तहहरूले गर्ने विभिन्न स्थानीय कार्यसुचिहरू तयार गरि हरेक स्थानीय सरकारले सुशासनका तत्वहरूलाई काम कारवाही, योजना र सेवाप्रवाहमा अवलम्बन गर्न त्यसको उपयुक्त अनुगमनको सूचांक तयार पारी लागु गर्ने गरी खाका तयार गरेको छ । संविधानमा उल्लेखित मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, अधिकार क्षेत्रहरूको बाँडफाँड र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, अन्तर सरकारी वित्तिय व्यवस्थापन ऐन, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्तिय आयोग ऐन र स्थानीय तहको योजना तर्जुमा कार्यविधि एवं दिग्दर्शन २०७५ लाई यस आवधिक योजना निर्माणमा समेटिएको छ । पन्ध्रौँ पञ्चवर्षिय योजना र गण्डकी प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनामा प्रस्तुत भएका मार्ग चित्र तथा सुचकहरूलाई यस आवधिक योजनाले पछ्याउनु जुगल गाउँपालिकाको दायित्व हुन आउँछ । देशले प्रतिवद्धता जाहेर गरेको दिगो विकासका लक्ष्यहरू र राजनीतिक दलहरूका घोषणा पत्र तथा प्रतिवद्धताहरूलाई यस आवधिक योजनामा ग्रहण गरिएको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ ले सङ्घीयताको गुह्य अवधारणाका रूपमा रहेको सन्निकटताको सिद्धान्त अनुरूप स्थानीय तहलाई एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरी राज्य सेवामा विविधिकरण गरिदिएको छ । संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहका ऐन, नीति, कार्यविधि र योजनाहरूले स्थानीय, प्रदेश, र संघ सरकारहरूको समन्वय, सहकार्य र साझा अधिकारको कार्यान्वयन विधिहरूको बारेमा स्पष्टता गर्दै स्थानीय शासन पद्धतीलाई सुदृढ गरी स्थानीय तहमा विधायिकी, कार्यकारिणी र न्यायिक अभ्यासलाई संस्थागत गर्न अधिकार तथा कर्तव्यहरूको प्रस्ताव गरेको छ । तीनवटा तहहरूको बिच हुने सहकारीता, सहअस्तित्व र समन्वयलाई प्रवर्द्धन गर्ने र स्थानीय तहबाट प्रवाह हुने सेवाको गुणस्तरीयता, पारदर्शिता, उत्तरदायित्व र जनसहभागिता सुनिश्चित गर्नु रहेको छ । सङ्घीय शासनको अभ्यासले राज्यका सेवाहरूलाई नजिक भएर तुरुन्त प्रदान गर्ने क्षमता, चुस्त र दुरुस्त नागरिकलाई प्रदान गर्दै सरकारको सन्निकटता र आफ्नोपनको महसुस गर्ने वातावरण दिन सक्नु पर्दछ ।

१.२ आवधिक योजना तर्जुमाका उद्देश्यहरू

नागरिकका मौलिक हक, संवैधानिक व्यवस्था अनुरूप प्रत्यायोजित एकल तथा साझा अधिकारहरू, दिगो विकासका लक्ष्यहरूको स्थानीयकरण, दिगो राष्ट्रिय विकास लक्ष्यहरू र गण्डकी प्रदेशबाट प्रस्तावित विकासका प्रमुख चालकहरूलाई स्थानीय तहमा व्यवस्थित र योजनावद्ध कार्यान्वयन गर्नु मुख्य उद्देश्य रहेको छ । जुगल गाउँपालिकाले लिएको दिर्घकालिन सोच “सामाजिक न्याय सहितको समृद्ध जुगल” लाई संस्थागत कार्यान्वयन गर्नु विशिष्ट उद्देश्यहरू रहेको छ ।

१.३ योजना निर्माण विधि र प्रक्रियाहरू

नगर तथ्यांक समावेश गरि आवधिक विकास योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरियो । गोष्ठीमा वस्तुस्थिति विवरण, आधार सूचनाको आधारमा विषयगत वस्तुस्थिति विश्लेषण, योजनाको नतिजा, कार्यान्वयन कार्यपालिकाको आयोजना र नेतृत्व तथा विषयक्षेत्र योजना तर्जुमा समितिहरूको संयोजनमा आवधिक विकास योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरियो । योजना, विषय क्षेत्रगत

लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्ने रणनीति तथा अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्न अवलम्बन गर्ने कार्यनीति तर्जुमा गरियो । यसका साथै कार्यशालामा गत आर्थिक वर्षहरूमा उपलब्ध स्रोतको आधारमा आवधिक योजनाको अवधिमा गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत, राजस्व बाडफाटबाट प्राप्त राजस्व, संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान समेत अन्य विभिन्न स्रोतबाट प्राप्त योजना, विषय क्षेत्रगत लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्ने रणनीति तथा अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्न अवलम्बन गर्ने कार्यनीति तर्जुमा गरियो । यसका साथै कार्यशालामा गत आर्थिक वर्षहरूमा उपलब्ध स्रोतको आधारमा आवधिक योजनाको अवधिमा गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत, राजस्व बाडफाटबाट प्राप्त राजस्व, संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान समेत अन्य विभिन्न स्रोतबाट संकलन गरियो ।

१.३.१ वस्तुस्थिति विश्लेषण

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन, स्थानीय तह बाट तयार गरिदै गरेको पार्श्व चित्रका केहि उपलब्ध तथ्यांक लाई प्रमुख आधार मानी गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण तयार गरियो । वस्तुस्थिति विवरणमा नगर कार्यपालिका कार्यालय, विषयगत शाखा, वडा कार्यालय, स्थानीय संघ, संस्था र समूहबाट प्राप्त सूचना तथा अन्य द्वितिय स्रोतबाट उपलब्ध सूचना समावेश गरियो । यस आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रियामा अन्तर्गत वस्तुस्थिति विश्लेषण गोष्ठीमा गरिने सहभागितामूलक छलफलबाट प्राप्त सूचना समेतको आधारमा वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरण थप सूचना तथा जानकारीमूलक बनाइयो । वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरणबाट प्राप्त सूचनालाई यस योजनाको आधाररेखा सूचनाको रूपमा उपयोग गरियो, जसलाई योजनाको आधार दस्तावेजकारूपमा लिइयो ।

१.३.२ योजना दस्तावेज तयारि

योजना तर्जुमा प्राविधिक टोलीको सहयोगमा वस्तुस्थिति विवरण तथा आधार सूचना, वस्तुस्थिति विश्लेषण र योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीको नतिजा, विषयक्षेत्र योजना तर्जुमा समितिको छलफल तथा परामर्शबाट प्राप्त विवरण, सूचना तथा निष्कर्ष नतिजामूलक योजना तर्जुमाको ढाँचामा लिपिवद्ध गरी योजना दस्तावेजको मस्यौदा तयार गरिएको छ । सन्दर्भ सामग्रीको रूपमा राष्ट्रिय तथा प्रदेश आवधिक योजना, साविक जिल्ला तथा स्थानीय निकायका गाविसहरूका आवधिक, विषय क्षेत्रगत गुरुयोजनाको प्रारूपलाई उपयोग गरिएको छ । साथै योजनाविद्, विषयविज्ञ तथा सरोकारवालाको समेत सुझाव लिई योजना तर्जुमा प्राविधिक टोलीद्वारा नतिजामूलक योजनाको ढाँचामा स्थानीय तहका अधिकार क्षेत्रकाविषय एवं प्राविधिक पक्षहरूलाई तर्कपूर्ण एवं वस्तुनिष्ठ ढंगबाट प्रस्तुत गरी आवधिक योजनाको मस्यौदा दस्तावेज तयार गरिएको छ ।

१.३.३ मस्यौदा प्रस्तुति तथा सुझाव संकलन कार्यशाला तथा अन्तिम दस्तावेज तयारि

स्थानीय तहको आवधिक योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, योजनाको स्तरीय ढाँचा, सहभागितामूलक कार्यशाला, विषयविज्ञको सुझाव र परामर्शका आधारमा तयार योजनाको मस्यौदा दस्तावेजलाई गाउँपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारी सरोकारवाला माझ मस्यौदा प्रस्तुती सुझाव संकलन कार्यशालाको आयोजना गरी प्रस्तुती, छलफल तथा सुझाव प्राप्त गरियो। कार्यशालामा प्रस्तुती, विषय क्षेत्र समूह तथा वृहत समूह छलफल र परामर्श गरी आवधिक योजनालाई पूर्ण बनाउन आवधिक सुझाव प्राप्त गरिएको छ। त्यस कार्यशालामा सहभागितामूलक प्रक्रियाबाट गाउँपालिकाको दिर्घकालिन सोच (vision), विकासका निर्देशक सिद्धान्तको रूपमा योजनाको ध्येय (:Mission), योजनाको समष्टिगत लक्ष्य (Goal), उद्देश्य (Objectives) तथा रणनीति (Strategies) तर्जुमा गरियो।

यस कार्यशालाबाट योजनाको वित्तीय विश्लेषणमा जनसमुदाय, नीजि क्षेत्र, गैसस तथा समुदायिक संस्था, संघ तथा प्रदेश सरकारबाट सिधै कार्यान्वयन हुने आयोजना तथा कार्यक्रममा हुने लगानी समेत विश्लेषण गरी अपुग श्रोत परिचालन गर्ने रणनीति तय गरियो। कार्यशालामा योजनाको नतिजा खाकामा आधारित भई प्रस्तावित प्रमुख आयोजनाको प्रक्रिया अनुगमन, प्रतिफल, असर तथा प्रभावको नतिजा अनुगमन तथा लेखाजोखाको खाका प्रस्तुत तथा छलफल गरिने थियो। यस कार्यशाला गोष्ठीमा कार्यपालिकाका पदाधिकारी, सबै विषय क्षेत्र योजना तर्जुमा समिति पदाधिकारी, कर्मचारी, स्थानीय विषयविज्ञ तथा अगुवा, समाजसेवी बुद्धीजिवि, लक्षित वर्ग तथा समुदाय, राजनीतिक दल, गैसस र समुदायिक संस्थाका प्रतिनिधि ईत्यादीको उपस्थिति गरिएको छ। यस कार्यशालाको निष्कर्ष तथा कार्यशाला र सरोकारवालाबाट प्राप्त सुझाव तथा पृष्ठपोषणलाई समावेश गरी जुगल गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक विकास योजनाको दस्तावेजलाई अन्तिम रूप प्रदान गरिएको छ।

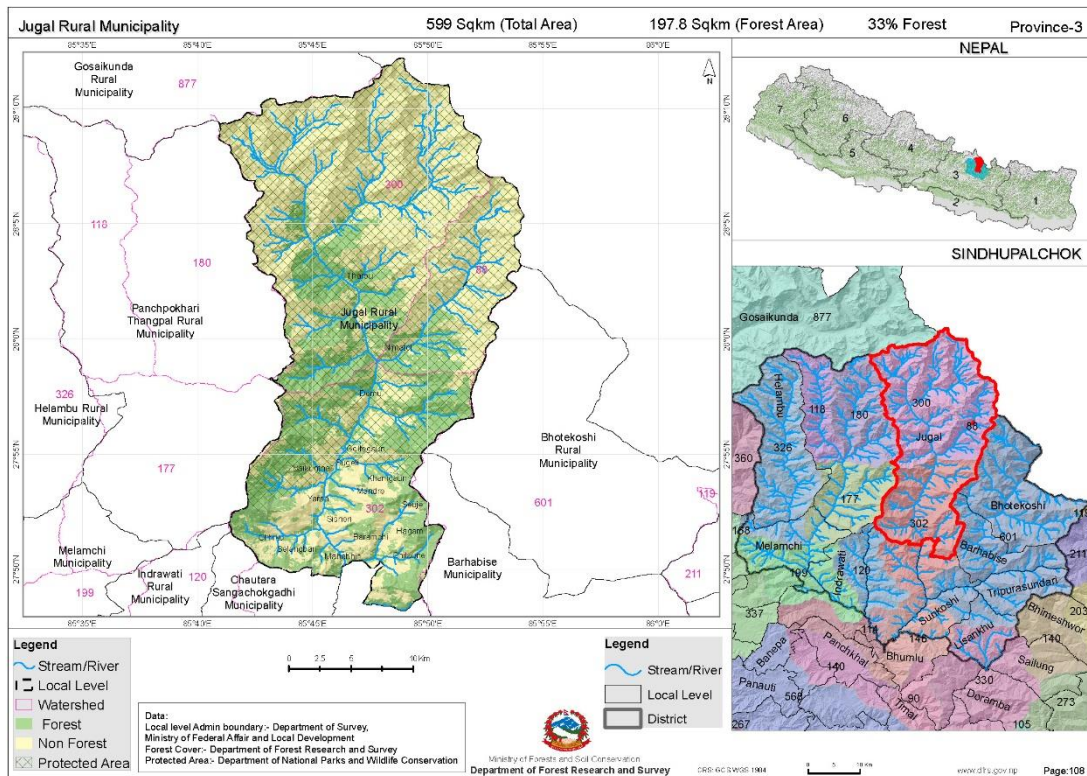
परिच्छेद २ गाउँपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धिको समिक्षा

२.१ गाउँपालिकाको परिचय

२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

जुगल गाउँपालिका बागमती प्रदेश अन्तर्गत सिन्धुपाल्चोक जिल्लामा पर्दछ र कुल क्षेत्रफल ५९६ वर्ग कि.मी छ। यस गाउँपालिकामा ७ वडा रहेका छन् जुन साविक सेलांग, गोल्चे, गुम्बा, पांगतांग, बराम्ची, हगाम गाविस आदि गाविसहरू गाभेर बनाईएको हो। यस गाउँपालिकाको उत्तर पूर्वमा त्रिपुरा सुन्दरी गाउँपालिका, उत्तर पश्चिममा सुनकोशी गाउँपालिका रहेका छन् भने दक्षिण पश्चिममा काभ्रेपलान्चोकको चौरिदेउराली, दक्षिणमा रामेछाप जिल्लाको दोरम्बा शैलुंग गाउँपालिका रहेको छ भने पूर्वमा दोलखा जिल्लाको शैलुंग गाउँपालिका तथा भिमेश्वर गाउँपालिका रहेको पाइन्छ।

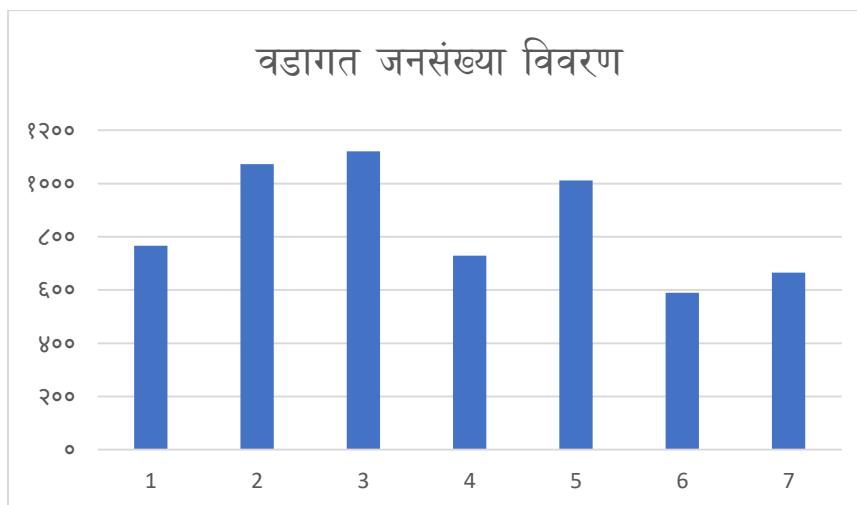
यस गाउँपालिकामा प्राशासनिक साखा, प्राविधिक शाखा, रोजगार साखा, लेखा साखा, स्वास्थ्य साखा, शिक्षा शाखा, पशु तथा कृषि शाखा, महीला विकास शाखा रहेका छन्। प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, इन्जिनियर, सूचना अधिकृत जस्ता आदि कर्मचारी रहेका छन्।

२.१.२ जनसांख्यिक अवस्था

यस गाउँपालिकामा १४३०० पुरुष र १३३६२ महीला रहेका पाइन्छ। वडागत जनसंख्याको विवरण तलको तस्विरमा देखाइएको छ।

तस्विर १ वडागत जनसंख्या विवरण

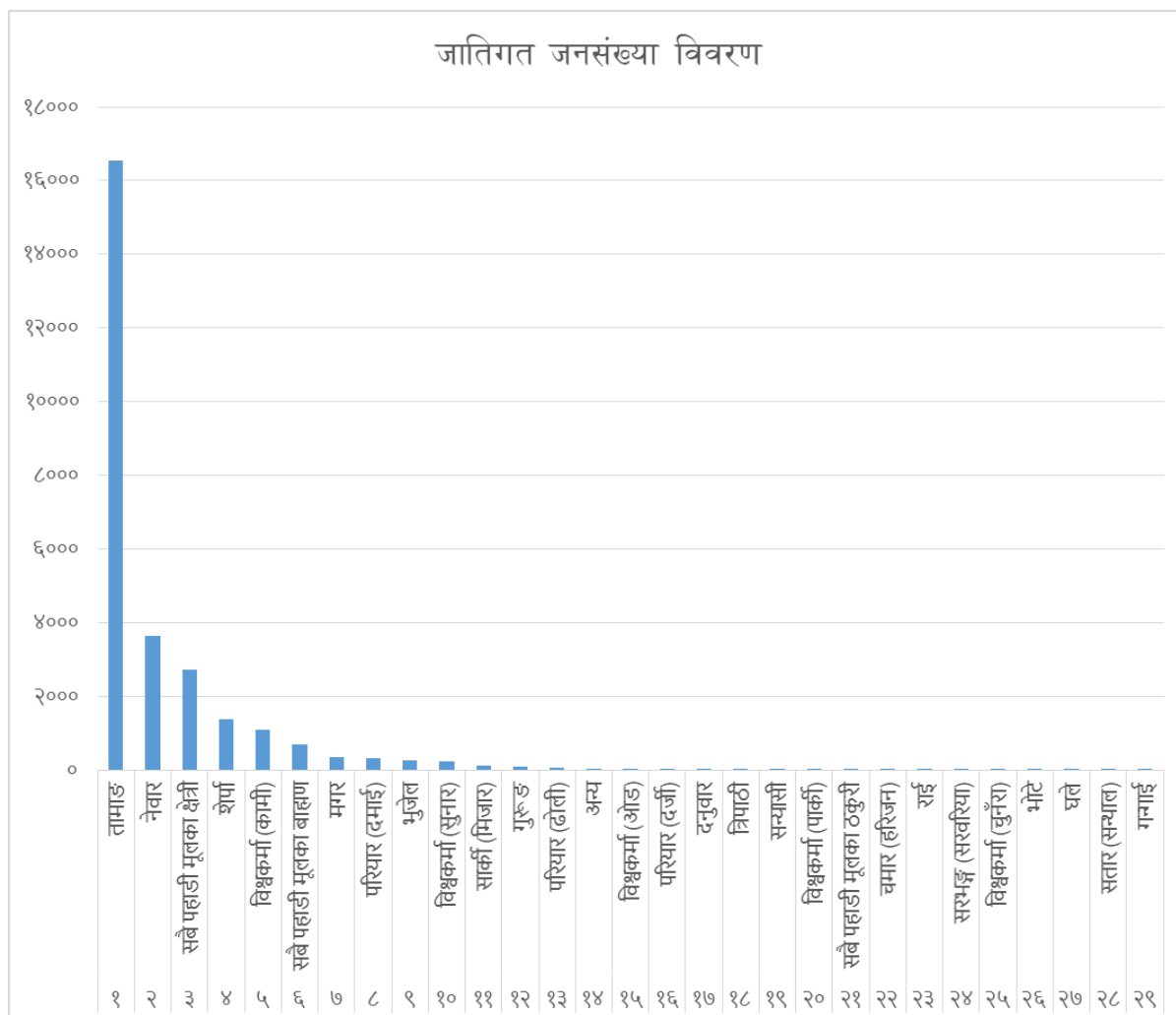

यस गाउँपालिकाको उमेरगत विवरण निम्न तालिकामा देखाइएको छ।

क्र.सं	उमेर समूहका आधारमा जनसंख्याको वितरण	जम्मा
१	०-५	३१३१
२	६-१६	६१७९
३	१७-५०	१४१५८
४	५१+	४१९३
कुल		२७६६१

यस गाउँपालिकामा अधिकांश जनसंख्या बौद्ध धर्म मान्ने रहेका छन् भने हिन्दु, क्रिश्चियन आदि पनि रहेको देखिन्छ। १७७३८ बौद्ध धर्म मान्ने रहेको देखिन्छ भने ९०१२ हिन्दु रहेको देखिन्छ। जातिगत जनसंख्या विवरण अनुसार तामांग जातिको वर्चस्व रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी नेवार र क्षेत्री समुदायको पनि राम्रो उपस्थिति रहेको पाइन्छ भने शेर्पा, दमाई लगायत अन्य थुप्रै जातिको बसोबास

तस्विर २ जातिगत जनसंख्या विवरण

रहेको देखिन्छ। तलको चित्रमा जातिगत विवरण प्रस्तुत गरिएको छ।

मातृ भाषाको आधारमा यस गाउँपालिकामा सर्वाधिक प्रयोग गरिने भाषा तामांग रहेको छ भने नेपाली भाषा दोस्रो बढी मातृ भाषाको रूपमा रहेको छ। त्यसैगरी शेर्पा, नेवारी, गुरुङ, दनुवार भाषा आदि भाषी समुदायहरू पनि रहेको पाइन्छ। मातृभाषाका आधारमा जनसंख्या विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ।

क्र.सं	मातृभाषाका आधारमा जनसंख्याकाे वितरण	जम्मा
१	तामाङ भाषा	१५२२९
२	नेपाली भाषा/खस पर्वते भाषा	१०९१०

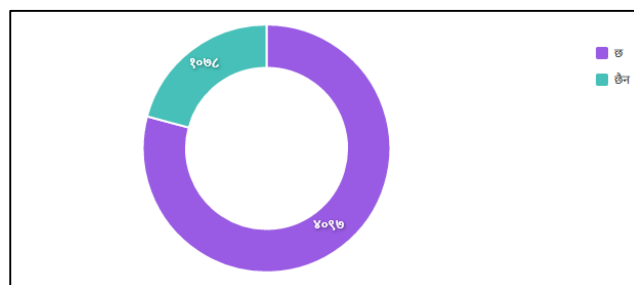
३	शेर्पा भाषा	१३०३
४	नेवारी भाषा	१३४
५	खस भाषा	३९
६	सिन्धी भाषा	१४
७	गुरुङ भाषा	११
८	दनुवार भाषा	५
९	हायु भाषा	४
१०	साम भाषा	३
११	भुजेल भाषा	२
१२	सोनाहा भाषा	२
१३	घले भाषा	२
१४	राई भाषा	१
१५	मगर भाषा	१
१६	अंगिका भाषा	१
१७	अन्य भाषा	१

२.२ आर्थिक विकासको अवस्था

२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

यस गाउँपालिकामा ४०९७ परिवारले जग्गा कृषिको लागि प्रयोग गरेको देखिन्छ। त्यसमध्ये पनि ३८१५ जग्गाहरु पुरुषको नाममा रहेको छ भने ३१५ जग्गा महिलाको नाममा रहेको देखिन्छ।

तस्विर २ कृषिको लागि जग्गा प्रयोग गर्ने परिवार

कृषि उत्पादनमा सर्वाधिक मकै भएको देखिन्छ भने कोदो र धान क्रमशः रहेको देखिन्छ। तलको तालिकामा अन्य कृषि उत्पादन सम्बन्धि बिस्तृत जानकारी दिइएको छ।

तालिका १ कृषि उत्पादन बिक्रीको प्रकृति

क्र.सं	कृषि उत्पादनको बिक्रीको प्रकृति	जम्मा (क्विन्टल)
१	मकै	३२४०
२	कोदो	२७१२
३	धान	१९२३
४	आलु	१३३५
५	गहुँ	१०९८
६	जौ	१३१
७	तोरी/सरसु	८९
८	प्याज/लसुन	२४
९	भट्टमास	१९
१०	मुसरो	१४
११	सिमी	१०
१२	अन्य	६५
	जम्मा	१०६६०

त्यसैगरी पशुपालनमा ३५८९ परिवार संलग्न छन् भने अधिकांशको पशुपालन निर्वाहमुखी रहेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकामा पालिएको बाख्रा, च्यांग्रा, बोकाको संख्या पालेका परिवार संख्या २३२१ रहेको छ भने गाईगोरु/बाच्छा बाच्छी पनि त्यहि संख्यामा पालेको देखिन्छ। त्यसैगरी राँगा भैसी ९८० परिवारमा पालिएको छ भने रहेकोहाँस/कुखुरा ७०० बढी परिवारले पालेको देखिन्छ। माथिल्लो भेगको ५७ घरधुरीमा याक र केहि ५१ घरधुरीमा भेडा पालिएको देखिन्छ। त्यसैगरी दुध उत्पादनको विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ।

क्र.सं	विभिन्न पशुहरुबाट दुधको जम्मा उत्पादन	जम्मा (लि.)
१	याक/चौरी	२२०६००
२	राँगाभैसी/पाडापाडी	१७०२१२
३	गाईगोरु/बाच्छाबाच्छी	१४९६२३
४	बाख्रा/खसी/बोका/च्यांग्रा	२०३२६
५	भेडा	५१००
कुल		५६५८६१

त्यसैगरी विभिन्न पशुपन्छीहरु बाट तल देखाइएको तालिका अनुसारको मासु उत्पादन हुने गरेको पाइन्छ।

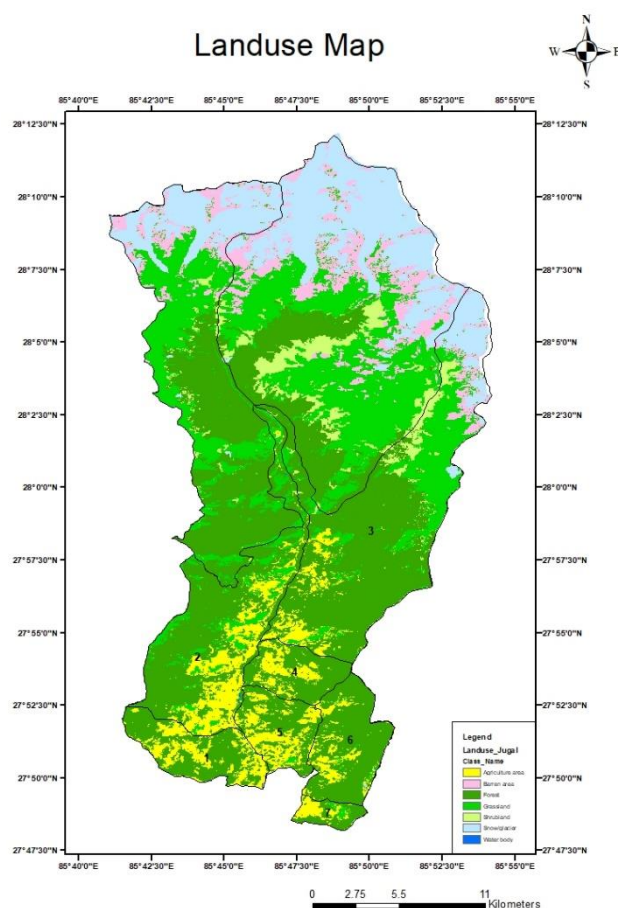
क्रसं.	विभिन्न पशुपन्छीहरुबाट मासुको जम्मा उत्पादन	जम्मा (के. जि.)
१	बाखाच्याम्रा/बोका/खसी/	५४२०९
२	कुखुराहाँस/	१७६३६
३	राँगाभैसीपाडापाडी/	८३७९
४	भेडा	४७०
५	सुँगुरबंगुर/	३२५
६	खरायो	३२
७	याकचौरी/	०
कुल		८१०५१

प्रस्तुत विवरणको अलावा यस गाउँपालिकामा १४४४८ अण्डा उत्पादन हुन्छ भने, ६५ केजी भेडाको उन र ४७९ केजी मौरीको मह उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ।

त्यसैले आफ्नो उत्पादन/आम्दानीले खाने पुग्ने परिवारको सन्धर्वमा ९ महिना बढी पुग्ने १५१० घरधुरी रहेका छन् भने ४-६ महिना पुग्ने १४८७ घरधुरी, ७-९ महिना १४३६ घरधुरी र ३ महिना मात्र पुग्ने ७४२ घरधुरी रहेको देखिन्छ।

२.२.२ पर्यटन तथा संस्कृति

जुगल गाउँपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय आकर्षण जुगल हिमाल नै रहेको छ। यस हिमालको आरोहणको लागि हालसालै बाटो खुल्ला गरिएको हो भने यस हिम शृंखलामा रहेका ११ चुचुरा मध्ये ग्याल्जेन पिक पहिलो पल्ट आरोहण भएको छ भने काठमाण्डौ नजिकैको छोटो ट्रेकको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ। त्यस प्रमुख आकर्षण बाहेक यस गाउँपालिकामा ७७ वटा अन्य धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल रहेका छन् जसले विशेषगरी आन्तरिक पर्यटक भित्र्याउने टेवा पुर्‍याएको देखिन्छ। मानव निर्मित आकर्षण बाहेक

यस गाउँपालिकामा ३३७ प्राकृतिक श्रोतहरू रहेको देखिन्छ जसमा पोखरी, झरना, पधेरो, गुफा, कुण्ड, पँधेरो आदि रहेको छ। यस गाउँपालिकामा १० वटा होटेल/रिसोर्ट रहेका छन्।

त्यसैगरी तामांग जातिको बर्चस्व रहेको यस गाउँपालिकाको आफ्नै मौलिक सांस्कृतिक पहिचान रहेको छ भने अन्य मिश्रित समुदाय पनि रहेको छ। मौलिक तामांग भेष भूसा आदिको आकर्षणले यस स्थलको पर्यटकीय सम्भावनालाई थप टेवा पुर्याएको छ।

२.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति

यस गाउँपालिकामा उद्योग भनेको साना कारखाना र लघु उद्योग रहेको पाइन्छ। गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रको अ नुसार यस गाउँपालिकामा ३२ उद्योग तथा कारखाना रहेका छन्। ति उद्योग मध्ये २ जलविद्युत आयोजना रहेको पाइन्छ भने अधिकांश फर्निचर तथा मिलहरू रहेको देखिन्छ।

२.२.४ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा

यस गाउँपालिकामा परिवारहरूको औसत आम्दानी सर्वाधिक वर्षेनी १-३ लाख रहेको र अन्य विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ।

क्र.सं	औसत आम्दानी	खर्च	आय	बचत
१	None	३२	३४	१६३२
२	१-५०k	७५५	७२४	२१५३
३	५०k-१००k	१२४५	९५०	५३७
४	१००k-३००K	२४४२	२१९५	६६२
५	३००K-५००K	५०८	८७३	९७
६	५००K-९००K	१३१	२६४	४०
७	>९००k	६२	१३५	५४
कुल		५१७५	५१७५	५१७५

कृषि तथा पशुपालन नै यस गाउँपालिकाको आम्दानीको मुख्य श्रोत कृषि तथा पशुपालन नै रहेको छ। पशुपालनबाट हुने कुल आम्दानीको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २ विभिन्न पशुहरूबाट जम्मा हुने उत्पादनको विवरण

क्र.सं	विभिन्न पशुहरूबाट जम्मा उत्पादनको कुल आय	जम्मा (रु.)
१	बाखा/खसी/बोका/च्याग्रा	३३३५७५५२
२	याक/चौरी	११९२५०००
३	राँगाभैसी/पाडापाडी	५५८४०१७
४	कुखुरा/हाँस	२४३१०००
५	गाइगोरु/बाच्छा/बाच्छी	२२८४५३१

६	भेडा	१८३५०५५
७	घोडा/खच्चड	१२००००
८	सुँगुर/बुँगुर	१०५०००
९	खरायो	२३०००
कुल		५७६६५१५५

यस गाउँपालिकामा रहेका आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्यासँग विभिन्न सिप रहेको पाइन्छ। करिव १०७० ले व्यावसायिक रूपले उपयोगी तालिम लिएको देखिन्छ। विशेष प्राविधिक सिपयुक्त मानवश्रोतको तथ्यांक अनुसार सर्वाधिक सीपयुक्त जनशक्ति निर्माण सम्बन्धि रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी सिलाई, बुनाई, ईन्जिनियरिंग, पर्यटन, सुचाना तथा प्रविधि, जनस्वास्थ्य आदि सम्बन्धी पनि सिप रहेको देखिन्छ। तलको तालिकामा सो विवरण प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ३ विशेष प्राविधिक सीपयुक्त मानव श्रोत

क्र.सं	विशेष प्राविधिक सीपयुक्त मानवश्रोत	जम्मा
१	निर्माण सम्बन्धी	३१५
२	सिलाई बुनाई, बुटिक, सुँगार, पार्लर	२७६
३	कला सम्बन्धी	१४२
४	सूचना तथा प्रविधि, इलेक्ट्रीकल र इलेक्ट्रोनिक्स	११४
५	अन्य	१०४
६	कृषि सम्बन्धी	४६
७	जनस्वास्थ्य सम्बन्धी	४५
८	पशुस्वास्थ्य सम्बन्धी	२९
९	इन्जिनियरिङ, अटोमोबाइल र मेकानिक्स	२१
१०	पर्यटन टुर गाइड, ट्राभल र सत्कार	१७
११	वन सम्बन्धी	३
कुल		१११२

यस गाउँपालिकामा सबै भन्दा बढी रोजगारी सिर्जना कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रमा रहेको छ भने विवरण नभएको जनसंख्या पनि धेरै रहेको पाइन्छ। तलको तालिकामा रोजगारीको स्थिति प्रस्तुत गरिएको छ।

तस्विर ३ रोजगारीको अवस्था

क्र.सं	रोजगारीको अवस्था	जम्मा
१	कृषि तथा पशुपालन	९०५१
२	N/A	५७४८
३	विद्यार्थी (अध्ययनरत)	४९१०

४	गृहणी	१८८०
५	ज्याला/मजदुरी	१६८४
६	वैदेशिक रोजगारी	१३३०
७	नोकरी/जागीर	१२७६
८	अन्य	७४९
९	उद्योग तथा व्यापार	४७१
१०	वेरोजगार	४६३
११	व्यावसायिक कार्य (पत्रकार, वकिल, परामर्श, ठेक्कापट्टा, पुजारी आदि)	१००
कुल		२७६६२

यस गाउँपालिकामा १३३० युवाहरू वैदेशिक रोजगारीमा गएको तथ्यांक रहेको देखिन्छ। वैदेशिक रोजगारीमा गएका मध्ये मलेशिया धेरै गएको देखिन्छ भने दुबई, कुवेत तथा साउदी लगायतका खाडी मुलुकमा पनि गएको पाइन्छ। अन्य युरोपि तथा अमेरिकी देशहरूमा पनि गएको पाइन्छ।

त्यसैगरी यस गाउँपालिकामा एक वा एक भन्दा बढी बैंक खातामा पहुँच भएको परिवार ३०९१ रहेको छ भने अझै वित्तीय सेवाबाट टाढा रहेका २०८४ परिवारहरू रहेका छन् र ५ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था रहेको पाइन्छ।

२.२.५ सहकारी

यस गाउँपालिकामा ३ सहकारी रहेका छन्। महीला लक्षित क्रियाशील महीला बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाले महीलाहरूको लागि लगानीको सहज वातावरण सिर्जना गरिदिएको छ भने अन्य सहकारीले पनि समाजमा वित्तीय सुशासन लागु गर्न सहज वातावरणको सिर्जना गरिदिएको छ।

२.३ सामाजिक विकासको अवस्था

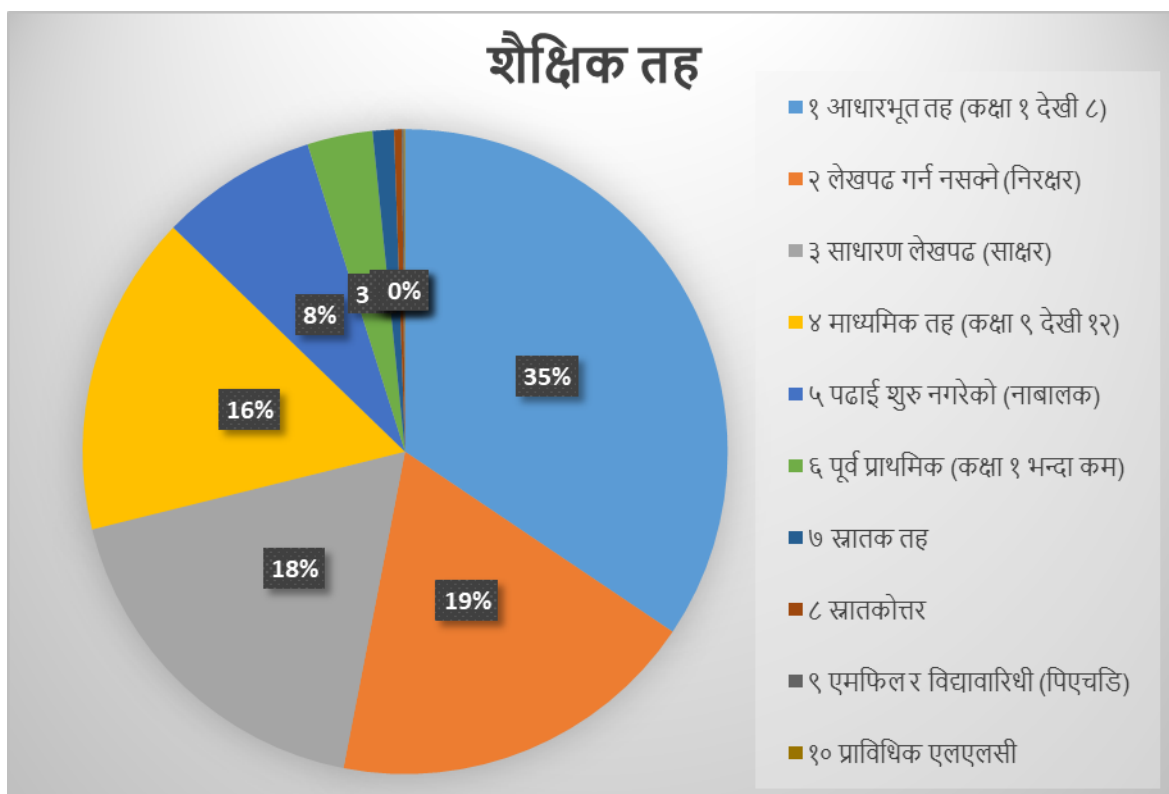
२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

यस गाउँपालिकामा अधिकांश शिशुको जन्म घरमै भएको देखिन्छ। ४७८ शिशु भने अस्पतालमा र ४४९ शिशुले स्वास्थ्य चौकीमा जन्म लिएको तथ्यांक रहेको छ। खोपको सन्धर्भमा ४०७१ विभिन्न उमेर समुहका बालबालिकालाई विभिन्न खोप लगाइएको देखिन्छ। बिसिजी, पोलियो, डिपीटि जस्ता थुप्रै खोपहरू लगाइएको तथ्यांक रहेको छ भने करिब १५४ व्यक्तिहरूमा दिर्घ रोग रहेको देखिन्छ। श्वासप्रश्वास, मुटु आदि सम्बन्धि रोगहरू रहेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा १६ वटा स्वास्थ्य संस्था रहेको छ भने स्वास्थ्य सेवाका लागि जान लाग्ने समय अधिकांश स्थानीयको १ घण्टाभन्दा बढी लाग्ने देखिन्छ। त्यसको मुख्य कारण यस गाउँपालिकाको भौगोलिक बनावट हो।

२.३.२ शैक्षिक विकास

यस गाउँपालिकाको साक्षरता ७३.५% रहेको छ। शैक्षिक तहको आधारमा सर्वाधिक संख्या आधारभूत तह पुरा गरेको जनसंख्या रहेको पाइएको छ भने लेखपढाई गर्न नसक्ने ५१५३ रहेका छन्। त्यसैगरी साधारण लेखपढ गर्न सक्नेको संख्या ४९९५ रहेको छ भने प्राविधिक एसएलसी पुरा गर्ने १८ जना रहेका छन्। यस गाउँपालिकामा ३३ शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन्। तलको तालिकामा शैक्षिक तह सम्बन्धि विवरण प्रस्तुत गरिएको छ।

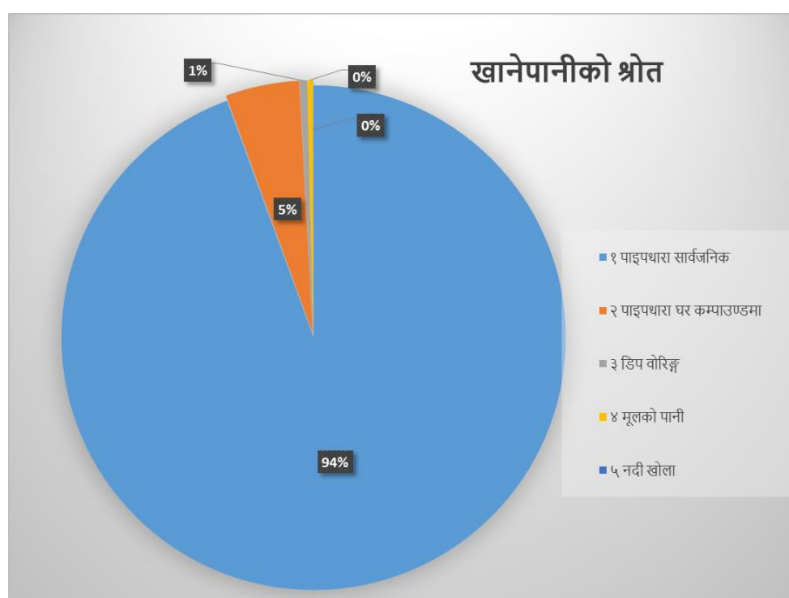
तस्विर ४ शैक्षिक तह सम्बन्धि विवरण

२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाई

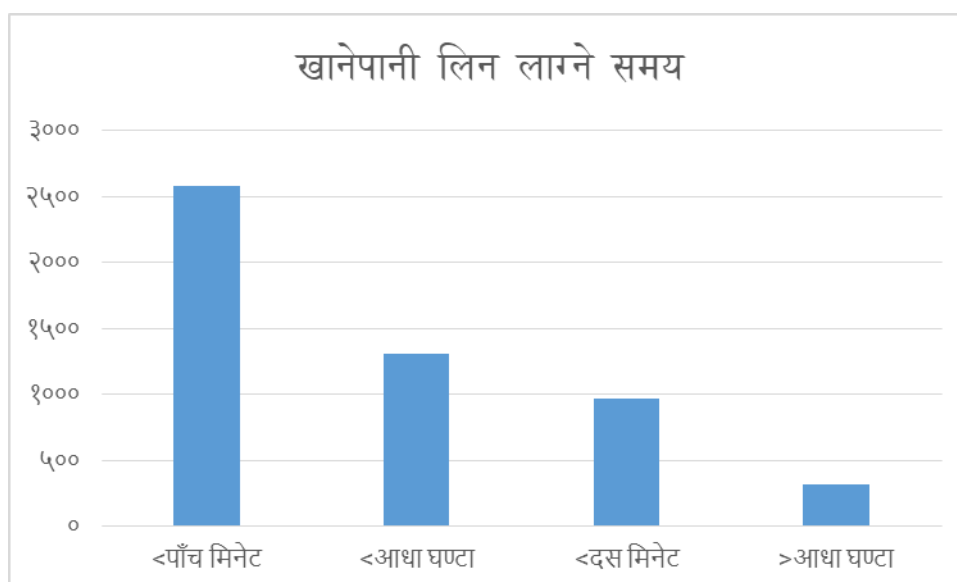
यस गाउँपालिकामा अधिकांश घरधुरी खानेपानीको लागि सार्वजनिक पाइपधारमा निर्भर भएको देखिन्छ। श्रोतको विस्तृत विवरण तलको तस्विरमा प्रस्तुत गरिएको छ।

तस्विर ५ खानेपानीको श्रोतको विवरण

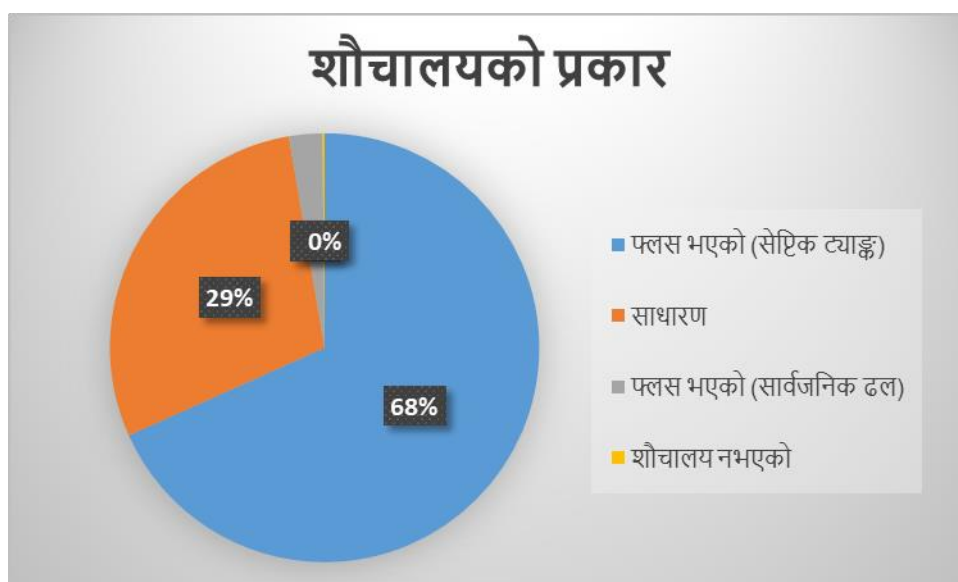
खानेपानी कै सम्बन्धमा लिन जान लाग्ने समय अधिकांशलाई ५ मिनेटभन्दा कम रहेको छ भने बढीमा आधा घण्टाभन्दा बढी रहेको देखिन्छ। सो लाग्ने समय सम्बन्धि विस्तृत विवरण तलको तस्विरमा प्रस्तुत गरिएको छ।

तस्विर ६ खानेपानी लिन लाग्ने समय

यस गाउँपालिकामा ८ घरधुरीमा मात्र शौचालय नरहेको पाइन्छ भने बाँकी ५१६७ घरधुरीमा रहेको पाइन्छ। त्यसैगरी भएको शौचालयमध्ये अधिकांशमा फलस भएको देखिन्छ भने साधारण शौचालय पनि थुप्रो संख्यामा रहेको देखिन्छ। शौचालयको प्रकारको विवरण तलको चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ।

तस्विर ७ शौचालयको प्रकार सम्बन्धि विवरण

यस गाउँपालिकामा फोहोर मैलाको उत्पादन धेरै नरहेको भएपनि व्यवस्थापन उचित नभएको देखिन्छ। अधिकांश घरधुरीले फोहोरमैला वर्गीकरण नगरी खाल्डोमा हाली व्यवस्थापन गर्ने गरेको पाइन्छ भने केहि घरधुरीले कुनै कदम नचालेको देखिन्छ। फोहोर व्यवस्थापनको प्रक्रियाहरूको तथ्यांक तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ४ घरबाट निस्कने फोहोर व्यवस्थापनको प्रक्रिया

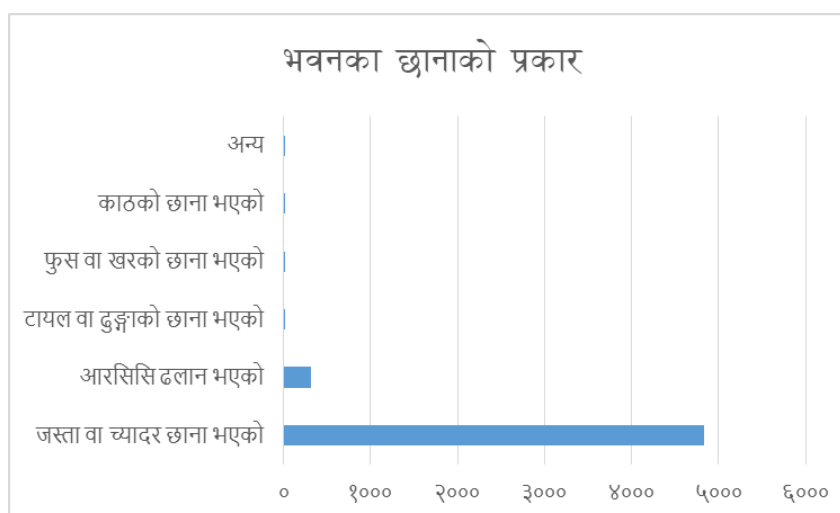
क्र.सं	घरबाट निस्कने फोहोरको व्यवस्थापन	जम्मा (टन)
१	वर्गीकरण नगरी खाल्डोमा राखी व्यवस्थापन गरेको	३५४३
२	फोहोर व्यवस्थापनका लागि केहि पनि गरेको छैन	१०६२
३	वर्गीकरण गरी अलग अलग खाल्डोमा राखी व्यवस्थापन गरेको	४४२
४	फोहोर संकलन संस्थाले व्यवस्थापन गरेको	१३५
कुल		५१८२

२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था

२.४.१ वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

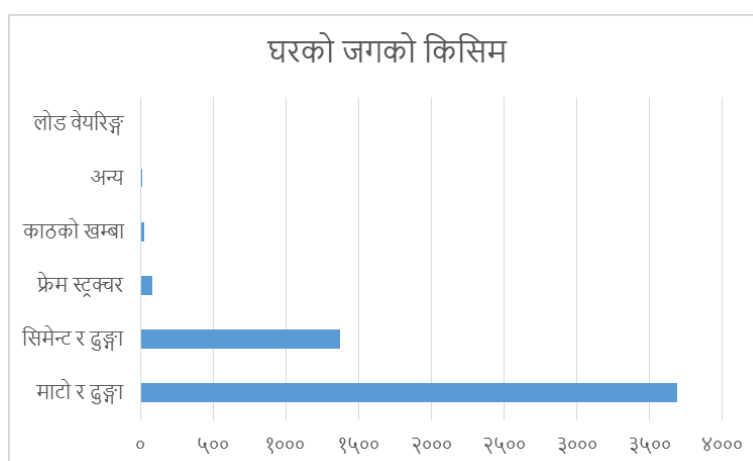
यस गाउँपालिकामा अधिकांश परिवार निजी घरमा बस्ने गरेको देखिन्छ भने थोरै संख्यामा भाडामा बस्ने गरेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा जम्मा ३०७ घरको मात्र नक्सा पास गरिएको भने घर नम्बर अधिकांशको निर्धारण भई सकेको अवस्था रहेको छ। यस गाउँपालिकामा २३ भवन रहेको देखिन्छ जसमा सरकारी भवन, सामुदायिक भवन, सभागृह रहेका छन्। यहाँ अधिकांश घरहरूको छाना जस्ता वा चादर छानाको रहेको छ भने कम संख्यामा ढलान गरिएको छन् र केहीमा ढुंगा पनि प्रयोग गरिएको छ। घरको छाना सम्बन्धि विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत भएको छ।

तस्विर ८ भवनका छानाको प्रकार

भवनको जगको सन्धर्भमा अधिकांश घरहरू माटो र ढुंगाको बनेको देखिन्छ। त्यस प्रकार बाहेक ढुंगा र सिमेन्टको प्रयोग पनि रहेको देखिन्छ। घरको जगको प्रकार सम्बन्धि विवरण तलको तस्विरमा देखाइएको छ।

तस्विर ९ घरको जगको प्रकार

२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात

यस गाउँपालिकाको २५५६ घरहरू मोटर बाटो सँग प्रत्यक्ष रूपमा जोडिएको छन् भने २६०७ घरधुरी गोरेटोसँग जोडिएको छ। ८ घरधुरीमा कुनै बाटोको सुविधा नपुगेको देखिन्छ भने केहि घरहरू घोडेटोले जोडिएको छ। यस गाउँपालिकामा ३३ पुल तथा पुलेसा पनि रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी घर सम्म पुग्ने बाटोको प्रवृत्तिको सम्बन्धमा ५१५४ घरधुरी सम्म कच्ची बाटो पुग्दछन् भने १३ घरधुरीमा पक्कि सडक छन्।

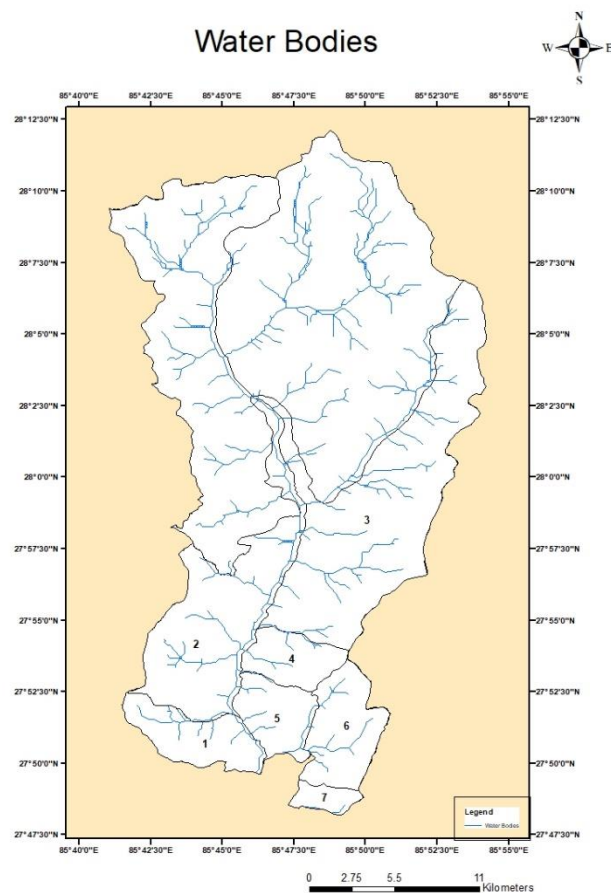
२.४.३ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा

यस गाउँपालिकामा जलविद्युतको राम्रो पहुँच रहेको कारण ४०७९ घरधुरी त्यसमा निर्भर रहेको देखिन्छ भने १०६५ घरधुरीले वैकल्पिक उर्जा-सोलार प्रयोग गरेको देखिन्छ। मट्टीतेल भने अझै पनि केहि घरमा प्रयोगमा आएको देखिन्छ र ६ घरधुरी अन्य श्रोतमा निर्भर रहेका छन्।

खाना पकाउने इन्धनको सन्धर्ममा दाउरा नै अझै अधिकांश घरधुरीले प्रयोग गरेको देखिन्छ। एल पी ग्याँस भने यस गाउँपालिकाको सहरी क्षेत्रमा प्रयोगमा आएको देखिन्छ र प्रयोग बढ्दो अवस्थामा रहेको देखिन्छ। खाना पकाउने इन्धनको प्रयोगको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ५ खाना पकाउने मुख्य इन्धन

क्र.सं	खाना पकाउने मुख्य इन्धन	जम्मा (घरधुरी)
१	दाउरा	४६९३
२	एल पि ग्यास	४७५
३	वायोग्यास	४
४	मट्टीतेल	३
कुल		५१७५

२.४.४ सूचना, संचार तथा प्रविधि

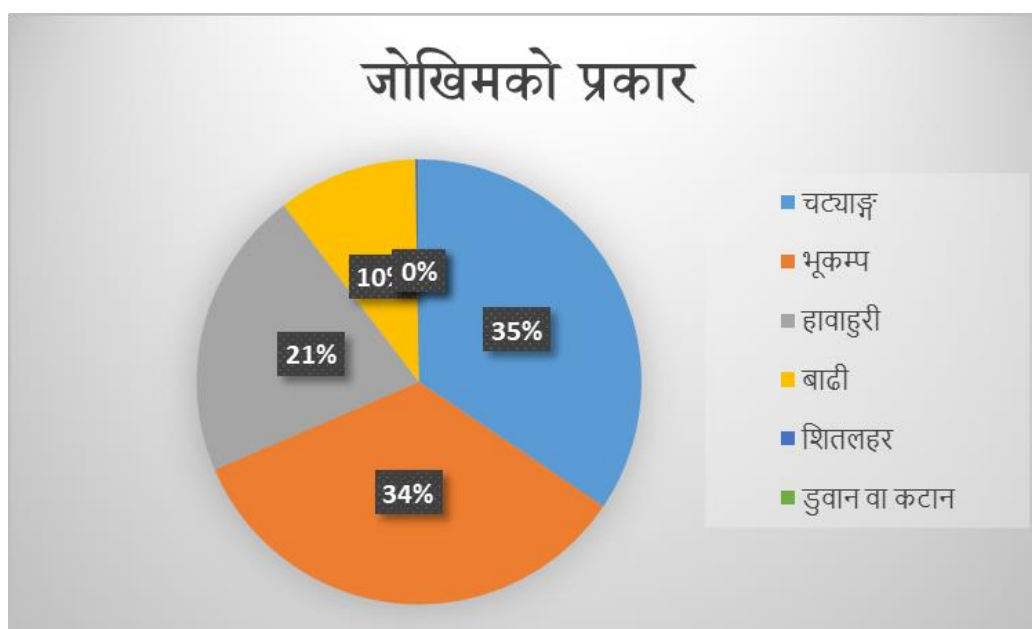
यस गाउँपालिकामा मोबाईल/टेलिफोनको सुविधा ४४०० घरधुरीले उपयोग गर्ने गरेको देखिन्छ भने रेडियोको पहुँच २१५० जना सम्म रहेको छ। त्यसैगरी १८८९ घरधुरीमा टेलिभिजनको सुविधा उपलब्ध छ भने १३३ घरधुरीमा इन्टरनेट जडान गरिएको देखिन्छ।

२.५ वनवातावरण तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था ,

२.५.१ महामारी तथा विपद व्यवस्थापन

यस गाउँपालिकाको भौगोलिक बनावटले गर्दा विपदको जोखिम सदैव हुने गरेको छ भने वर्षेनी बाढी पहिरोबाट क्षति हुने गरेको छ। हाल गाउँपालिकामा सबै निर्माण भूकम्प प्रतिरोधक रहेको छ। ४७११ घरधुरी भूकम्प प्रतिरोधक रहेको छ भने ४६४ घर रहेको छैन। जोखिमको बेलामा योजना भने ७६ परिवारले मात्र अपनाको देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा चट्याङको जोखिम सर्वाधिक घरधुरीमा रहेको पाइन्छ। भूकम्प, हावाहुरी, बाढी आदिको प्रकोपको जोखिम पनि रहेको छ। तलको तस्विरमा जोखिमको प्रकार सम्बन्धि विस्तृत विवरण प्रस्तुत गरिएको छ।

तस्विर १० गाउँपालिकाको जोखिमको प्रकार

परिच्छेद ३ सोच तथा विकासको अवधारणा

३.१ पृष्ठभूमि

देशको कुनै पनि भूभागको विकास त्यसको योजनामा आधारित हुन्छ। योजनाबद्ध विकास गर्नु कुनैपनि स्थानीय तहको प्रमुख एजेन्डा हुने गर्दछ। त्यसै अनुरूप यस आवधिक योजना निर्माण पनि योजनाबद्ध विकासको अपरिहार्य कार्यका रूपमा हामीले लिएका छौं। कुनै पनि योजना को सुरुवात, त्यस स्थानीय तहको दिर्घकालिन सोचमा अढिएको हुन्छ जसले योजनाको मार्ग दर्शाउने गर्दछ। दिर्घकालिन सोचको निर्माणले आवश्यक उपयुक्त नीति, सिद्धान्त, रणनीति, कार्यक्रम पहिचान गर्न सहज हुने र त्यसको स्पष्टताले योजनाले लक्षित गरेका सूचकहरूको पहिचान गरि सोच हासिल गर्न सकिन्छ। जुगल गाउँपालिकाका अग्रणी क्षेत्रहरूमा कृषि, पर्यटन तथा साना तथा मझौला उद्योग को स्थापना सहित रोजगारीको विकासलाई मानिएको छ। यस आवधिक योजनामा पनि तिनै क्षेत्रहरूलाई गाउँपालिकाको दिर्घकालिन विकासका प्रमुख पक्षहरू मानिएको छ।

३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

- परनिर्भरता, खुम्चिएको जीवनस्तर (कृषिमा धेरै संलग्नता, कृषि बाट निकै कम आय)
- कला तथा संस्कृति लोपोन्मुख,
- रोजगारीको कमि, दक्ष जनसक्ति बहिर्गमन

३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर

- कला तथा कारिगरिको उद्योग
- नजिकै सुकुटे बजार, कृषि उपज को बिक्रि गर्न सम्भावना
- जुगल हिमालको आरोहनमा अग्रगामी कदम, बेस्केम्प सम्मको यात्राबाट पर्यटन विकासको अवसर

३.४ निर्देशक सिद्धान्त

- स्थानीय अर्थतन्त्र प्रवर्धन र खाद्य सुरक्षा सुनिश्चितता
- व्यवस्थित पर्यटन र दिर्घकालिन पूर्वाधार विकास
- उत्पादनमुलक तथा उत्थानशील विकास
- चुस्त सांगठानिक स्वरूप, अचुक सेवा प्रवाह
- समानुपातिक समावेशी र सहभागितामुलक विकास र समतामूलक समाजको निर्माण

३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दिगो विकास लक्ष्य नं. १ र २ अन्तर्गतका ६ वटा क्षेत्रहरूका २० वटा सूचकहरूलाई आर्थिक विकास क्षेत्रको सूचकका रूपमा ग्रहण गरिएको छ । आर्थिक क्षेत्रका ६ वटा नतिजा लक्ष्य क्षेत्रहरू

क्रमशः गरिबी निवारण, मानव विकास, आर्थिक वृद्धि, व्यापार सञ्चिती, रोजगार, पर्यटन र कृषि तथा पशुपन्छीपालन रहेका छन् । जुगल गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना निर्माणमा कृषि, खाद्य सुरक्षा पर्यटन र रोजगारीलाई प्रमुख सूचकहरूलाई गाउँपालिकाले आवश्यकताका आधारमा चयन गरिएको छ ।

३.५.१ दिर्घकालिन सोच

समृद्ध जुगलको आधार: कृषि, पर्यटन र रोजगार ।

३.५.२ लक्ष्य

कृषि तथा पर्यटनका सम्भावना बाट रोजगारी सिर्जना गरी समृद्ध गाउँको आधार तयार गर्ने ।

३.५.३ समस्तिगत उद्देश्यहरू

१. कृषिमा आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण तथा बजार व्यवस्थापन गरी खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै कुल आयमा गुणात्मक वृद्धि गर्नु ।
२. पर्यटकीय क्षेत्र पहिचान गरि सुरक्षित र व्यवस्थित पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा स्थापित गर्नु ।
३. कला तथा सांस्कृतिक उद्यमशिलता, कृषि तथा पर्यटकीय उद्योगको प्रवर्धन गर्दै स्थानीय स्तरमा रोजगारीका अवसरहरू श्रृजना गर्नु ।
४. सामाजिक न्यायका आधारहरूमा विशेष ध्यान पुर्याई समतामूलक समाजको निर्माण गर्नु ।
५. सामाजिक क्षेत्रको विकासद्वारा नागरिकको आधारभूत सेवामा पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।
६. प्राथमिकताका आधारमा दीगो एवं आधुनिक भौतिक संरचनाको विकास गरी सम्वृद्ध गाउँपालिका निर्माण गर्नु ।

३.६ रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २६ जुगल गाउँपालिकाको आगामी पाँच बर्षका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
१. कृषिमा आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण तथा बजार व्यवस्थापन गरी खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै कुल आयमा गुणात्मक वृद्धि गर्नु ।	
१.१: कृषि, वागवानी र पशुपन्छि पालन पेशालाई व्यवसायिक एवं मर्यादित बनाई रोजगारका अवसरहरू सिर्जना गर्ने ।	१. व्यवसायिक उत्पादन समुहको परिचालन गरिनेछ । २. व्यवसायिक सिप विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ३. पकेट क्षेत्रको विस्तार र उत्पादन सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ४. मागका आधारमा उच्च मुल्यका वाली प्रवर्धन गरिनेछ । ५. उत्पादित वस्तुको गुणस्तर कायम गरिनेछ ।
२. पर्यटकीय क्षेत्र पहिचान गरि सुरक्षित र व्यवस्थित पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा स्थापित गर्नु ।	

२.१: पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्ने ।	१. नयाँ गन्तव्य क्षेत्रका संभाव्यता अध्ययन र विकास गरिनेछ । भौतिक सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
३. कला तथा सांस्कृतिक उद्यमशिलता र कृषि तथा पर्यटकीय उद्योगको प्रवर्धन गर्दै स्थानीय स्तरमा रोजगारीका अवसरहरू श्रृजना गर्नु ।	
३.१: लघु उद्यमशिलता र स्वरोजगार निर्माण गर्ने ।	१. मौलिक संस्कृति एवं प्रविधिको संरक्षण गरिनेछ । २. लघु उद्यमशिलताको विकास गरिनेछ ।
३.२: सुरक्षित श्रम तथा रोजगारको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सुरक्षित श्रम तथा रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. सुरक्षित पर्यटकीय रोजगारको व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. स्थानीय स्तरमा आधारित परियोजनामाको प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
४. सामाजिक न्यायका आधारहरूमा विशेष ध्यान पुर्याई समतामुलक समाजको निर्माण गर्नु ।	
४.१: सामाजिक न्यायका आधारमा लैङ्गिक, धार्मिक, भौगोलिक, अर्थिक, साँस्कृतिक आदि रूपमा सारभूत समानता कायम गर्ने ।	१. जातिय छुवाछुत तथा भेदभाव रहितका नीति, ऐन र सामाजिक जागरणका कार्यक्रम तय गरिनेछ । २. दलितको सशक्तिकरणका लागि अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ३. बाल संरक्षण समितिको सबलीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ४. स्कूलमा आधारित बालकलव परिचालन गरिनेछ । ५. बालबालिका तथा किशोरकिशोरीहरू माथि हुने उपेक्षा, हिंसा, दुर्व्यवहार र शोषण प्रति शून्य सहनशिलता निति अपनाइनेछ । ६. जेष्ठ नागरिकको हेरचाह, स्याहार सुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना गरिनेछ । ७. सामाजिक सुरक्षा भत्ताको व्यवस्थापन र विमा योजना सञ्चालन गरिनेछ ।
५. सामाजिक क्षेत्रको विकासद्वारा नागरिकको आधारभूत सेवामा पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।	
५.१: सर्वसुलभ गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. आधारभूत रूपमा सामान्य चिकित्सा सेवाको शीघ्र र प्रभावकारी सेवा प्रदान गरिनेछ । २. निदानात्मक, उपचारात्मक, प्रवर्धनात्मक र प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन गरिनेछ । ३. जीवनपथको अवधारणा अनुरूप बहुपक्षीय पोषण नीतिको कार्यान्वयन गरी समग्र विकास गरिनेछ । ४. परिवार व्यवस्थापन सेवालार्ई थप विस्तार गरिनेछ । ५. सीमान्त एवं गरिबीको अवस्थामा रहेका समुदायलाई दीर्घजीवन सहयोग प्रदान गरिनेछ ।
५.२: सबैका लागि गुणस्तरिय र अनिवार्य माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्था गर्ने ।	१. नतिजामा केन्द्रित शिक्षण विधि र जीवन उपयोगी शिक्षा लागू गरिनेछ । २. प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षा सञ्चालन गरिनेछ । ३. सबैका लागी गुणस्तरिय शिक्षाका अवसर सुनिश्चित गरिनेछ ।

५.३: सबैका लागि स्वच्छताको अवसर र सफा पिउने पानी सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सबैलाई खानेपानी र सरसफाईको अवसर सुनिश्चित गरिनेछ । २. स्वच्छताको वातावरण र रोग संक्रमणको जोखिमबाट सुरक्षाको अनुभूति गराइनेछ ।
५.४: विशेष र खास समुहका नागरिकहरू (अपाङ्गता), जोखिम अवस्थाका बालबालिका, हिंसा प्रभावित, जेष्ठ नागरिक, अल्पसंख्यक र सिमान्त अवस्थाका नागरिकको (संरक्षण र सुरक्षामा प्राथमिकता प्रदान गर्ने ।	१. सबै क्षेत्रमा लैंगिक समानता सुनिश्चित गरिनेछ । २. महिलामाथी हुने सबै प्रकारका हिंसालाई निरुत्साहित गरिनेछ । ३. जातिय समावेशिकरणको सहज पहुँच स्थापित गरिनेछ । ४. विशेष समुह, वर्ग र समुदायको विशेष संरक्षण, सहभागीता र सुरक्षालाई विकास योजनामा प्राथमिकता दिइनेछ । ५. लैंगिक समानता, राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक जीवनमा सबै नागरिकद्वारा सार्वभौम समानता र सुरक्षाको अनुभूति गराइनेछ ।
६. प्राथमिकताका आधारमा दीगो एवं आधुनिक भौतिक संरचनाको विकास गरी सम्मृद्ध पालिका निर्माण गर्नु ।	
६.१: वस्तिस्तर सम्मका सडक सञ्जालहरूको विस्तार गरी बाह्र महिना चल्ने दीगो सडक निर्माण गर्ने ।	१. सडकका स्तरोन्नती र सुरक्षित यातायात प्रबन्ध मिलाइनेछ । २. सबै वस्तिहरू सम्म ट्रयाक खोल्नेछ ।
६.२: विद्युत र संचार संजालमा पहुँच विस्तार गर्ने ।	१. सबै घरमा विद्युत उर्जा विस्तार गरिनेछ । २. सबै बस्तीहरूमा ईन्टरनेट सेवाको विस्तार गरिनेछ ।
६.३: सुरक्षित आवास र वस्ति विकास गर्ने ।	१. एकिकृत वस्ति विकासका लागि निजी क्षेत्र र सहकारीहरूसँग साझेदारी गरिनेछ । २. आवास तथा वस्तिहरूको उत्थानशिल विकास गरिनेछ ।

३.७ परिणात्मक लक्ष्य

क्र.स.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	आधार वर्षको अवस्था			योजनाको अन्त्यको अवस्था		
			नेपाल	प्रदेश	स्थानीय तह	नेपाल	प्रदेश	स्थानीय तह
क.	समष्टिगत गन्तव्य तथा सूचक							
१.	मानव विकास सूचांक	इन्डेक्स	०.५७९	०.६४१		०.६२४		
२.	औसत आयु	वर्ष	६९.७	७२		७२		
३.	गार्हस्थ्य प्रतिव्यक्ति आम्दानी	अ.डलर	१०४७	१९१७		१५९५		
४.	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि)	प्रतिशत	५८	६९		९५		
५.	वेरोजगारी दर	प्रतिशत	११.४	७.२				
६.	निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनीको जनसंख्या	प्रतिशत	१८.७	१५.३		९.५		

७.	श्रम सहभागिता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	३८.५	४१.७		४९		
----	---------------------------------	---------	------	------	--	----	--	--

३.८ लगानी, श्रोत अनुमान र बाँडफाँड

३.८.१ आयको प्रवृत्ति र प्रक्षेपण

यस गाउँपालिकाको आय २०७७/७८ बाट २०७८/७९ मा जाँदा ८%ले वृद्धि भएको देखिन्छ । तर आन्गारिक श्रोतमा नगदमा भने १० %ले घटाव आएको देखिन्छ जुन चिन्ताजनक विषय भनेर मुलायंकन गरिएको छ । त्यसैगरी समानिकरण अनुदानमा पनि ५% कमि आएको देखिन्छ ।

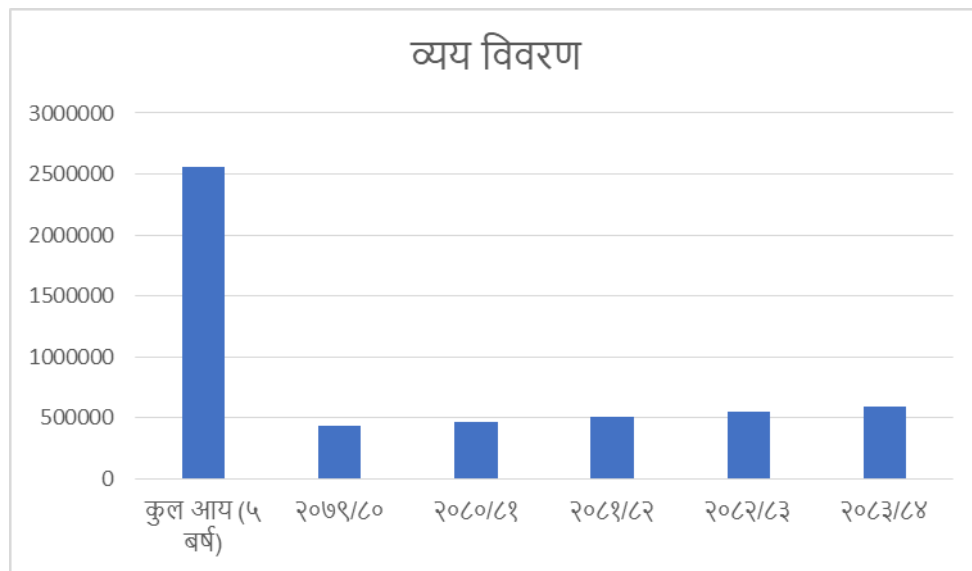
सी.नं.	बजेटका श्रोतहरू	आ. व.		बार्षिक प्रक्षेपण (आर्थिक वर्ष अनुसार रकम (रु. हजारमा)				
		२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
१	आय	६२९४४१	६८२१५६	७१८९५३	७७२८२०	८३१६९७	८९६०६९	९६६४६८
२	राजस्व	२९८५६७	२८२८१८	३०२९७३	३२५०८६	३४९३५३	३७५९८९	४०५२३०
३	आन्तरिक श्रोत	२११७८६	१७७७७८	१९५५५६	२१५१११	२३६६२३	२६०२८५	२८६३१३
	नगद	१९६७८६	१७७७७८					
	नगद ऋण	१५०००						
४	राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम	८६७८०	१०५०४०	१०७४१७	१०९९७४	११२७३०	११५७०४	११८९१७
४.१.१	राजस्व बाँडफाँड - संघिय सरकार	८६७८०	८७३९१	८८००२।७	८८६१८।८	८९२३९।१	८९८६३।८	९०४९२।८
४.१.२	राजस्व बाँडफाँड - प्रदेश सरकार		१७६४९	१९४१४।१	२१३५५।५	२३४९१।१	२५८४०।२	२८४२४।२
५	अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण	३३०८७४	३९९३३८	४१५९८०	४४७७३४	४८२३४४	५२००८०	५६१२३८
५.१	संघिय सरकार	२६९८००	३२१०००	३३३६९०	३६१११६	३९०९८७	४२३५३४	४५९००८

५.१.१	शसर्त अनुदान चालु	१५९१००	१९५३००	२१४८३०	२३६३१३	२५९९४४३	२८५९३८७३	३१४५३२६०३
५.१.२	समानिकरण अनुदान	११०७००	११३२००	११८८६०	१२४८०३	१३१०४३१५	१३७५९५३०७५	१४४४७५१०७२९
५.१.३	समपुरक अनुदान			०	०	०	०	०
५.१.४	विशेष अनुदान		१२५००					
५.२	प्रदेश सरकार	६१०७४	७८३३८	८२२९०	८६६१८	९१३५६	९६५४६	१०२२३०
५.२.१	शसर्त अनुदान चालु	२११२३	३२८२९	३६१११९	३९७२३१०९	४३६९५३९	४८०६४१९३	५२८७१४३
५.२.२	समानिकरण अनुदान	१००२९	९५६३	१०२३२४१	१०९४८६७	११७१५१०८	१२५३५१९४	१३४१२६०
५.२.३	समपुरक अनुदान	२९९२२	२९९४६	२९९४६	२९९४६	२९९४६	२९९४६	२९९४६
५.२.४	विशेष अनुदान		६०००	६०००	६०००	६०००	६०००	६०००

३.८.१ व्ययको प्रवृत्ति र प्रक्षेपण

त्यसैगरी यस गाउँपालिकाको ५ वर्षे व्यय अनुमान तल देखाइएको छ ।

कुल आय (५ वर्ष)	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४
२५५३४६४	४३८५६१	४७१४२०	५०७३३५	५४६६०२	५८९५४६

परिच्छेद ४ आर्थिक क्षेत्र

४.१ कृषि, वागवानी, पशुपन्छि विकास र व्यवसायिकरण

पृष्ठभूमि

कृषि विकास यस गाउँपालिकाको अग्रणी क्षेत्रको रूपमा लिइएको छ । यस गाउँपालिकामा ४०९७ परिवारले जग्गा कृषिको लागि प्रयोग गरेको देखिन्छ । त्यसमध्ये पनि ३८१५ जग्गाहरू पुरुषको नाममा रहेको छ भने ३१५ जग्गा महिलाको नाममा रहेको देखिन्छ । कृषि उत्पादनमा सर्वाधिक मकै भएको देखिन्छ भने कोदो र धान क्रमशः रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी पशुपालनमा ३५८९ परिवार संलग्न छन् भने अधिकांशले पशुपालन निर्वाहमुखी रूपले गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा पालिएको बाख्रा, बोकाको संख्या पालेका परिवार संख्या २३२१ रहेको छ भने गाईगोरु/बाच्छा बाच्छी पनि त्यहि संख्यामा पालेको देखिन्छ । त्यसैगरी राँगा भैसी ९८० परिवारमा पालिएको छ भने रहेकोहाँस/कुखुरा ७०० बढी परिवारले पालेको देखिन्छ । माथिल्लो भेगको ५७ घरधुरीमा याक र केहि ५१ घरधुरीमा भेडा पालिएको पाइन्छ ।

प्रमुख समस्या

गाउँस्तरबाट आएको तथ्यांक अनुसार बाँजो जग्गा धेरै रहने, स्थानीय उब्जनीले बजार नपाउने, समयमा मल पर्याप्त मात्रामा उपलब्ध नहुने, पौराणिक कृषिले अझै निरन्तरता पाउने आदि मुख्य समस्या रहेका छन् । आम मानिसको धारणामा कृषि, वाग वानी तथा पशुपन्छीपालनलाई पेशा तथा व्यवसायका रूपमा भन्दा पनि निर्वाहमुखि जिविकोपार्जनको माध्यम मानिएको छ । कृषकले बजारको माग र आपूर्तिको आधारमा उत्पादन भन्दा पनि मौषमी परम्परागत खेति गर्दै उत्पादन गरेको पाइन्छ । उपभोक्तामा आएको जागरण स्वरूप बजारको मागका रूपमा विकास हुँदै गएको स्वस्थ एवं विशेष प्राङ्गारिक अन्न, तरकारी र नगदेवालीको उत्पादनलाई कृषकले बजारीकरण गर्न असफल रहेको देखिन्छ । माग अनुसार उत्पादन चक्र निर्माण गरी योजनाबद्ध उत्पादन हुन सकेको छैन । हाल सिमित सङ्ख्यामा कृषि, वागवानी तथा पशुपन्छीपालनको व्यवसायिक विकासका रूपमा केही फर्महरू स्थापना गरिएका छन् र व्यवसायिक उत्पादनमा प्रयास भएको छ । व्यवसायिक फर्मको विकासका लागि प्रधानमन्त्री कृषि योजनालगायत विगतका कृषि विकासका योजनाहरूको प्रभाव पनि भएको देखिन्छ ।

चुनौती तथा अवसर

राष्ट्रिय योजना आयोगले प्रकाशन गरेको पन्ध्रौँ पञ्च वर्षिय योजनाको आधारपत्रले प्रथम चरणमा उत्पादन निर्यातका लागि भौतिक पुर्वाधारलाई प्राथमिकतामा राख्ने कुरा उल्लेख छ । निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनी रहेको जनसङ्ख्याको जीवन निर्वाहको मूल आधार बनेको साना किसान तथा कृषि मजदुरी रहेको छ । निर्वाहमुखी कृषिमा आश्रित जनसङ्ख्यालाई व्यवसायिक योजना अनुसार कृषि, वागवानी र पशुपन्छीपालनमा अगाडि वढाउदै प्रतिव्यक्ति आय वढाउन सकिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको भूगोल, हावापानी, वातावरण र जनशक्तिको आधारमा फलफूल (वागवानी) खेतिको संभावना रहेको छ । अमिला जातका फलफूल, केरा, नास्पाती आदिको सम्भावना रहेको छ । उच्च मूल्यका फलफूल जस्तै एभोकाडो, किवी, ड्रागनफ्रुट, स्थानीय जातका केरा, अनार र जुनारको उत्पादन

गर्ने सम्भावना देखिन्छ । बाखा/च्यांग्रा र गाईभैसीपालनको लागि जुगलको हावापानी र भूगोलको अवस्था अवसरको रूपमा रहेको छ । स्थानीय रैथाने जातका कुखुरापालन, मौरीपालन तर्फ रहेको किसानहरूको रुझान र फस्टाउँदै गएका अवस्थामा पर्यटन व्यवसायलाई कृषि व्यवसायको मौलिकतामा समेट्न सकिन्छ । त्यसका लागि प्राङ्गारिक खेती, एकीकृत सत्रुजीव व्यावस्थापन, एकीकृत खेती प्रणाली जस्ता विधिहरूको प्रयोग गरि रसायनिक विषादिको प्रभाव रोक्न सकिन्छ ।

उपक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

कृषि उपजमा आत्मनिर्भर जुगल

लक्ष्य

भूगोलको कृषि सम्भावना अध्ययन गरि पकेट क्षेत्रमा प्राङ्गारिक उब्जनी गरि खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै बजार व्यवस्थापन गर्ने

उद्देश्य

१. कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी गाउँपालिकालाई कृषि उपजमा आत्मनिर्भर गर्नु ।
२. निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगो र व्यवसायिक प्रणालीमा रुपान्तरण गर्नु ।
३. हरेक उत्पादन समूहको लागि वस्तुको गुणस्तरीय उत्पादनको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।
४. नयाँ पशुपालन सम्भावना अध्ययन गर्दै, पशु जन्य पदार्थको आयात घटाउँदै निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु ।
५. गाउँपालिकामा खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २७ कृषिका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी गाउँपालिकालाई कृषि उपजमा आत्मनिर्भर गर्नु ।	
१.१: कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व बृद्धि र आधुनिकीकरण गर्ने ।	१. दिगो कृषि विकासकालागि आवश्यक नीति, ऐन र नियमहरू तर्जुमा तथा संसोधन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । २. कृषि वस्तु उत्पादन अभिवृद्धि गर्न कृषि जन्य वस्तुको व्यवसायिक उत्पादनका लागि उपयुक्त र दिगो सिंचाइ सुविधा लगायतका आवश्यक पूर्वाधारको पहुँच बढाइनेछ । ३. उन्नत प्रविधि (श्रेसिंग मेशीन, जोत्ने, साइनारे आदि)मा सुलभ कृषि कर्जाको व्यवस्था मिलाइनेछ । ४. कृषिमा आधुनिकीकरणका लागि आवश्यक कृषि औजारको व्यवस्था गरिनेछ । ५. खेती योग्य जग्गालाई बाँझो राख्ने प्रवृत्ति निरुत्साहित गर्दै बाँझो रहेका कृषि भूमिको दिगो उपयोगकालागि उपयुक्त योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगो र व्यवसायिक प्रणालीमा रुपान्तरण गर्नु ।	

२.१: तुलनात्मक लाभ हुन सक्ने स्थानीय बालीनाली र आधारभूत खाद्यवस्तुको उपभोगमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्ने ।	१. खाद्य तथा अन्य कृषि उत्पादनमा आत्म निर्भरताकालागि उत्पादन पकेट क्षेत्र विकास गरी सघन व्यवसायिक खेती प्रणाली अघि बढाइनेछ । २. कृषि उपज उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण एवं वितरण प्रणालीमा नयाँ प्रविधिको विकासको अनुसरण, अवलम्बन र आधुनिकीकरण गरिनेछ । ३. उत्पादन र भण्डारणका क्रममा हुने हानी नोक्सानीलाई न्यूनीकरण गर्न कृषि उपज सङ्कलन तथा भण्डारण केन्द्रको स्थापना गरिनेछ । ४. निजी तथा सहकारी क्षेत्रको संलग्नता बढाउँदै करार सम्झौतामा आधारित तथा सहकारी खेतीलाई प्राथमिकता दिइनेछ । ५. मूल्य शृङ्खला पद्धति अनुसार उत्पादनदेखि बजारीकरणसम्मका कार्यक्रमहरू एकीकृत रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । ६. खाद्यान्न उत्पादन न्युन भएका पोषण असुरक्षित स्थानहरूमा स्थानीय स्तरमै उत्पादन गर्न सकिने कृषिजन्य उत्पादन प्रवर्द्धन तथा उपयोगमा जोड दिइनेछ । ७. सुरक्षित खानपान र पौष्टिकतत्वका स्रोत तथा उपयोगबारे सचेतनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: हरेक उत्पादन समूहको लागि वस्तुको गुणस्तरीय उत्पादनको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।	
३.१: जलवायु परिवर्तन र प्रकोपबाट पर्ने नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्दै वातावरणमैत्री कृषि प्रविधिको विकास र विस्तार गर्ने ।	१. प्राङ्गारिक खेतीलाई प्रोत्साहित गरी उत्पादित वस्तुलाई बजारीकरणमा जोड दिइनेछ । २. जलवायु परिवर्तनसँगै कृषिमा अनुकूलन गरी कृषि जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा उपयोगमा बृद्धि गरिनेछ । ३. लोपोन्मुख तथा रैथाने विउबिजन र बालीजन्य जैविक विविधता संरक्षणमा स्थानीय समुदायको अग्रसरतालाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ४. कृषि अध्ययन तथा अनुसन्धानमा आधारित वातावरणमैत्री कृषि प्रविधिको विकास एवं विस्तार गरिनेछ । ५. कृषि उपजको अधिकतम उत्पादन एवं उत्पादकत्व बृद्धिकालागि स्थानीय साधन स्रोत र जैविक प्रविधिको उपयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: पशु जन्य पदार्थको आयात घटाउँदै निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु ।	
४.१: कृषकलाई पशुपन्छी पालन तथा पशुपन्छीजन्य व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	१. कृषकलाई पशुपन्छी पालन तथा पशुपन्छीजन्य व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. युवाको विदेश पलायन घटाउन तथा विदेशबाट फर्किएका र बेरोजगार युवालाई पशुपन्छी पालनमा युवा लाक्षित कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गरिनेछ ।

	३. पशुपन्छी पालनमा युवा सहभागिता र महिला सशक्तीकरणलाई केन्द्रित गरी व्यवसायिक कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याइनेछ । ४. व्यवसायिक पशुपन्छी पालनका साथै व्यवसायिक मौरी-पालनका लागि अनुदान तथा सहूलियत ऋणको व्यवस्था गरिनेछ । ५. विपन्न परिवारलाई पशुपन्छी पालनकालागि प्रोत्साहन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ५: गाउँपालिकामा खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्नु ।	
५.१: गाउँपालिका बासीलाई पोषणयुक्त खानेकुरा खान पाउने सुनिश्चितता गर्ने ।	१. न्यून आय भएका तथा गरिबीको रेखामुनि रहेका परिवारहरूको पहिचान गरी ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूकालागि पोषणयुक्त खानेकुराहरूको प्रबन्ध मिलाइनेछ । २. स्थानीय अर्गानिक उत्पादनको महत्त्व तथा सन्तुलित आहारका बारेमा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ३. गाउँपालिका भित्र खाद्य सुरक्षाको अवस्था सन्तोषजनक राख्न एक घर एक टनेल/करेसाबारीको व्यवस्था गरिनेछ । ४. पोषण सुरक्षा सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

कार्यक्रमहरू

४.२ पर्यटन

पृष्ठभूमि

जुगल गाउँपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय आकर्षण जुगल हिमाल हो। यस हिमालको आरोहणको लागि हालसालै बाटो खुल्ला गरिएको हो भने यस हिम शृंखलामा रहेका ११ चुचुरा मध्ये ग्याल्जेन पिक पहिलो पल्ट आरोहण भएको छ । त्यस प्रमुख आकर्षण बाहेक यस गाउँपालिकामा ७७ वटा अन्य धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल रहेका छन् । मानव निर्मित आकर्षण बाहेक यस गाउँपालिकामा ३३७ प्राकृतिक श्रोतहरू रहेको देखिन्छ जसमा पोखरी, झरना, पधेरो, गुफा, कुण्ड, पँधेरो आदि पर्दछन्। यस गाउँपालिकामा १० वटा होटेल/रिसोर्ट छन्। त्यसैगरी ४ धाम हिन्दुहरूको लागि नयाँ गन्तव्यको रूपमा विकास भईरहेको पाइन्छ भने बौद्ध धर्मालम्बीहरूका लागि महत्त्वपूर्ण स्थलहरू खोज गर्न अझै बाँकी छन्।

प्रमुख समस्या

पर्यटन तथा अतिथि सत्कार उद्योग क्षेत्र विकासका लागि जुगलको ऐतिहासिक, प्राकृतिक र मौलिक विशेषताहरूलाई संरक्षण र प्रवर्द्धन भएको पाइँदैन। यस पालिकामा रहेका ऐतिहासिक दुर्गम बस्ति यांगलाकोट,

स्याफ्रु पोखरी जस्ता थुप्रै स्थलहरूको आवश्यक विज्ञापन भएको छैन। जैविक विविधता र ऐतिहासिक महत्व रहेका स्थान र प्रकृतिको व्यवस्थित अध्ययन भएको छैन। त्यसका लागि चाहिने साँस्कृतिक सम्पदा एवं जैविक विविधताको संरक्षण, अभिलेखन र पर्यटक गाईडहरूलाई अनुशिक्षण जस्ता कार्यहरू गरिएको छैन। हाल पर्यटन व्यवसायमा संलग्न होटल, लज, गेष्टहाउस, रेष्टुरेण्ट र होमस्टेलाई वातावरणमैत्री विकास गर्नका लागि परिचालन गर्न सकिएको छैन। गन्तव्य बिन्दुहरू, पैदलमार्ग, होमस्टेलाई कृषि संस्कृतिसँग जोड्ने वन र जलाधार क्षेत्रमा रहेका जैविक विविधतालाई संरचनागत रूपमा संरक्षण, प्रवर्द्धन र प्रचारप्रसार गर्न सकिएको छैन।

चुनौती तथा अवसर

जुगलको जैविक विविधता, साँस्कृतिक विविधता र पुरातात्विक महत्वका स्थानहरू छन्। बौद्ध धर्मालम्बीहरूकोनिम्ति धार्मिक पर्यटनको केन्द्रका रूपमा स्थापना गरिन खोजेको यस गाउँपालिकामा रहेको जुगल हिमश्रृंखलाको पहुँचका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकास गर्न चुनौतिपूर्ण रहेको छ।

होमस्टेका सबै बस्तीहरूलाई जातीय संस्कृति, मानव विकास, वातावरणमैत्री पूर्वाधारहरूको विकास गरी जनपर्यावरणमैत्री नगरका रूपमा रूपान्तरण गर्दै पर्यटन क्षेत्रबाट हुने आयलाई नगरस्तरसम्म पुऱ्याउन सकिन्छ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

पर्यटनलाई जुगल गाउँपालिकाको एक मुख्य आर्थिक श्रोतमा परिणत

लक्ष्य

कृषि, संस्कृति र प्रकृतिको अन्योन्याश्रित सम्बन्धमा विकसित परम्परागत सम्पदा, मनोरम प्राकृतिक दृश्य, साहसिक पर्यटन र जैविक विविधताको पर्यटकीय सम्भावनाको प्रचुर उपयोग गरि स्थानीय जिवानोस्तर बृद्धि गर्ने।

उद्देश्य

१. पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर बृद्धि तथा पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार गर्नु।
२. पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु।
३. मानव संसाधन विकास गर्नु।
४. पर्यटकीय स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्नु।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ८ पर्यटनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू(पर्यटन)

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर बृद्धि तथा पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार गर्नु।	
१.१: गाउँपालिकामा हाल सञ्चालनमा रहेका होटल र चियापसलहरूको सेवाको स्तरोन्नति गर्ने।	१. स्थानीय होटल, लज, रेस्टुराँ र चियापसलका व्यवसायीहरूलाई विषयगत इन्स्ट्रक्टर झिकाई स्थानीय स्तरमै पेशागत तालिमको व्यवस्था गरिनेछ। २. भइरहेका व्यवसायहरूको स्तरोन्नतिकालागि गाउँपालिकाको पहलमा सहूलियत दरको पुँजीको खोजी गरिदिइनेछ।

१.२: गाउँपालिकाभित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको प्रचारप्रसार गर्ने ।	- पर्यटन प्रवर्द्धन बारेमा विज्ञहरूबाट संक्षिप्त अध्ययन गराइनेछ । - विभिन्न सञ्चार माध्यमको प्रयोग गरी ठाउँहरूबारे प्रचार प्रसार गरिनेछ । - ब्रोस्योर तयार गरी छिमेकी जिल्लाहरूमा बितरण गरिनेछ । - जिल्लाका ब्याचलर्स/ मास्टर्स तहका विद्यार्थीहरूलाई अनुसन्धानकालागि यी स्थानको फिल्ड भिजिटमा प्रोत्साहित गरिनेछ । - यी स्थान विशेषका बारेमा नियन्त्राकारहरूको भ्रमण आयोजना गर्ने र साहित्यिक लेखरचना लेखाई पत्रपत्रिकामा प्रकाशित गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । - वेबसाइट, युट्युव, फेसबुक, ट्वीटर, इन्स्टाग्राम जस्ता सामाजिक सञ्जालको प्रयोग गरी आवश्यक प्रचार प्रसार गरिनेछ ।
उद्देश्य २: पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु ।	
२.१: पर्यटन क्षेत्रको विकासकालागि आवश्यक पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने ।	- पर्यटकीय महत्त्वका स्थानहरूमा आवागमन सहज बनाउन सडक, पदमार्ग, झोलुङ्गे पुल आदि निर्माण गरिनेछ । - भइरहेका सडक र पदमार्गको स्तरोन्नति गरिनेछ ।
२.२: पर्यटन पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने ।	- विशेष पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान गरी पूर्वाधार निर्माणको विस्तृत योजना प्रतिवेदन तयार पारिनेछ । - पूर्वाधार निर्माणकालागि आवश्यक जग्गा खरिद तथा अधिग्रहण गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: मानव संसाधन विकास गर्नु ।	
३.१: गाउँपालिकाभित्रका युवायुवतीलाई पर्यटन विषयको शिक्षा प्रदान गर्ने ।	- पर्यटन व्यवसायप्रति युवायुवतीको आकर्षण बढाउन आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक विद्यार्थीहरूलाई पर्यटन तथा अतिथि सत्कार विषयमा ब्याचलर्स डिग्रीमा अध्ययन गर्न पठाइने र आर्थिक सहयोग गरिनेछ । - आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक युवायुवतीलाई नेपाल पर्यटन तथा होटेल व्यवस्थापन एकेडेमीबाट दिने गरिएका Food Preparation and Control, Tourist Guide, Hiking Guide लगायतका छोटो अवधिका तालिममा पठाइने र आर्थिक सहयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: अध्ययन अनुसन्धान गर्नु ।	
४.१: बाह्य स्रोतसाधनको खोजी गर्ने ।	- गाउँपालिकाभित्र सामान्य रूपमा सम्भावना देखिएका योजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गर्न संघीय र प्रदेश सरकारसमक्ष अनुरोध गरिनेछ । - गाउँपालिकामा आउने गैरसरकारी संस्थाहरूलाई यस योजनामा समावेश भएका कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्न आह्वान गरिनेछ ।

४.२: आन्तरिक स्रोतसाधनको परिचालन गर्ने ।	१. गाउँपालिकाको वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत रकम पर्यटन क्षेत्रका कार्यक्रमकालागि छुट्याइनेछ । २. पर्यटन क्षेत्रको विकासकालागि स्थानीय निजी क्षेत्रलाई आह्वान गरिनेछ ।
--	---

कार्यक्रमहरू

योजना/कारक्रमको नाम	कैफियत
माने (छुरदेन — तामाङ् भाषामा) निर्माण	स्थान : मैदान
चुलेश्वरी महादेव मन्दिर नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने	स्थान : गोवारका चुलेश्वरी
सिंहमाई देवी मन्दिर नयाँ निर्माण तथा घेराबार लगाउनुपर्ने	स्थान : चेपे टोल
कालदेवी थान मन्दिर पुननिर्माण गर्नुपर्ने	स्थान : डाँडा टोल
वनकाली देवी मन्दिर नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने	स्थान : दबारे टोल
भिमसेन थान मन्दिर नयाँ निर्माण	स्थान : तय नभएको (मुनीडाँडा भन्दा तल्लो एरिया)
नयाँ आसा मण्डली चर्च नयाँ निर्माण	स्थान : बाँदरे रुख डाँडा
भिमसेन थान मन्दिर नयाँ निर्माण	स्थान : चेपे टोल
भिमसेन थान मन्दिर नयाँ निर्माण	स्थान : मबीर टोल
नेचेन उर्किलिङ्ग गुम्बा (भुकम्पले पूर्ण क्षति भएको)	नयाँ निर्माण
नयाँ निर्माण उर्किलिङ्ग गुम्बा	स्थान: फाप गाउँ
शिवपार्वती मन्दिर निर्माण	
अमिलो पानी संरक्षणका निम्ति धारा निर्माण र गोरेटो बाटो निर्माण (ब्रह्मायणी किनार — तेम्बाथाङ् — अमिलो पानी)	
स्मृति निर्माण — स्तम्भ (शीलालेख)	स्थान: लिदी/पहिरोमा जान गुमाएका वक्तिका नाम समावेश गरिने
छेइताङ् घाङ्ग गुम्बा पुननिर्माण गर्ने	

सेवा घाङ्ग गुम्बा पुननिर्माण	भुकम्पले क्षति पुऱ्याएको र पुननिर्माण गर्न बाँकी
साब्रो छोलिङ गुम्बा पुननिर्माण गर्ने	१० लाख परेको बजेट मा फाउण्डेसनको कार मात्र सम्पन्न // थप आर्थिक सहयोगको आवश्यकता भएको
पोङ्चोङ् डाँडा पार्क निर्माण गरि खानीडाँडा देखि पोङ्चोङ् डाँडासम्म गोरेटो बाटो निर्माण	हाइकिङ्ग ट्रयाल
गुराँस पोखरीको पर्खाल व्यवस्थापन तथा स्तरोन्नति	
चमेरे गुफा, बुद्ध पार्क, गुराँस माईको व्यवस्थापन तथा स्तरोन्नति	
नौपाने डाँडामा बुद्ध पार्क निर्माण	

4.3 लघु उद्यमशिलता विकास र व्यवसाय प्रवर्धन

पृष्ठभूमि

मानिसको ज्ञान, सीप, चाहना, दख्खल, रुची, अनुभव र स्रोतको आधारमा व्यावसायको छनौट गरिने भएपनि जुगल गाउँपालिकाको अवस्था र परिवेश भने श्रमिक आपूर्तिलाई प्राथमिकतामा राख्ने गरेको पाइन्छ। नेपाल सरकारले लघु उद्यम, व्यापार र रोजगारको मापदण्डका रूपमा मुख्यतया चारवटा आधारलाई लिएको छ। जस अनुसार (क) आफैले नै व्यवस्थापन गर्ने (ख) नौ जनासम्म जनशक्ति परिचालन हुने (ग) १० किलो वाट भन्दाकम जलविद्युत स्रोतवाट सञ्चालन हुने (घ) साना व्यापार भन्नाले वार्षिक रु. पाँच लाखदेखि एक करोडसम्मको व्यापार कारोवारलाई तोकिएको छ।

यस गाउँपालिकामा यस गाउँपालिकामा ६१३ आर्थिक स्थापनाहरू छन् जस मध्ये करिब १७ व्यापार हरूमा १० भन्दा बढी कामदार संलग्न छन् भने ५६० वटा मा ४ भन्दा कम सहभागी छन्। सो उद्योग हरूमा कृषि तथा मत्स्यपालन उद्योग २१ वटा रहेको छ भने ८६ उद्योग हरू वस्तु उत्पादनमा आधारित छन्। त्यसैगरी करिब ११ वटा जल विद्युत आयोजनाहरू पनि रहेको पाइन्छ। सो उद्योगहरू मध्ये ३०६ उद्योग २०७०-७५को बिचमा स्थापना भएको हो भने २०६० साल अघि ९८ वटा उद्योग स्थापना भएको पाइन्छ र सो उद्योग मध्ये ४३१ घरेलु रहेका छन् भने ५४ उद्योग आफ्नै भवनमा संचालन भएका छन्।

प्रमुख समस्या

खुल्ला बजारको राप र तापमा पिल्सिएको हाम्रो समाजमा स्वरोजगार, व्यावसाय प्रवर्द्धन गर्न दुरुह र कठिन परिश्रमको आवश्यकता पर्दछ। समग्र रूपमा उपभोगको संस्कृति मौलाई रहेको अवस्थामा गाउँको गरिबीको खाडल गहिरिएर गएको अवस्था छ। अहिले देशको अर्थतन्त्रको करिब २३ प्रतिशत हिस्सा रेमिटेन्सले ओगटेको छ भने कुल ग्राहस्थमा चौथो स्थानमा रहि राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा सहयोग गरिरहेको भए पनि औद्योगिक क्षेत्रको योगदान खुम्चिदै गएको अवस्था छ। विकासको अवधारणा अनुसार कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रलाई प्रथम स्तम्भ, उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्रलाई दोस्रो स्तम्भ र सेवा क्षेत्रलाई तेस्रो स्तम्भका रूपमा विकास गर्नुपर्ने कुरामा विज्ञहरूले जोड दिएको पाइन्छ। अधिकांश स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने विकासका परियोजनाहरूले सामाजिक विकासको क्षेत्र तथा भौतिक पूर्वाधार क्षेत्रहरूमा मात्र प्राथमिकतामा राख्ने गरेको हुँदा लगानी र लगानीको वातावरणलाई नै प्रमुख समस्याको रूपमा लिइएको छ। सामाजिक विकास तथा भौतिक पूर्वाधार निर्माणको लागि आवश्यक लघु उद्यम विकास र साना व्यावसायको माध्यमबाट रोजगारी अभिवृद्धि गर्न पेशागत सीप र ज्ञानको विविधिकरण गर्न नसक्नुलाई अर्को समस्याको रूपमा लिइएको छ। औद्योगिक उत्पादनलाई बजार श्रृंखला तयार गर्न नसक्नु तेस्रो समस्याको रूपमा लिइएको छ।

चुनौती तथा अवसर

राष्ट्रिय लक्ष्य अनुसार सरकारको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा लघु, साना र मझौला उद्योगहरूको योगदान बढाउने र बेरोजगारी दर घटाउने कुरालाई सूचकको रूपमा लिएको छ। तर खुल्ला र प्रतिस्पर्धात्मक अर्थव्यवस्थाले राष्ट्रिय अर्थराजनीतिमा प्रभाव पारिरहेको अवस्थामा स्थानीय माग र उत्पादनको आधारमा व्यवसायिक विकास गरी आपूर्ति सन्तुलन गर्न निकै चुनौतीपूर्ण मानिएको छ। वास्तवमा जुगल गाउँपालिका भित्र व्यक्तिगत तहबाट गरिरहेका आयआर्जनको प्रयासलाई स्थानीय सरकारको तर्फबाट सहयोग, साझेदारी र सहजिकरण गर्न आवश्यक छ। लघु उद्यमको विकासबाट कृषि, बागवानी, पशुपन्छी र सम्भव

उत्पादनमा मुल्य थप गर्नको लागि सहयोग गर्नुको अलावा पर्यटन क्षेत्रको लागि आवश्यक वस्तु तथा सेवा आपूर्ति गर्न सहयोग मल्नेछ । व्यवसायिक प्रवर्द्धनले मानिसहरूको उत्पादन गर्ने क्षमता अभिवृद्धि हुने र स्वरोजगार सिर्जना गर्न सहयोग गर्नेछ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

उद्यमशिलता र व्यवसायको प्रवर्द्धन र विकास , गाउँपालिका भित्र वेरोजगारको निकास

लक्ष्य

हाल उद्यमशिलता र स्व—रोजगारमा संलग्न कुल जनसङ्ख्यालाई वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. सहकारी, रेमिट्यान्स र बाह्य वित्तिय स्रोतको उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।
२. लघु उद्यम, स्वव्यवसाय र व्यापार संलग्न नागरिकलाई व्यवसायिक सिप र ज्ञान प्रदान गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ९ लघु उद्यमशिलता विकास र स्वव्यवसायको प्रवर्द्धनका रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सहकारी, रेमिट्यान्स र बाह्य वित्तिय स्रोतको उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।	
१.१: बजारको मागमा आधारित उत्पादन र बजार व्यवस्थापन गर्ने ।	१. बजार श्रृङ्खलामा आधारित लघु उद्यम विकासमा सहयोग गरिनेछ । २. कृषि, वागवानी तथा पशुपन्छीजन्य उत्पादन सङ्कलन केन्द्र स्थापना गरिनेछ ।
उद्देश्य २: लघु उद्यम, स्वव्यवसाय र व्यापार संलग्न नागरिकलाई व्यवसायिक सिप र ज्ञान प्रदान गर्नु ।	
२.१: व्यवसायिक सिप र ज्ञानमा विकास गरी व्यवसायहरूको विकास र विस्तारका लागि वित्तिय पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।	१. हालको निर्वाहमुखि आर्थिक उपार्जनमा आश्रित परिवारलाई लघु उद्यमशिलतामा रुपान्तरण गरिनेछ । २. साना तथा घरेलु उद्योगमा रहेका व्यवसायको कारोबारमा वृद्धि गर्न सहजिकरण गरिनेछ । ३. लघु उद्योग र साना तथा घरेलु उद्योगहरूको विकास र क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

कार्यक्रमहरू

योजना/कारक्रमको नाम	कैफियत
वडा कारालय नजिकै स्थानीय हाट बजार लगाईने	स्थानीय बासिन्दाले उत्पादन गरेको चाउखेतीले बजार नपाउनु

पाङ्गरपुमा कृषि प्रशोधन केन्द्र संचालन गर्ने	
चिरायुक्त, सुनपाती, यासागुम्बा, कुढकी पाँचऔँले जस्ता जडिबुटीको वापारीकरण गर्ने	
कृषि बजारको उचित व्यवस्थापन	कृषि बजारको उचित व्यवस्थपन

४.४ श्रम तथा रोजगार र वैदेशिक रोजगार

पृष्ठभूमि

श्रम तथा रोजगारी हरेक क्षेत्रको मेरुदण्ड रहेको छ भने स्थानीयको समृद्धि तथा जिवानोस्तर उत्थानका निम्ति अति आवश्यक क्षेत्र हो । उचित श्रम तथा रोजगारीको विकास गर्नका निम्ति गाउँपालिकाको नीतिमा उपर्युक्त भू-उपयोगको अवधारणा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ भने अवसर उत्पादनमा आवश्यक लगानी गर्ने तथा निम्त्याउने नीति हुनु पर्ने देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा करिव १०७० ले व्यावसायिक रूपले उपयोगी तालिम लिएको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको प्रदेश पार्श्व चित्रको आधारमा आय सूचकांक ०.४३७ रहेको पाइन्छ भने सो अनुसारको यस गाउँपालिकाको क्रमसंख्या बागमती प्रदेशमा ३९ रहेको पाइन्छ ।

विशेष प्राविधिक सिपयुक्त मानवश्रोतको तथ्यांक अनुसार सर्वाधिक सीपयुक्त जनशक्ति निर्माण सम्बन्धि रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी सिलाई, बुनाई, ईन्जीनियरिंग, पर्यटन, सुचाना तथा प्रविधि, जनस्वास्थ्य आदि सम्बन्धी पनि सिप रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा १३३० युवाहरू वैदेशिक रोजगारीमा गएको तथ्यांक रहेको देखिन्छ । वैदेशिक रोजगारीमा गएका मध्ये मलेशिया धेरै गएको देखिन्छ भने दुबई, कुवेत तथा साउदी लगायतका खाडी मुलुकमा पनि गएको पाइन्छ भने अन्य युरोपेली तथा अमेरिकी देशहरूमा पनि गएको पाइन्छ ।

प्रमुख समस्या

युवाहरूको पहिलो रोजाई वैदेशिक रोजगार रहेको अवस्थामा तयारी बिना रोजगारीमा जाने हुदाँ राम्रो काम, तलव र सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभुति हुन सकेको अवस्था छैन । विदेशमा विशेष गरि जोखिमयुक्त, फोहरयुक्त वातावरण र कठिन काम गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ । दैनिक ठगी, विरामी र मृत्यु सम्मका घटनाहरूले समाचारपत्रहरू भरिने गरेको अवस्था छ । यस गाउँपालिकाबाट खाडी मुलुकहरूमा जाने प्रचलन धेरै रहेको छ । पर्याप्त सुचनाका अभाव, तयारी बिना र खासै सिप बिनाका कामका लागी जाने हुदाँ राम्रो तलव र सुविधा बिनानै काम गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ । त्यसैगरी गाउँपालिकामा भित्रि रहेको विप्रेषण आयको उत्पादनमूलक क्षेत्रमा उपयोग हुन नसक्दा दैनिक उपभोगमा नै सिमित रहेको पाइन्छ ।

अवसर र चुनौती

यस गाउँपालिकामा युवा र आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्याको बाहुल्यता रहेको छ जसको परिचालन मार्फत गाउँपालिकाले स्थानीय विकासका कार्यलाई तिब्रतर रूपमा अगाडी बढाउन सक्दछ । त्यसैले यो सङ्ख्या आफैमा एउटा महत्वपूर्ण अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ । त्यस बाहेक विदेशमा आर्जित विप्रेषण र सिकेको सीप आफ्नो थात्थलोमा प्रयोग गर्न सकेमा आर्थिक विकासमा योगदान पुग्नका साथै उत्पादन एवं रोजगारको अवसर समेत विस्तार हुने अवसर देखिन्छ । अर्को तर्फ बढ्दो बसाईसराई र वैदेशिक रोजगारीमा जाने प्रवृत्तिले स्थानीय स्तरमा जनशक्तिको कमी, पारिवारिक तथा सामाजिक समस्या र परनिर्भरता बढिरहेको छ । अन्तराष्ट्रिय बजारसँग प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष जनशक्तिको विकास गरी वैदेशिक रोजगारमा पठाउन नसक्नु, वैदेशिक रोजगारको क्षेत्रमा ठगी लगायतका घटनाहरू बढ्नु, पारिवारिक तथा सामाजिक पुनःएकीकरणका सवालहरू सम्बोधन नहुनु साथै वैदेशिक रोजगारको दिगो विकल्प दिनु नसक्नु यस गाउँपालिकाको लागि चुनौती देखिन्छ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सुरक्षित र सम्मानित रोजगारी सबैको सरोकार ।

लक्ष्य

सुचना र सिप सहितको रोजगारीको अवसरको छनौट गर्ने क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने तथा श्रम बैंक स्थापना गर्ने ।

उद्देश्य

वैदेशिक रोजगारीबाट आएका युवाहरूको ज्ञान सिपको सदुपयोग गर्दै स्थानीय स्तरमा रोजगारीका अवसरहरू श्रृजना गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ९० श्रम तथा रोजगार र वैदेशिक रोजगारका रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: वैदेशिक रोजगारीबाट आएका युवाहरूको ज्ञान सिपको सदुपयोग गर्दै स्थानीय स्तरमा रोजगारीका अवसरहरू श्रृजना गर्नु ।	
रणनीति १.१: रोजगारी पूर्वको तयारी र अनुशिक्षण गर्ने ।	१. स्थानीय तहमा स्वरोजगार तथा रोजगार सृजना हने खालका कार्यक्रमहरू प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गरिनेछ । २. वैदेशिक रोजगारमा जाने व्यक्तिहरूको यात्रालाई सुरक्षित, मर्यादित र उपलब्धिमूलक बनाउन सुरक्षित वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी व्यापक सूचना प्रवाह, सीप तालिम प्रदान तथा आवश्यक कानुनी सहायता प्रदानका लागि सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ । ३. सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय तथा सहकार्यलाई बढावा दिई सुरक्षित वैदेशिक रोजगार सम्बन्धिको सेवाहरू प्रवाह गरिनेछ ।
रणनीति १.२: लगानी क्षेत्रमा पुँजीको परिचालन गर्ने ।	१. गाउँपालिका भित्र प्राप्त विप्रेषणलाई आयमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्नका लागि वित्तीय साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्दै उद्यम विकासमा सहयोग गर्ने साथै वैदेशिक रोजगारका कारण व्यक्ति, परिवार तथा समाजमा उत्पन्न नकारात्मक असरहरूलाई न्यूनीकरणका लागि मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान गरिनेछ । २. वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएर आएका व्यक्तिहरूको ज्ञान, सिप, पुँजीलाई व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास गरिनेछ ।

	३. मनोसामाजिक परामर्श सेवालाई पालिकाको स्वास्थ्य शाखा अन्तरगत आन्तरिकीकरण गर्दै सो सम्बन्धी सेवालाई दिगो रूपमा प्रवाह गरिनेछ ।
--	--

परिच्छेद ५ सामाजिक क्षेत्र विकास योजना

५.१ स्वास्थ्य र पोषण

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ मा आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई निःशुल्क दावी गर्न सक्ने गरी मौलिक हकका रूपमा व्यवस्था गरिएको छ । संविधानले परिकल्पना गरेको लोककल्याणकारी राज्यको अवधारणाले नागरिकको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार गर्नका लागि लगानी गर्नु पर्ने कुरालाई केन्द्रित गर्दछ । दिगो विकास लक्ष्य नं.२ ले उन्नत पोषणको सुनिश्चित गर्ने र लक्ष्य नं.३ अन्तर्गत सबै उमेर समूहका व्यक्तिहरूको लागि स्वस्थ जीवनको सुनिश्चितता गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्द्धन गर्ने भनी तोकिएको छ । यस गाउँपालिकामा अधिकांश शिशुको जन्म घरमै भएको छ । ४७८ शिशु भने अस्पतालमा र ४४९ शिशुले स्वास्थ्य चौकीमा जन्म लिएको तथ्यांक रहेको छ । खोपको सन्धर्भमा ४०७१ विभिन्न उमेर समूहका बालबालिकालाई विभिन्न खोप लगाइएको छ । बिसिजी, पोलियो, डिपीटि जस्ता थुप्रै खोपहरू लगाइएको तथ्यांक रहेको छ भने करिब १५४ व्यक्तिहरूमा दिर्घ रोग रहेको छ । श्वासप्रश्वास, मुटु आदि सम्बन्धि रोगहरू रहेको छ । यस गाउँपालिकामा १६ वटा स्वास्थ्य संस्था रहेको छ भने स्वास्थ्य सेवाका लागि जान लाग्ने समय अधिकांश स्थानीयको १ घण्टाभन्दा बढी लाग्ने देखिन्छ । त्यसको मुख्य कारण यस गाउँपालिकाको भौगोलिक बनावट हो ।

प्रमुख समस्या

सबै वर्ग तथा समुदायका व्यक्तिलाई स्वास्थ्य सेवाका पहुँचमा ल्याउन नसक्नु, स्वास्थ्य सेवा लिने अभ्यास कम देखिनु, संक्रमण र महामारीजन्य रोगहरूको समुचित नियन्त्रण नहुनु, प्राकृतिक विपद र दुर्घटना वा चोटपटकबाट समग्र स्वास्थ्यमा पर्ने जोखिम न्यूनीकरण गर्ने प्रयास अव्यवस्थित बसाइँसराइ र आश्रित जनसङ्ख्याको बढ्दो अनुपात स्वास्थ्य तथा पोषण क्षेत्रमा देखा परेका प्रमुख समस्याहरू हुन् । स्वास्थ्य सेवाहरूलाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिमैत्री जनशक्ति परिचालन सकिएको छैन ।

नागरिकले संवैधानिक हक अन्तर्गत प्राप्त गर्ने स्वास्थ्य सेवाप्रति उत्तरदायी एवं प्रयास जनशक्ति विकास गर्न नसक्नु, आवश्यकता अनुसार आधुनिक उपकरण र विशेषज्ञहरूको अभाव, विश्वव्यापी रूपमा परिवर्तन हुदै आएको खानपान तथा जीवनशैलीबाट उत्पन्न समग्र स्वास्थ्य हक बढ्दै जानु अर्को समस्याका पाटाहरू हुन् ।

चुनौती तथा अवसर

निःशुल्क र गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई स्थानीय तहबाट सर्वसुलभ रूपमा प्रदान गर्न, गरिव तथा सीमान्तकृत समुदायलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्दै स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न र स्वास्थ्य उपचारमा लाग्ने खर्च घटाउनु पहिलो चुनौती भएको छ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चिता

लक्ष्य

नेपाल सरकारले प्रदान गर्ने निदानात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, पुनस्थापनात्मक र प्रतिरोधात्मक उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवाहरूको सर्वसुलभ निशुल्क र गुणस्तरीय सुनिश्चित सहित पहुँच अभिवृद्धि ।

उद्देश्य

- जुगलका सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।
- थप लगानी वातावरण सिर्जना गरी स्वास्थ्य सेवा सुधारकालागि स्वास्थ्य सेवालाई प्रवर्द्धन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ९१ स्वास्थ्य तथा पोषणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: जुगलका सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।	
१.१: गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज पहुँच हुने गरी प्रभावकारी रूपमा सेवा उपलब्ध गर्ने ।	- आवश्यक एम्बुलेन्स, औषधी, उपकरण, प्रविधि र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरू सहितको प्रभावकारी एवं जवाफदेहीपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास गरिनेछ । - गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच पुऱ्याउन स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम लागु गरिनेछ । - सर्ने वा नसर्ने रोगहरूका बारेमा प्रवर्द्धनात्मक, निरोधात्मक र उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । - स्वास्थ्यको सहज पहुँचकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरिनेछ । - स्वास्थ्य सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही एवं जनउत्तरदायी बनाउन सुशासनमा जोड दिइनेछ । - ल्याव सेवा सञ्चालनकालागि आवश्यक पहल अघि बढाइनेछ ।
१.२: पालिका मातहतका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा तोकिएका सङ्ख्यामा स्वीकृत जनशक्ति व्यवस्थापन गरी सेवा प्रवाहको क्षमता र पहुँच विस्तार गर्ने ।	- पालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वीकृत कुल दरबन्दीको सङ्ख्या यकिन गरी आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ । - दरबन्दी अनुसार माग भई प्राप्त जनशक्ति वा पालिकाको निजी स्रोतबाट नियुक्त गरिएका स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई पालिकाको मातहतमा आवश्यक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य २: थप लगानी वातावरण सिर्जना गरी स्वास्थ्य सेवा सुधारकालागि स्वास्थ्य सेवालाई प्रवर्द्धन गर्नु ।	
२.१: स्वास्थ्य क्षेत्रमा निजी, सहकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको संलग्नता वृद्धि गरी ती	निजी र गैरसरकारी क्षेत्रमा स्थापित स्वास्थ्यसम्बन्धी व्यवसायिक सङ्घ—संस्थाहरूबीच स्वास्थ्य सेवा प्रवाह, अध्ययन, अनुसन्धान कार्यमा सहकार्यलाई बढावा दिइनेछ ।

क्षेत्रहरूबाट हुनेलगानीलाई व्यवस्थित गर्ने ।	२. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सरकारी, निजी, सामुदायिक एवं सहकारी क्षेत्रलाई समेट्दै गुणात्मक सेवा सुनिश्चित गराउन सुशासन कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२.२: पालिका क्षेत्रमा उपलब्ध जडीबुटीको व्यवस्थापन र उपयोग गर्दै आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीको विकास गर्न ।	१. आयुर्वेद पद्धतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि उपयुक्त संरचनाको विकास र विस्तार तथा स्थानीय जडीबुटीमा आधारित औषधी तयार गरी प्रयोग तथा वितरण गरिनेछ । २. आयुर्वेद प्रणालीको क्रमबद्ध विकास प्रणालीको संरक्षण, विकास एवं विस्तारका लागि दीर्घकालीन योजना तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।

कार्यक्रमहरू

योजना/कार्यक्रमको नाम	कैफियत
एम्बुलेन्सको व्यवस्था गर्ने	
लिदी स्वास्थ्यईकाइ स्तरोन्नति	भवन निर्माण (४ कोठा भएको)// पहिले बस्ती सेलाइ सार्ने भनेकाले स्थगित गरिएको तर बस्तीका बासिन्दा नसर्ने भएपछि सोहि स्थानमा भवन पुरा गर्नुपर्ने माग रहेको
सेरा स्वास्थ्यचौकीमा घेराबार निर्माण	
मानीडाँडा घुम्सा स्वास्थ्यचौकी	पुननिर्माण//अस्थायी भवन रहेको)// १० कोठा थप// थप दरबन्दीको आवश्यकता
सबै स्वास्थ्यचौकीमा अल्ट्रासाउन्ड, भिडियो एक्स रे, एक्स रे को आवश्यकता	
धेरै थरिको आवश्यकता अनुसारको औषधि प्रदान गर्ने	थप आवश्यक औषधीको आवश्यकता
अक्सिजन सिलिण्डर र १ जना मेडिकल स्टाफ सहितको एम्बुलेन्स सुविधा आवश्यकता भएको	
अक्सिजन सिलिण्डर र मेडिकल जनशक्ति सहितको एम्बुलेन्स व्यवस्था गर्ने	एम्बुलेन्स सुविधा उपलब्ध नभएको

पाङ्गरपु स्वास्थ्यचौकीमा ४ कोठे भवन निर्माण गरि औषधि चिसान भण्डार तथा भिडियो एक्स रे, एक्स रे व्यवस्थापन गर्ने	
अक्सिजन सिलिण्डर र मेडिकल जनशक्ति सहितको एम्बुलेन्स व्यवस्था गर्ने	एम्बुलेन्स सुविधा उपलब्ध नभएको
पाङ्गताड स्वास्थ्य चौकी स्तरोन्नति गर्ने	घेराबार लगाइनुपर्ने // भिडियो एक्स—रे, अल्ट्रासाउण्ड को सुविधा उपलब्ध हुनुपर्ने // प्रशुतिको सेवा तथा कर्मचारी // घाउ, चोटको पनि उपचारको व्यवस्था
डल्लेपोखरी स्वास्थ्य चौकी नयाँ भवन निर्माण	८ कोठा // गर्भवती महिलाले पाङ्गताड स्वास्थ्य चौकी पुग्नलाई २ घण्टा हिँडेर जानुपर्ने अवस्था // सुविधा-७०० घर धुरीलाई भोटेकोशी गाउँपालिका देखि वक्ति सुविधा लिन आउने)
बेसिङ्गर स्वास्थ्यचौकीमा अल्ट्रासाउण्ड, भिडियो एक्स रे, एक्स रे सुविधा व्यवस्थापन गर्ने	गर्भवती महिलाहरू समेत सो सुविधाहरू नपाउँदा धेरै टाढासम्म धाउनुपर्ने
दीर्घकालीन रोग लागेका लागि आर्थिक सहयोगको व्यवस्था गर्ने	
अक्सिजन सिलिण्डर र मेडिकल जनशक्ति सहितको एम्बुलेन्स व्यवस्था गर्ने	
अक्सिजन सिलिण्डर र मेडिकल जनशक्ति सहितको एम्बुलेन्स व्यवस्था	
याङ्लाकोट स्वास्थ्यचौकीमा भवनमा थप कोठाका साथै थप जनशक्ति को पनि उपलब्ध गर्ने	भिडियो एक्स—रे, एक्स—रे जस्ता सुविधा उपलब्ध नहुँदा गर्भवती महिलाहरू समस्या परेको र टाढाको यात्रा गरी अन्तै अस्पताल जानुपरेको

५.२ शैक्षिक विकास

पृष्ठभूमि

शिक्षा विकासको आधार हो । संविधानले आधारभुत तहसम्मको शिक्षामा पहुँच, आधारभुत तहसम्मको अनिवार्य र निशुल्क शिक्षा तथा माध्यमिक तहसम्मको निःशुल्क शिक्षा पाउने हक प्रत्याभुत गरेको छ । अपांगता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने, प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक प्रत्याभुत गरेको छ । साथै शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यवसायिक, सिपमुलक तथा रोजगारमुलक बनाउँदै शिक्षामा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै निजी क्षेत्रको लागीनलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने नीति अवलम्बन गरेको छ । यस गाउँपालिकाको साक्षरता ७३.५% रहेको छ । शैक्षिक तहको आधारमा सर्वाधिक संख्या आधारभूत तह पुरा गरेको जनसंख्या रहेको पाइएको छ भने लेखपढाई गर्न नसक्ने ५१५३ रहेका छन् । त्यसैगरी साधारण लेखपढ गर्न सक्नेको संख्या ४९९५ रहेको छ भने प्राविधिक एसएलसी पुरा गर्ने १८ जना रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा ३३ शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन् । तलको तालिकामा शैक्षिक तह सम्बन्धि विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रमुख समस्या

यस गाउँपालिकामा ३३ वटा शैक्षिक संस्था सञ्चालनमा आएको भएपनि आधारभुत तहमा देश, समाज र समुदायको बारेमा पाठ्यक्रमको विकास नहुनु माध्यमिक र उच्च माध्यमिक तहमा व्यावहारिक र प्राविधिक शिक्षाको कमी हुनु, सामुदायिक र संस्थागत विद्यालय बिचको गुणस्तरमा फरक देखा पर्नु, शिक्षक दरबन्दी आवश्यकता अनुसार पुरा नहुनु, पुस्तकालयको व्यवस्था समय र आवश्यकता अनुसार प्रबन्ध नहुनु, शैक्षिक सामग्री आवश्यकता अनुसार उपलब्ध नहुनु, गरिव सिमान्तकृत परिवारको बालबच्चाको लागि विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था नहुनु, सबै विद्यालयमा इन्टरनेट को पहुँच नहुनु, कम्प्युटरको यथोचित व्यवस्था नहुनु, कक्षाको स्तर अनुसार विज्ञान प्रयोगशाला नहुनु, स्थानीय आवश्यकता र पहिचान झल्काउने स्थानीय विशेषतामा आधारित पाठ्यक्रम अझै सम्म पनि तयार हुन नसक्नु गाउँपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रमा देखा परेको समस्या हुन् । दिवा खाजा प्रभावकारी ढंगले व्यवस्था नहुनु, खेलकुद मैदानहरू सबै स्कुलहरूमा यथोचित मात्रामा व्यवस्था नहुनु, गरिव र जेहेन्दारको लागी आवासिय विद्यालय स्थापना हुन नसक्नु, विद्यालय भवन तथा अन्य भौतिक सुविधाहरू यथोचित मात्रामा उपलब्ध नहुनु र थुप्रै शैक्षिक संस्थाहरू विपदको जोखिममा हुनु आदी यस गाउँपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रमा देखा परेका अन्य समस्याहरू हुन् ।

चुनौती तथा अवसर

विद्यालय भवन, फर्निचर, खेलकुद मैदान लगायत अन्य भौतिक सुविधा उपलब्ध गराउनु विद्यालयहरू समायोजन गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलापलाई प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गराउनु साक्षरता दरमा लिङ्ग, जातिगत, फरक हुंदा समानस्तरमा ल्याउनु विद्यालय छोड्ने दर शुव्यमा झार्न, समुदायलाई विद्यालय प्रति अपनत्व कायम गर्न आदि चुनौतीहरू रहेका छन् । यसै गरी विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना पूर्वप्राथमिक शिक्षालाई समुदाय एवं विद्यालयस्तरमा सञ्चालन गर्नु प्राविधिक विद्यालय स्थापना

र सञ्चालन गर्न यस गाउँपालिकाको लागि अन्य चुनौतीको रूपमा रहेका छन् । साथै अनुगमन पद्धतीलाई प्रभावकारी बनाउदै कमजोर विद्यालय व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित र सुदृढ गराउनु विद्यालयहरू आपसमा गाभ्न तथा मर्ज गर्न, दलित र अति गरिव समुदायका केटाकेटीहरूलाई विद्यालय ल्याउन र टिकाउन आदी जस्ता पक्षहरू पनि चुनौती को रूपमा देखा परेका छन् ।

चुनौतीका बाबजुद अधिकांश अभिभावकमा शिक्षाको जागरण रहनु, गाउँपालिकाको शिक्षाको सम्पूर्ण जिम्मा स्थानीय सरकारलाई भएकाले प्रदेश र संघीय सरकारसँग समन्वय गरी शिक्षक दरबन्दी बढाउन पहल गर्न सकिने, स्थानीय सरकार सञ्चालन सम्बन्धी ऐन अनुसार नै पाठ्यपुस्तक, शैक्षिक सामग्री, पाठ्यक्रम, पठनपाठन, भौतिक सुविधा, खेलकुद, पुस्तकालय, विद्यालय व्यवस्थापन, अनुगमन र निरीक्षणलाई प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गर्न सकिने अवसरहरू रहेका छन् । यसै प्रकारले गाउँपालिकाका वडा कार्यालय तथा वस्तिसम्म सडक संजाल जोडिनु नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रको गुणस्तर कायम गर्न प्रतिवद्धता देखाउनु शिक्षा क्षेत्रको विकासकालागि गाउँपालिकाकोलागि अवसरहरू हुन् ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

शैक्षिक विकास गरि आर्थिक रुपान्तरण

लक्ष्य

गुणस्तरिय शिक्षा मार्फत सिर्जनशील, दक्ष प्रतिस्पर्धी, उत्पादनशील र नवप्रवर्तनशील मानव श्रोतको विकास गर्ने

उद्देश्य

१. सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभव सहित आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र प्रविधि मैत्री बनाउनु ।
२. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक सिप विकासमा समावेशी र समतामूलक पहुँच विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।
३. पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि गरी उच्च शिक्षालाई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधि मैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु ।
४. स्थानीय कृषिलाई प्रवर्द्धन गर्न कृषिमा आधारित शिक्षा र तालिमको व्यवस्था गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २१ शिक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभव सहित आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र प्रविधि मैत्री बनाउनु।	
१.१: यस गाउँपालिकाको माध्यमिक तह सम्मको शिक्षालाई	१. शैक्षिक सामग्री, स्तरीय भवन, फर्निचर, प्रयोगशाला तथा सवारी साधन सहित सुविधा सम्पन्न विद्यालय बनाइनेछ ।

निशुल्क, प्रविधि मैत्री तथा भौतिक सुविधा सम्पन्न बनाउन पहल गर्ने तथा कार्यन्वयन गर्ने ।	२. गाउँपालिकामा कम्तिमा १ वटा सुविधा सम्पन्न प्राविधिक विद्यालय स्थापना गरी सञ्चालन गरिनेछ । ३. सबै विद्यालयमा आधारभूत तह देखि नै अंग्रेजी, गणित, विज्ञान,कम्प्यूटर र नैतिक शिक्षा विषय अनिवार्य गर्ने नीति लिइने ४. सबै विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकालाई अनिवार्य विद्यालय भर्ना अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ५. सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा ल्याउन र टिकाउन आमा समूह, सामुदायिक वन समिती, क्लव तथा स्थानीय गैससलाई परिचालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक सिप विकासमा समावेशी र समतामूलक पहुँच विसतार र गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।	
२.१: समावेशी सहितको व्यवसायिक सिप विकासको लागि प्राविधिक शिक्षाको आधारशिला तयार पार्ने ।	१. महिला, दलित, अपाङ्ग, विपन्न तथा सिमान्तकृत समूहको गुणस्तरीय, प्राविधिक एवं विशेष शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्दै लगिनेछ । २. भिन्न क्षमता भएका बालबालिकालाई सीपमूलक विशेष शिक्षा प्रदान गर्न अन्तर सरकार, अन्तर स्थानीय तह, गैसस र निजी क्षेत्र समेतसँग समन्वय गरी उपयुक्त विद्यालयमा छात्रवृत्ति सहित पठनपाठनको व्यवस्था गरिनेछ । ३. सबै विद्यालयमा आधारभूत तह अन्तरगत शुरु देखि नै अंग्रेजी, गणित, विज्ञान,कम्प्यूटर र नैतिक शिक्षा विषय अनिवार्य गर्ने नीति लिइनेछ ।
उद्देश्य ३: पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि गरी उच्च शिक्षालाई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधिमैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु ।	
३.१: शिक्षालाई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधिमैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ।	१. आधारभूत शिक्षाबाट वञ्चित विद्यालय उमेर समूह का किशोरकिशोरीहरूलाई उनीहरूको अनुकूल अनौपचारिक सीपमूलक र डिजिटल साक्षरता कक्षा सञ्चालन गरिनेछ । २. आधारभूत तहमा स्थानीय सिपको प्रतिनिधित्व हुने गरी स्थानीय पाठ्यक्रममा यस सम्बन्धी सामग्री समावेश गरिनेछ । ३. हरेक विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण गर्न भौतिक र प्राविधिक पक्षलाई सुदृढिकरण गरिनेछ । ४. रेक साधारण विषय पढाउने विद्यालयलाई कम्तिमा एउटा प्राविधिक र एउटा व्यवसाहिक विषय पढाउन प्रोत्साहन गर्दै जनाशक्ती र श्रोतको लागि सहयोग गरिनेछ ।

उद्देश्य ४: स्थानीय कृषिलाई प्रवर्द्धन गर्न कृषिमा आधारित शिक्षा र तालिमको व्यवस्था गर्नु ।	
४.१: कृषिलाई व्यवसायिकरण गर्ने खालको शिक्षा लाई प्रोत्साहन गर्ने ।	१. आधारभुत तह देखी नै कृषि सम्बन्धी प्राविधिक र सैद्धान्तिक ज्ञानलाई प्रोत्साहन मिल्ने खालको शिक्षाको शुरुवात गरिनेछ । २. गाउँपालिका क्षेत्र भित्रै प्रांगारिक मल तथा फलफुल र विभिन्न तर्कारीको बिउ उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्न तालिम र आधारभुत तह देखी नै पाठ्य विषयको व्यवस्था गरिनेछ । ३. कृषि र दुग्ध पदार्थमा आधारित उत्पादन, प्याकिङ र स्टोरेज को लागि विद्यालय स्तरमै ऐक्षिक विषयको व्यवस्था गरिनेछ ।

कार्यक्रमहरु

योजना/कारक्रमको नाम	कैफियत
सोलेथाना आधारभूत विद्यालय स्तरोन्नति	ढलान गरिएको भवन निर्माण गर्नुपर्ने र जग्गाको पनि अभाव भएकाले आर्थिक सहयोग // (१०० जना विदार्थी)
घुदेवी आ. वि. भवन निर्माण	स्थान: सञ्जगाउँ// १०० जना विदार्थी // ४ कोठा थप आवश्यकता // हाल अस्थायी भवनमा पढाइ भइरहेको
घुदेवी आ.वि. (ख)	६ कोठा भएको भवन निर्माण आवश्यकता // १०० जना विदार्थी // स्थान: नाम्फा
निम्नुङ्ग आ.वि. (९० विदार्थी)	थप भवन निर्माण (४ कोठा)// हाल पार्टिसन गरेर पढाउनु परेको
जुगल आ.वि.	रिभर ट्रेनिङ टेक्निक्स आवश्यक // ब्रह्मायणी, गोल्चे, सुपलिङ्ग खोलाबाट जोखिम रहेको
कुनीगाउँ आधारभूत विद्यालयमा आवश्यक पहिरो नियन्त्रण सहित स्तरोन्नति	पहिरोले जोखिम// घेराबार निर्माण (७ फिट) // गाविअन बाल निर्माण

देउराली आधारभूत विद्यालयको संरचना संरक्षण गर्ने	घेराबार निर्माण (७ फिट) जालीको
सेलाङ आधारभूत विद्यालयको जोखिम न्यूनीकरण गर्ने	सेलाङ आधारभूत विद्यालय सडकको कारणले विद्यालयको क्षेत्र भासिंदै गएको// घेराबार तथा गाबियाँ निर्माण
सेलाङ माध्यमिक विद्यालय परिसरमा पहिरो रोकथाम गर्ने	कटिङ्ग गर्नुपर्ने, वृक्षरोपण र गाबिन बाल निर्माण
गोरखनाथ आधारभूत विद्यालयमा घेराबार गर्ने	
श्री सेतीदेवी मा.वि. मा बभवन निर्माण गरि १२ कक्षासम्म संचालन गर्ने, कम्प्युटर लावमा कम्प्युटर व्यवस्था, शिक्षाको दरबन्दी थप, खानेपानी व्यवस्थापन तथा शौचालय निर्माण ईतादी	३४० विद्यार्थी, भवन निर्माण (८ कोठा भएको)// थप ३५ वटा लाप्टप// गणित, विज्ञान र अंग्रेजी शिक्षक// मैदान निर्माण गर्नुपर्ने// स्रोत: प्रोगु गुम्बा , लम्बाई: ३ कि.मि., पाईप: ३२ मि.मि. बास (जमिन मुनि हुनुपर्ने)
श्री बोल्दे आधारभूत विद्यालयमा भवन थप गरि शैक्षिक दरबन्दी वृद्धि गर्ने	५ कोठा भएको// दरबन्दी शिक्षक (गणित, अंग्रेजी, विज्ञान) आवश्यकता
श्री काबुलुङथान आ.वि.मा पहिरो जोखिम व्यवस्थापन गरि थप भवन निर्माण	
वडाका सबै विद्यालयमा इन्टरनेट व्यवस्थापन गर्ने	
सम्पूर्ण विद्यालयमा तारजाली व्यवस्थापन गर्ने	घेराबार निर्माण (तल्लो भागमा २ फिटको बाल र ४ फिटको फेन्सिङ्ग जाली)
श्री गोन्डेगाउँ आधारभूत विद्यालयमा १५ थान कम्प्युटर उपलब्ध गर्ने	१५ थान कम्प्युटर
श्री बोल्दे आ. वि.मा १५ थान कम्प्युटर उपलब्ध गर्ने	१५ थान कम्प्युटर

श्री काबुलुडथान आ. वि.मा ५ थान कम्पुटर उपलब्ध गर्ने	५ थान कम्पुटर
श्री काङ्सिङ् आ. वि.मा ५ थान कम्पुटर उपलब्ध गर्ने	५ थान कम्पुटर
श्री तेम्बाथान आ. वि.मा ५ थान कम्पुटर उपलब्ध गर्ने	५ थान कम्पुटर
श्री तापगाउँ आ. वि.मा ५ थान कम्पुटर उपलब्ध गर्ने	५ थान कम्पुटर
डल्लेपोखरी आधारभूत विद्यालयमा खानेपानीको व्यवस्थापन गरि काँडेतारको व्यवस्था	स्रोत: दोबाटो मुहान // कक्षा ८ सम्म १५० विद्यार्थी
कालीदेवी मा. वि.मा आवश्यक सामग्री थप गरि स्तरोन्नति	(माथिल्लो कात्तिके — पाङताङ) सडक खण्डले स्कुल जग्गा क्षति पुगेको // रिटेनिड पर्खाल निर्माण // कम्पुटर थप — ३५ थान // होस्टेल सुविधा चाहिएको // लाइब्रेरी — पुस्तकहरू, फर्निचरहरू, गणितका अध्ययन सामग्रीहरू
ब्रम्हाऋषी आर्दश आधारभूत विद्यालय खानेपानीको व्यवस्थापन	प्रबन्ध मिलाउनुपर्ने
जुगल माध्यमिक विद्यालयमा १२ कक्षासम्म संचालन गर्न आवश्यक पूर्वाधार विकास गर्ने	हाल कक्षा १० सम्म रहेको // २५० विद्यार्थी // स्कुल भवनमा कोठा थप गर्नुपर्ने
थप ४ वटा कोठा थप्नुपर्ने तथा पुराना कक्षा कोठामा जस्ताहरू नयाँ जडान गरिने	कलांश आधारभूत विद्यालय (कक्षा ५ सम्म रहेको) मा विद्यार्थी पढ्ने कक्षा कोठाको अभाव, उक्त विद्यालयमा ४ वटा मात्र कोठा रहेको र हाल कक्षा पार्टिसन गरेर पढाइरहनु परेको साथै कक्षा कोठामा जस्ता चुहिने

पञ्चकन्या विद्यालयमा पहिरो रोकथाम गर्ने	ग्याविअन वालको आवश्यकता // फाउण्डेसन ट्रिटमेन्ट र ढलान गरिने // २०० जना विद्यार्थी // कक्षा ८ सम्म पढाइ भइरहेको
जलदेवी मा.वि. मा +२ सम्म कक्षा कोठा भएको तर शिक्षकको अभावले पढाइ हुन नसकेकाले विद्यार्थीलाई मर्का परेको	१०० जना विद्यार्थी
सिद्धार्थ विद्यालयमा खेलकुद मैदानको निर्माण	

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई

पृष्ठभूमि

आधारभूत खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता सुविधा सबै नागरिकलाई प्रदान गर्नु लोककल्याणकारी राज्यको अर्को मौलिक जिम्मेवारी हो । नेपालको संविधानले खानेपानी तथा सरसफाईलाई मौलिक हक र मानव अधिकारको रूपमा स्वीकार गरेको छ । खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रको सुधारबाट मात्र बालमृत्युदर कम गर्न तथा सरदर आयु वृद्धि गर्न सहयोग गर्दछ । नागरिकको समग्र स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार भई उत्पादनशिल समयमा वृद्धि भएको तथा सामाजिक रहनसहन र बालबालिकाको विद्यालय उपस्थिति दरमा अनुकूल सुधार गर्न योगदान गर्न सक्दछ । खानेपानी कै सम्बन्धमा लिन जान लाग्ने समय अधिकांशलाई ५ मिनेटभन्दा कम रहेको छ भने बढीमा आधा घण्टाभन्दा बढी रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा ८ घरधुरीमा मात्र शौचालय नरहेको पाइन्छ भने बाँकी ५१६७ घरधुरीमा रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी भएको शौचालयमध्ये अधिकांशमा फलस भएको देखिन्छ भने साधारण शौचालय पनि थुप्रो संख्यामा रहेको देखिन्छ ।

यहाँ फोहोर मैलाको उत्पादन धेरै नरहेको भएपनि व्यवस्थापन उचित नभएको देखिन्छ । अधिकांश घरधुरीले फोहोरमैला वर्गीकरण नगरी खाल्डोमा हाली व्यवस्थापन गर्ने गरेको पाइन्छ भने केहि घरधुरीले कुनै कदम नचालेको देखिन्छ । ३५४३ घरधुरीले फोहोर वर्गीकरण नगर्ने गरेको भएपनि फोहोर व्यवस्थापनका लागि केहि पनि कदम नचलाउने घरधुरीको संख्या १०६२ रहेको पाइन्छ ।

प्रमुख समस्या

जनसङ्ख्या बसाइँसराइको चाप र जनसङ्ख्या वृद्धिसंगै बस्ती तथा शहरमा प्रदुषण बढ्दो छ । पर्यावरणीय असन्तुलन, प्लाष्टिकजन्य फोहरले शहरलाई कुरूप बनाउँदै गएको अवस्था छ । फोहोरमैलाको विसर्जन र पुनःप्रयोग प्रणालीलाई कार्यान्वयन गर्न नसक्नु समग्र शहरी विकासको विकराल समस्याको रूपमा रहेको छ । समग्र सरसफाई योजनाको कार्यान्वयन गर्नु पर्ने अवस्था विद्यमान छ । खानेपानीको स्वच्छता र पानी जाँच गरी खानेपानी आपूर्ति हुन सकिरहेको छैन । खानेपानीको ट्रिटमेन्ट प्लानको योजना बनाउन

आवश्यक देखिन्छ । बस्ती तथा बजारको ढल निकासको बृहत योजना र डिपिआर निर्माण गर्नु पर्दछ । खानेपानीलाई स्वच्छ र मध्यम स्तरको पिउनयोग्य मापदण्डको आपूर्ति हुन सकेको छैन भने आयोजनाको लाभग्राहीमा दोहोरोपना देखिन्छ । आयोजनाको प्रभावकारीता र दुरगामी प्रभावलाई आधार मानी अबका खानेपानीका आयोजनाको तर्जुमा गरिनु पर्दछ । अधिकांश विद्यालयमा खानेपानी समस्या देखिएको छ भने मुहानहरुको संरक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

चुनौती तथा अवसर

राष्ट्रिय तथ्याङ्कलाई आधार मान्ने हो भने ९० प्रतिशत जनसङ्ख्याले आधारभूत खानेपानीको लाभ लिएको देखिए पनि मध्यमस्तरको खानेपानी आयोजनाबाट लाभलिने जनसङ्ख्या जम्मा २० प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको कुरा पन्ध्रौं योजनाको आधारपत्रमा उल्लेख छ । दिगो विकास लक्ष्यले सबैका लागि सरसफाई तथा खानेपानीको उपलब्धता र दिगो व्यवस्थापनको प्रत्याभूति गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । खानेपानीको अवस्थालाई हेर्दा पानीको ट्रिटमेन्ट र रसायनिक तथा जैविक जाँच गरी प्रारम्भिक स्वच्छताको सुनिश्चितता गर्न सकिएको छैन । खानेपानी निरन्तर आपूर्ति र गुणस्तरीयता कायम गर्नु यस उपक्षेत्रका चुनौतीहरू हुन् । त्यसैगरी ढल निकासलाई सिधै खोलामा मिसाइएको अवस्था छ तिनीहरूको ट्रिटमेन्ट गरिएको छैन । जनस्वास्थ्यको प्रमुख सरोकारको विषय भएको खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छतालाई अभियान सञ्चालन गर्ने गरी जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहेको छ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

गुणस्तरीय खानेपानी सहितको एक घर एक धारा र फोहोरमा आत्मनिर्भर जुगल

लक्ष्य

खानेपानी उपभोक्ता समिति र गाउँपालिकाको समन्वय र सहकार्यमा (खानेपानी बोर्ड) मार्फत मध्यम स्तरमा खानेपानीको स्तरोन्नती गर्ने तथा पालिका भित्रको फोहोर पालिकामै प्रसोधन तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

उद्देश्य

१. आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु ।
२. गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा बृद्धि गर्नु ।
३. प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय हुनु ।
४. फोहोर वर्गीकरण गरि व्यवस्थापन गर्ने र आर्थिक सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २१३ खानेपानी तथा सरसफाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु ।	
१.१: पहुँच नभएका बस्तीहरूमा खानेपानीको सेवा	१. विद्यमान तथा वैकल्पिक खानेपानीका स्रोतहरूको प्राविधिक टोलीबाट मूल्याङ्कन गराइनेछ । २. खानेपानीका स्रोतहरूको संरक्षण गरिनेछ ।

विस्तार गर्न खानेपानीका स्रोतहरूको पहिचान गर्ने	३. “एकघर एक धारा” कार्यक्रम लागु गरिनेछ । ४. आधारभूत खानेपानीको पहुँच बृद्धिकोलागि ठाउँ ठाउँमा पानी ट्याङ्कीको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । ५. नयाँ संरचनाकोलागि आवश्यक जग्गाको व्यवस्था गर्ने मिलाइनेछ ।
उद्देश्य २: गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा बृद्धि गर्नु ।	
२.१: आधारभूत खानेपानीको गुणस्तर बढाउन आवश्यक संरचनाहरू तयार गर्ने ।	१. विद्यमान खानेपानीका संरचनाको क्षमता मूल्याङ्कन गरिनेछ । २. आवश्यकता अनुसार पानी शुद्धीकरण प्रक्रियाकोलागि संरचना निर्माण गरिनेछ । ३. सामूहिक कोषको निर्माण गरी उपभोक्ताको लागत सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । ४. निजी वा अन्य क्षेत्रसँग साझेदारीको प्रयास गरिनेछ । ५. व्यवस्थित खानेपानीको रेखदेख र सञ्चालनकोलागि जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय हुनु ।	
३.१: प्रत्येक घरपरिवारमा आधारभूत शौचालय अनिवार्य व्यवस्था गर्ने ।	१. निर्माण भएका शौचालयहरूको समुचित प्रयोगबारे अनुगमन गरिनेछ । २. । ३. समुदायका केही सार्वजनिक ठाउँहरूमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री शौचालयको निर्माण गरिनेछ । ४. सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
३.२: फोहोर वर्गीकरण गरि व्यवस्थापन गर्ने र आर्थिक सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	१. घरबाट निस्कने अन्य फोहोर व्यवस्थापन गर्न घर परिवारलाई आवश्यक प्रशिक्षणको व्यवस्था गरिनेछ । २. हरेक घरबाट निस्कने कुहिने प्रकृतिका फोहोरमैलाबाट कम्पोस्ट मल बनाउन प्रत्येक परिवारलाई प्रेरित गरिनेछ । ३. घरबाट निस्कने पानीलाई सङ्कलन गरी करेसाबारीमा उपयोग गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । ४. कम्पोस्टको उत्पादन क्षमता अध्ययन गरि बजार व्यवस्थापन गर्ने ।

कार्यक्रमहरू

योजना/कार्यक्रमको नाम	कैफियत

तार्के गाउँ	खानेपानी पाइपको संरक्षण नभएको // खानेपानी पाइपको ववस्था // २२ धुरी
सन्नगाउँ खानेपानी (१२० घर धुरी)	थप धारा निर्माण // २० वटा सामुदायिक धारा
सेलाङ खानेपानी स्तरोन्नति गर्ने	स्रोत: साल्मे खोला// घर धुरी: ११००// काफल डाँडामा पानी टाँकी // लम्बाई: १५ कि.मि.
बाँदरे, सेरा, आले र देउराले गाउँमा खानेपानी योजना निर्माण	नयाँ मुहान: बाँदरे खोला // सम्म ०.५ कि.मि हिँडनुपर्ने र गाँडपानी मुहानबाट सो गाउँ सम्म पानी नउक्लिएको // लम्बाई: १ किमी
काल्चे वस्ती र बाँदरे रुख बस्तीमा खानेपानी योजना निर्माण	स्रोत: काल्चे खोला// १०० घर धुरी// लम्बाई: २ कि.मि.// ५० मि.मि. वास पाईप
सन्नखोला — धारापानी खानेपानी स्तरोन्नति	स्रोत: सन्न खोला// १५ घर धुरी// लम्बाई: १.५ कि.मि.// ३२ मि.मि. वास पाईप
खानीडाँडा — कर्नघर खानेपानी स्तरोन्नति	बस्ती: काल्चे — कर्नघर टोल// स्रोत: खानीडाँडा मुल// लम्बाई: २ कि.मि (अनुमानित)// २५ घर धुरी// ३२ मि.मि. वास पाईप
बीमरकोट मुहान देखि महावीर गाउँ खानेपानी योजना	३० घर धुरी// ३२ मि.मि. वास पाईप// लम्बाई: २ कि.मि.
एक घर एक धारा आयोजना वडा का सबै बस्तीमा व्यवस्थापन गर्ने	बस्ती : तापागाउँ, बोल्दे, गोन्डेगाउँ, गुम्बायाङ, काङ्सिङ, अम्बाखङ्खा, पेम्बाथाङ, तेगा)
बोल्देमा खानेपानी टांकी तथा पाईप व्यवस्थापन	३०० घर धुरी // पानी टांकी इन्टेक र पाईप

बस्तीबाट आएको फोहोर पानी संकलन गरि खेतीको लागि उपयोग गर्ने	२ फोहोर पानी संकलन ट्यांकी // स्थान: कारेघाड डाँडा (६० घर धुरी) सो ट्यांकीको पानीले (पाडराड बारी, पाडताड चौउरको बारीमा तरकारी खेती गरिने) २०० रोपनी // स्थान: ताकादोर्जे बारी (२० घर धुरी) १०० रोपनी जग्गामा खेती
फुरी खोला खानेपानी योजना	इन्टेक निर्माण // ९० घर धुरी — याडताड टोल
एपरे खोलामा खानेपानी योजना निर्माण	पाईप बास: ३२ मि. मि. // लम्बाई: ३ कि.मि // पानी टङ्की निर्माण // ४८ घरधुरी, पाईप को ववस्था
ढाडेको तर्फ पानी लैजाने पाईप स्तरोन्नति गरि खानेपानी व्यवस्थापन	ढाडेमा खानेपानी अभाव (रोडको कारणले पाईपलाईनमा क्षति पुगेको कारण सडक विभागले ४० मि.मि. पाईप लाई ३२ मि.मि. पाईपले साटेको र पाईपको साइज फरक भएको कारण अनेक ठाउँमा फुट्ने समस्या देखिनुका साथै पानी बाँड्नमा समस्या) // लम्बाई: १८०० मि. // २५ देखि २० घरधुरी // थप पानिटांकी को आवश्यकता
खमारे गाउँ खानेपानी योजना स्तरोन्नति	पानी ट्यांकी को अभाव // १०० घरधुरी र १ स्कूल भएको // स्रोत: धिच्चे खोला // लम्बाई: ७.५ कि.मि. // पाईप बास: ५० मि.मि. // ट्यांकी — (७०—८०) कु. मि.
देउराली गाउँमा रहेको चनौटेको खानेपानी स्तरोन्नति	१५ घरधुरी // पानी ट्यांकीको आवश्यकता
गणेश खोला (टैकान्पुर) इ=खानेपानी इन्टेक निर्माण	स्थान: गणेश खोला (टैकान्पुर) // २० घरधुरी // इन्टेक को मर्मत आवश्यकता

वडा भरिनेका वस्तीहरूमा एक घर एक धाराको योजना लागु गर्ने	
सेरमाथाङ (४० धुरी), तीनघरे (५० धुरी), पेप्ताङ (५० धुरी) दामसिङ् (१० धुरी) लगायत वस्तीमा गोन्दरे खोला श्रोत बाट खानेपानी योजना निर्माण	पानीट्यांकीको संख्या: ४ ६३ मि.मि. व्यासको पाईप
गोन्दर खोलाको पानीको दिगो उपभोग गर्न ग्याङ्लुग खोला हाइड्रोले सँग साझेदारी गर्ने	

५.४ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

पृष्ठभूमि

मानव अधिकारको विकास र परिभाषा अनुसार नागरिकका आर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक अधिकारलाई सकारात्मक अधिकारको सूचीमा राखी राज्यले नागरिकको सुरक्षा र संरक्षणका लागि विशेष भूमिका खेल्नु पर्ने कुरा उल्लेख गरिन्छ । नेपालको संविधानको भाग ३ अन्तर्गत मौलिक हकको व्यवस्था गरी समानता, जातीय छुवाछुत तथा भेदभाव विरुद्धको हक, शोषण विरुद्धको हक, महिलाको हक, बालबालिकाको हक, दलितको हक, जेष्ठ नागरिकको हक, सामाजिक न्यायको हक र सामाजिक सुरक्षाको हकका लागि राज्यले विशेष व्यवस्था गर्ने प्रतिवद्धता उल्लेख गरिएको छ । संविधानको भाग ४ मा उल्लेखित राज्यको निर्देशक सिद्धान्तहरू अन्तर्गत सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धि नीतिले असहाय अवस्थामा रहेका नागरिक, जोखिममा परेका, सामाजिक र पारिवारिक बहिष्करणमा परेका तथा हिंसा पीडित महिलाको पुनर्स्थापना, संरक्षण गर्ने कुरालाई जोड दिएको पाइन्छ । महिलामाथि हुने व्यवहारगत विभेद हट्न नसक्नु, अशिक्षा, हानीकारक अभ्यास, लैङ्गिक विभेद तथा हिंसालाई बढावा दिने सामाजिक संरचना, सोच, मूल्य मान्यता, प्रथा कायमै रहनु सामाजिक समस्याहरू हुन् । लैङ्गिक समानता प्रष्ट्याउने पर्याप्त खण्डित तथ्याङ्कको कमि हुनु र सामाजिक रूपमा बहिष्करण र जोखिम अवस्थामा परेका समूह तथा वर्गलाई सुरक्षा र संरक्षण दिन सक्ने प्रभावकारी कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन नसक्नु प्रशासनिक समस्याहरू हुन् । आर्थिक तथा सामाजिक जीवनमा सारभूत लैङ्गिक समानता कायम गर्नु, राज्यका सबै तह र निकायहरूमा लैङ्गिक दृष्टिकोणलाई मूलप्रवाहिकरण गरी लैङ्गिक उत्तरदायी शासन लागु गर्नु र लैङ्गिक भूमिकामा परिवर्तन ल्याउनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरू हुन् ।

दिगो विकास लक्ष्यले आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक समावेशीकरण प्रवर्द्धन गर्ने, आर्थिक र सामाजिक नीति अपनाउने कार्यमा राज्यको भूमिकालाई तोकिएको छ । अर्को लक्ष्यले सबै प्रकारका हिंसा,

शोषण, यातना र दुरुपयोगको नियन्त्रणका लागि प्रभावकारी, जवाफदेही र पारदर्शी नीति, कानून र निकायहरूको स्थापना गर्ने कुरा उल्लेख छ ।

प्रमुख समस्या

समाजको वर्ण व्यवस्था प्रणाली र पितृ सत्तात्मक सामाजिक संरचनाका कारण लिङ्ग, जात र उमेरका आधारमा नागरिकहरू माथि विभेद र उत्पीडनको अवस्था कायम छ । सिमान्त समुह र वर्गको उत्थान र सशक्तिकरणका लागि उनीहरूको अवस्था र स्थानमा समानुपातिक प्रतिनिधित्वको अवस्था नाजुक रहेको छ । राज्यले उनीहरूको सहभागीता र समावेशिकरणलाई मौलिक हकको व्यवस्था गरे पनि सारभुत रूपमा मौलिक हकको उपभोग गर्न सकिराखेको अवस्था छैन । दिगो विकास लक्ष्य नं.१० मा उल्लेखित लैङ्गिक समानता, बालबालिका र किशोरकिशोरी विरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, शोषण, दुर्व्यवहार र बेचबिखन तथा ओसारपसारको अन्त्य, भोकमरी अन्त्य गर्ने, जेष्ठ नागरिकका विशेष संरक्षण र सामाजिक सुरक्षाको हक सुनिश्चित गर्नु र अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको सम्मानजनक जीवनयापनको अधिकारको सुनिश्चित गर्ने विषयहरू उल्लेख गरिएको छ । वास्तवमा विकासका कार्यक्रमहरूमा उनीहरूका मुद्दाहरूको सम्बोधन हुन नसकेको अवस्थामा राज्यले प्रतिवद्धता जाहेर गरेका विषयवस्तुहरूको सुनिश्चितताका लागि सकारात्मक विभेदको कार्यक्रमहरूलाई कार्यक्रमको मुल प्रवाहमा प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकिराखेको छैन ।

चुनौती तथा अवसर

मानव विकास सूचांक सूचीको पिँधमा रहेका नागरिकहरूको विकास र समृद्धिको अवसर प्रदान गर्न स्थानीय तहको सरकारको विशेष जिम्मेवारीलाई आत्मासात गर्दै विकासको मूलप्रवाहमा प्रवाहिकरण गर्न विशेष योजनाको आवश्यकता रहन्छ । विविध कारणबाट सीमान्तकृत वर्ग वा समूहको खाद्य सुरक्षा र उन्नत पोषण प्राप्त गर्ने विषयलाई विभिन्न परिमाणत्मक सूचकहरूमा राखी योजना तर्जुमा गरिएको छ । महिलाका प्रसुतिका कारण हुने मृत्युलाई शून्य बनाउने र रक्त अल्पताको समस्याबाट मुक्त गर्नु चुनौती र अवसर रहेको छ । जातीय भेदभाव र बाल दुर्व्यवहार प्रतिको शून्य सहनशिलतालाई पालिकाले कठोर रूपमा अवलम्बन गर्नेछ । बालमैत्री र अपाङ्गतामा रहेका नागरिक मैत्री शासन पद्धती र भौतिक पूर्वाधारलाई क्रसकटिङ्ग सवालका रूपमा स्वीकार गरिएको छ । राज्यले ति खास समुह वा वर्गको अवस्था र स्थानमा सुधार गर्ने संवैधानिक र नीतिगत लक्ष्य लिइरहेको परिप्रेक्ष्यमा व्यवहारिक प्रयोग वा अभ्यासलाई अवसरका रूपमा लिइएको छ । बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुसाँस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधतावीचको एकता, सामाजिक साँस्कृतिक ऐक्यवद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्द्धन गर्नु चुनौती पनि रहेको छ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

समानुपातिक समावेशी र सहभागितामुलक विकास, समतामूलक समाजको निर्माण

लक्ष्य

नेपालको संविधानको प्रस्तावना खण्डमा गर्ने संकल्प र मौलिक हकका रूपमा रहेको सामाजिक समावेशिकरण र लैङ्गिक समानता सुनिश्चितता गरि सामाजिक न्याय निश्चित गर्ने ।

उद्देश्य

१. महिला हिंसाको अन्त्य तथा लैङ्गिक समता कायम गर्नु ।
२. बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्नु ।
३. ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु
४. अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्नु ।
५. सिमान्तकृत तथा अल्पसंख्यकहरूको सम्पूर्ण हक अधिकार अनुगमन र सुनिश्चितता सहित आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ९४ महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: महिलाको हक-अधिकारको संरक्षण र लैङ्गिक समता कायम गर्नु ।	
१.१: पालिका मातहतका सबै निकायहरूमा लैङ्गिक समानता बृद्धि गर्ने ।	१. गाउँपालिकाका नीति निर्माण र कार्यान्वयनमा समान महिलाको समान सहभागिता तथा प्रतिनिधित्वमा बढोत्तरी गरिनेछ । २. लैङ्गिक समानता प्राप्तिको लागि पुरुषको समेत सक्रिय सहभागितामा बृद्धि गरिनेछ ।
१.२: लैङ्गिक हिंसा अन्त्य गर्ने कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।	१. महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, शोषण र विभेद नियन्त्रणको कानुनी उपचार प्रणालीलाई पहुँच योग्य बनाइनेछ । २. स्थानीय तहमा हिंसा प्रभावित महिलाहरूको लागि पुनर्स्थापना तथा सुरक्षा गृह स्थापना तथा सञ्चालन का साथै पालिकामा राहतकोषको सञ्चालन गरिने छ ।
उद्देश्य २: बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सृजना गर्नु ।	
२.१: विभेद, हिंसा, उत्पीडन, शोषणबाट बालबालिकालाई उचित संरक्षण गर्ने ।	१. बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा, यौनदुर्व्यवहार, बालश्रम, बलात्कार, बेचबिखनजस्ता अपराध विरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । २. हिंसा प्रभावित बालबालिकाको उचित संरक्षण तथा पुनर्स्थापनाका लागि बाल हेल्पलाइन सेवाको व्यवस्था गरिनेछ । ३. अनाथ, असहाय, पूर्ण अपाङ्गता भएका र विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको लागि पुनर्स्थापना केन्द्र तथा बालकोषको स्थापना गरिनेछ ।
२.२: बालबालिकाको सहभागिता बृद्धि गर्ने ।	१. बाल क्लब तथा बाल सञ्चालको गठन, विस्तार तथा परिचालन गरी बालबालिकाको सहभागिता बढाइनेछ ।

	२. स्थानीय नीति निर्माण तहमा बालबालिकाको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । ३. बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक र शैक्षिक विकासमा अवरोध तथा बाधा नपर्ने गरी बाल सहभागितामा वृद्धि गरिनेछ ।
२.३: बालमैत्री वातावरणको विकास गर्ने ।	१. बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासका लागि प्रत्येक वार्डमा बाल उद्यान निर्माण गरिनेछ । २. बालमैत्री स्थानीय शासनका माध्यमबाट बाल अधिकार सूचकहरू पूरा गर्न बालमैत्री पालिका घोषणा गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु ।	
३.१: ज्येष्ठ नागरिकको लागि हेरचाह, स्याहारसुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्ने ।	१. आफ्ना आमाबाबुलाई सन्तानले हेरचाह तथा उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने पद्धतिको प्रवर्द्धन गरिनेछ । २. आवश्यकता अनुसार ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र तथा आश्रमको व्यवस्था गरिनेछ ।
३.२: ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गरी सहभागितामा वृद्धि गर्ने ।	१. ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गर्न अवसर प्रदान गर्नुका साथै अन्तरपुस्ता हस्तान्तरण गरिनेछ ।
३.३: ज्येष्ठ नागरिकको सामाजिक सुरक्षा सेवालाई वृद्धि गर्ने ।	१. ज्येष्ठ नागरिकलाई सम्मान स्वरूप सेवा र सुविधामा विशेष सहूलियतको व्यवस्था गरिनेछ । २. ज्येष्ठ नागरिकले समाज र राष्ट्रको लागि पुर्याएको योगदानको आधारमा सम्मान गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवन यापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु ।	
४.१: अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना निर्माण तथा सुधार गरी सार्वजनिक सेवामा पहुँच बढाउने ।	१. भौतिक संरचना, पूर्वाधार तथा यातायातका साधनहरू अपाङ्गमैत्री बनाई सहज हुने वातावरण निर्माण गरिनेछ । २. शिक्षण सिकाइ पद्धति अपाङ्गमैत्री बनाई गुणस्तरीय शिक्षामा सबै अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको पहुँच वृद्धि गरिनेछ । ३. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सरकारी र निजी क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर वृद्धि गरिनेछ ।
४.२: अपाङ्ग व्यक्तिहरूप्रति गरिने हिंसाको न्यूनीकरण गर्ने ।	१. अपाङ्ग व्यक्तिहरूप्रति गरिने विभेद र हिंसा निराकरण गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सहभागितामा वृद्धिका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।
उद्देश्य ५: सिमान्तकृत तथा अल्पसंख्यकहरूको सम्पूर्ण हक अधिकार अनुगमन र सुनिश्चितता सहित आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु ।	

५.१: सिमान्तकृत तथा अल्पसंख्यकको निर्णायक स्तरमा सहभागिता वृद्धि गर्ने।	१. सामाजिक न्याय सम्बन्धि सूचना तथा संचारमा लक्षित वर्गलाई सहभागी हुन प्रोत्साहन गरिनेछ । २. सिमान्तकृत परिवारहरूको रोजगारीमा गाउँपालिका स्तरबाट समन्वय गरिनेछ । ३. सिमान्तकृत वर्गहरूको सहभागिता सम्पूर्ण गोष्ठी तथा भेलामा सुनिश्चित गरिनेछ
---	---

५.५ युवा तथा खेलकुद

पृष्ठभूमि

हरेक मानिसको जीवनको आधार नै युवा अवस्थामा नागरिकले प्राप्त गर्ने अवसर र हासिल गरेको सफलता वा नतिजाहरूबाट तयार हुने गर्दछ । सामाजिक विकासका प्रयासहरूले युवाहरूको मन छुने र क्षमतालाई बढाउन खेलकुदमा स्थानीय सरकारले प्रतियोगिताहरूको आयोजना गर्ने, कवड हल र मैदान बनाउनको लागि लगानी गरेका छन् तर खेलाडीको क्षमता विकास एवं वृद्धि गर्ने योजनाहरू निर्माण गर्न सकिएको छैन । युवा स्वरोजगारलाई विशेष ध्यानाकर्षण गराई युवालाई कुलतबाट जोगाउन आवश्यक कदम चलाउन पर्ने देखिन्छ ।

प्रमुख समस्या

युवा, खेलकुद र संस्कृतिलाई सामाजिक विकासको एक उपक्षेत्रको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । युवाको अहिलेको प्रमुख रोजाई भनेको रोजगारी प्राप्त गर्नु र परिवारलाई कृषिमा आधारित निर्वाहमुखी अवस्थाबाट व्यवसायिक एवं संगठित क्षेत्रमा स्थापित गराउनु रहेको छ । युवाहरूको रोजाईमा वैदेशिक रोजगार पर्नु रहर मात्र होइन वाध्यता पनि छ । युवा तथा किशोर जनशक्ति देश बाहिर रहँदा स्थानीय स्तरमा खेलाडीहरूको उत्पादन हुन सकेको छैन । खेलकुदलाई व्यवसायको रूपमा भन्दा मनोरञ्जन र व्यक्तित्व विकासको माध्यमको रूपमामात्र लिने अभ्यास रहेको छ । विश्व परिवेशमा खेलकुद प्रति आएको धारणागत परिवर्तनले व्यवसायिक खेलको दायरा विकास हुदै गएको पाइन्छ । युवाहरूको व्यवसायिक विकासमा खेलकुदलाई व्यवसायिक धारबाट योजना बनाउनु पर्दछ ।

जातीय पहिचान, भाषिक विकासप्रति नागरिकहरूमा निक्कै संवेदनशीलता बढेको छ । पालिका भित्र रहेका विभिन्न जातीय समूहलाई सांस्कृतिक विकासका योजनामा आवद्ध गर्दै जातीय सहिष्णुता, पहिचान र सम्मानको अनुभूती गर्दै राष्ट्रिय एकता र अखण्डतालाई बलियो बनाउनु पर्दछ । जातीय मौलिक संस्कृतिको जगेर्ना गर्ने, भाषा र साहित्यको विकास गर्ने योजनाहरू तय गरिएका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

करिब २५ मुनिका धेरै युवाहरूको रोजाईमा खेलकुद क्षेत्रमा सीप, मनमा आँट वा दृढता, हृदयमा विश्वास सृजना हुन सकेको अवस्था छैन । खेलकुदलाई मनोरञ्जन भन्दा पनि व्यवसायिक र विश्व परिवेश

अनुरूप प्रतिस्पर्धाको रूपमा जागरण गर्न सक्नु पर्दछ । खेलकुदका लागि आधार तयार गर्न वा भौतिक पूर्वाधार तयार गर्न, प्रशिक्षण कक्षा र प्रतियोगिताहरूको आयोजनालाई अवसरका रूपमा लिइएको छ ।

जातिय पहिचानको राजनीतिक सवालले हरेक जातजातिहरूका आफ्ना इतिहास, भाषा, संस्कृति र सम्पदाहरू प्रति आम नागरिकमा चासो अभिवृद्धि भएको अवस्था छ । जुगलमा जातिय किम्वदन्ति र दुर्गहरूको खोज अनुसन्धान गर्न स्थानीयहरूले चासो राखिराखेको अवस्था विद्यमान छ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

रोजगारी सुनिश्चित सहित खेलकुद प्रति आकर्षण, युवामा दुर्व्यशन न्यूनीकरण

लक्ष्य

खेलकुद क्षेत्र भित्र रहेको क्षमता र संभावनाहरूलाई व्यवस्थित रूपमा उजागर गर्दै भावि पुस्ताको मानसिक र शारीरिक चुस्तता विकास गर्नु तथा रोजगारी र उद्यमशिलाताको विकास ।

उद्देश्य

१. युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।
२. खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाउनु ।
३. दुर्व्यशन न्यूनीकरण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ९५ युवा तथा खेलकुदका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।	
१.१: विकासमा युवा सहभागिता बढाउने ।	१. विकास निर्माणमा युवाहरूलाई परिचालन गर्न युवा स्वयंसेवा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. पालिकाका नीति-कार्यक्रम निर्माण तथा अनुगमन-मूल्याङ्कनमा युवा सहभागिता वृद्धि गरिनेछ ।
१.२: युवालाई उद्यमशील, व्यवसायी र आत्मनिर्भर बनाउन वित्तीय स्रोत साधनको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।	१. रोजगार तथा स्वरोजगार सिर्जनाका लागि सार्वजनिक, निजी, साझेदारीका वित्तीय संस्थाहरू मार्फत् सहूलियत व्याजदरमा ऋण उपलब्ध गराइनेछ ।
१.३: युवा केन्द्रित प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सीप विकासका अवसरहरू विस्तार गरी उद्यमशील बनाउने ।	१. युवामा उद्यमशीलता विकासका लागि स्वदेश तथा विदेशको बजारको माग अनुरूप व्यवसायिक तथा प्राविधिक तालिम उपलब्ध गराइनेछ । २. वैदेशिक अध्ययन तथा रोजगारीबाट आर्जन भएका पूँजी, ज्ञान, सीप, प्रविधि र अनुभवलाई स्वदेशमा नै उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगाउन प्रोत्साहन गरिनेछ ।

	३. परम्परागत पेशा र व्यवसायको जगेर्ना, आधुनिकीकरण, र व्यवसायीकरण गर्न युवाहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
१.४: युवामा सकारात्मक सोच, सिर्जनशीलता र नेतृत्व क्षमताको विकास गर्ने ।	१. सिर्जनात्मक अन्वेषण र नवप्रवर्तन कार्य गरी राष्ट्रको गौरव वढाउन योगदान दिन युवाहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । २. विकास वा खेलकुद सम्बन्धी विभिन्न क्लवहरूको स्थापना तथा प्रभावकारी सञ्चालन मार्फत युवाहरूको नेतृत्व र व्यक्तित्वको विकास गरिनेछ । ३. युवाहरूलाई परिवार र समाजप्रति जिम्मेवारी गराइनेछ । ४. युवाहरूलाई लागु पदार्थ दुर्व्यसन तथा नियन्त्रण सम्बन्धी चेतना मुलक कार्यक्रम तयारी तथा सञ्चालनमा सहभागी गराइनेछ । ५. वातावरण संरक्षण र दिगो विकासमा युवा सहभागितालाई प्राथमिकता दिइनेछ । ६. विज्ञान तथा सूचना प्रविधिमा युवाको पहुँचका लागि प्रत्येक वार्डमा सूचना प्रविधि सम्पन्न युवा सूचना केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।
उद्देश्य २: खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाउनु ।	
२.१: खेलकुदको समुचित विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने ।	१. पालिकामा कम्तिमा एउटा न्युनतम सुविधा सम्पन्न बहुउद्देश्यीय खेलकुद रङ्गशाला निर्माण गरिनेछ । २. सार्वजनिक निजी साझेदारीमा खेलकुद पूर्वाधार निर्माण र सुदृढ गरिनेछ । ३. प्रत्येक वार्डमा कभर्डहल तथा आवश्यक खेल सामग्रीको व्यवस्था गरिनेछ ।
२.२: खेल सम्बद्ध राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी खेलकुद विकास गर्ने ।	१. खेलकुद विकासका लागि सरोकारवाला राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थासँग सहयोग र सहकार्य गरिनेछ । २. खेलकुद पूर्वाधारको विकास र खेल क्षेत्रको उत्थानका लागि विज्ञता हाँसिल गरेका विदेशी खेलाडीसँग ज्ञान र सीपको आदानप्रदान गर्न आवश्यक समझदारीको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
२.३: योग तथा ध्यानका साथै मनोरञ्जनात्मक, परम्परागत तथा संस्कृतिजन्य खेलकुद विकास गर्ने ।	१. योग तथा ध्यान मार्फत युवाहरूमा सकारात्मक विकासका लागि योग तथा ध्यानका प्रशिक्षक तयार गरिने छ । २. प्रत्येक वार्डमा योग तथा ध्यान प्रशिक्षण केन्द्र स्थापना तथा सुसञ्चालन गरिनेछ । ३. मनोरञ्जनात्मक तथा संस्कृतिजन्य खेललाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

	४. लोपोन्मुख रैथाने (Indigenous) खेल उत्थान तथा विकासका लागि आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
२.४: प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, क्षमता विकास र प्रोत्साहन गर्ने ।	१. राष्ट्र र प्रदेशको गौरव राख्न सफल खेलाडीहरूलाई सम्मान एवं पुरस्कार दिइनेछ । २. स्थानीय स्तरदेखि प्रतियोगिता सञ्चालन गर्दै प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, विकास, सम्मान तथा प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. विद्यालय तथा पालिका तहमा खेलकुद पूर्वाधारको विकास गरी खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिनेछ । ४. खेलकुदमा युवाहरूको सहभागिता वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: दुर्व्यशन न्यूनीकरण गर्नु	
३.१: दुर्व्यशन अन्त्य गर्न सुरक्षा निकाय सँग समन्वय गर्ने ।	१. प्रहरी प्रशासनको साहयातामा दुर्व्यशन हुने अन्दाजी स्थलहरूमा नियमित अनुगमन गर्ने । २. दुर्व्यशन अन्त्य गर्न सुधार केन्द्र स्थापना गरि संचालन गर्ने ।

कार्यक्रमहरू

योजना/कार्यक्रमको नाम	कैफियत
माने डाँडामा खेलकुद भवन निर्माण	स्थान: मानेडाँडा ,वडा कारलयको पूर्व पट्टि// मिनि रङ्गशाला, पालिका स्तरको खेलकुद मैदान निर्माण गरिनुपर्ने
वाल उदान निर्माणलाई पूर्णता दिने	फुटबल ग्राउण्ड, बाडमिन्टन, भलिबल कोर्ट, टेबुल टेनिस, स्लाइड सबै समेटिएको
जुगल खेलग्राम निर्माण	जंगल फाड्ने काम मात्र भएको, भौतिक संरचना बनाउनुपर्ने // रङ्गशाला निर्माण
डल्लेपोखरी भलिबल कोर्ट निर्माण	स्थान: डल्लेपोखरी
डल्लीमा खेलकुद केन्द्रको निर्माण	
भिरकुनामा भलिबल कोर्ट र फुटबल खेलहरू सहितको रंगाशाला निर्माण	

५.६ कला, सम्पदा, संस्कृति र भाषा

पृष्ठभूमि

सामाजिक सद्व्यवहार, सृजनशीलता र पहिचानका खातिर ऐतिहासिक धरोहर, कला, संस्कृति र स्थानीय भाषाको जगेर्ना र प्रवर्धनका कार्यक्रम गर्न आवश्यक हुन्छ । जातीय संस्कृतिका लागि पोसाक, गरगहना, सामुहिक चाडपर्व मनाउन र भाषा एवं साहित्य प्रकाशनका लागि काम उत्साहजना भएको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा धेरै जसो बसोबास गर्ने तामांग जातिको अरु जातजाति सरह मौलिक संस्कृती लोप हुँदै गएको अवस्था छ । जातीय पहिचान, भाषिक विकासप्रति भने नागरिकहरूमा निकै संवेदनशीलता बढेको देखिन्छ । जातीय मौलिक संस्कृतिको जगेर्ना गर्ने, भाषा र साहित्यको विकास गर्ने योजनाहरू तय गरिएका छन् । जातीय संस्कृतिका लागि पोसाक, गरगहना, सामुहिक चाडपर्व मनाउन र भाषा एवं साहित्य प्रकाशनका लागि केही काम भइरहेको पाइन्छ । सामाजिक विकासको यो क्षेत्रले उत्साहजनक सरकारी साझेदारीता प्राप्त गर्न सकेको अवस्था छैन । यस गाउँपालिकामा संस्कृतिविद् डा. जगमान गुरुङकै पहलमा स्थलगत र धार्मिक दृष्टिकोणबाट उपर्युक्त चार धामको स्थापनाको पनि काम सुरु गरिएको छ ।

प्रमुख समस्या

यस गाउँपालिकामा मौलिक जाति सम्बन्धि इतिहास, मौलिक संस्कृति जगेर्ना गर्न जन तहबाट प्रयास भएको पाइन्छ भने पालिका स्तरबाट कुनै संस्कृति संरक्षण प्रति ध्यानाकर्षण नभएको महसुस हुन्छ । विभिन्न जाति सँग सम्बन्धित नाच, बाज्य बाजन, नृत्य आदि सम्बन्धि जानकारी वृद्धको संख्या कम हुँदै गएको र सो ज्ञानको कुशलता पूर्वक नयाँ पिँडीमा हस्तान्तरण नभएको पाइन्छ । त्यसैगरी नगरमा सांस्कृतिक कार्यक्रम आयोजना गर्ने स्थलको कमि तथा जना उत्साह विलिन हुँदै गएको पाइन्छ । नयाँ पुस्तामा संस्कृति र पहिचानको महत्त्व सम्बन्धि ज्ञान प्रवर्धन गर्न अति आवश्यक देखिएको छ ।

चुनौती तथा अवसर

जातीय पहिचानको राजनीतिक सवालले हरेक जातजातिहरूका आफ्ना इतिहास, भाषा, संस्कृति र सम्पदाहरूप्रति आम नागरिकमा चासो अभिवृद्धि भएको अवस्था छ । जुगलमा जातीय किम्वदन्ति र दूर्गहरूको खोज अनुसन्धान गर्न स्थानीयहरूले चासो राखिरहेको अवस्था विद्यमान छ । यस गाउँपालिकाको उत्तरी भूगोलमा गुरु रिन्पोचे स्वयम् हिँडेको तथा ध्यान गरेको किम्वदन्तीहरू रहेकाले अध्ययनको अवसर रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाभित्र रहेका विभिन्न जातीय समूहलाई सांस्कृतिक विकासका योजनामा आवद्ध गर्दै जातीय सहिष्णुता, पहिचान र सम्मानको अनुभूती गर्दै राष्ट्रिय एकता र अखण्डतालाई बलियो बनाउनु पर्दछ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

कला र संस्कृति विकास तथा पहिचान, जुगलको आव्हान

लक्ष्य

कला, साहित्य र मौलिक संस्कृतिका विविध क्षेत्र भित्र रहेको क्षमता र सम्भावनाहरूलाई व्यवस्थित रूपमा उजागर गर्दै भावि पुस्ताको पहुँच स्थापित गर्नु ।

उद्देश्य

१. मौलिक कला तथा संस्कृतिलाई लोप हुन बाट बचाई संरक्षण गर्नु ।
२. पालिकाको ईतिहास र गौरवका रूपमा रहेका प्राकृतिक तथा मानव निर्मित सम्पदा पहिचान तथा संरक्षण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १६ कला, संस्कृति, सम्पदा र भाषा सम्बन्धि रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: मौलिक कला तथा संस्कृतिलाई लोप हुन बाट बचाई संरक्षण गर्नु ।	
१.१: मौलिक भाषा र रैथाने प्रविधिको अध्ययन	१. स्थानीय अध्ययन केन्द्रको निर्माण र सवलीकरण २. जातीय संग्रालायाको निर्माण
१.२: धार्मिक तथा सांस्कृतिक सिप तथा ज्ञान भएका व्यक्ति पहिचान	१. मौलिक सिप सम्बन्धि प्रोत्साहन सहित युवा तालिम २. मौलिक गित तथा बाजन सम्बन्धि विज्ञ वृद्धबाट प्रोत्साहन सहित युवालाई तालिम
उद्देश्य २: २. पालिकाको ईतिहास र गौरवका रूपमा रहेका प्राकृतिक तथा मानव निर्मित सम्पदा पहिचान तथा संरक्षण गर्नु ।	
२.२: ऐतिहासिक स्थलहरू पहिचान तथा जनमानसमा प्रोत्साहन	१. ऐतिहासिक स्थलहरूलाई पर्यटन क्षेत्रमा विकास गरि आमदानीको श्रोत व्यवस्थापन २. संरक्षणमा जना सहभागिता वृद्धि गर्न तालिम तथा चेतना

कार्यक्रमहरू

योजना/कार्यक्रमको नाम	कैफियत
पाठ्यक्रममा तामाङ् भाषा विषय समावेश गर्ने	तामाङ् भाषा लेखनमा लोप हुँदै गएको
पाङ्ताङ तामाङ चिहान डाँडा भवन निर्माण	ट्रस संरचना निर्माण
घुडा चिहान डाँडा भवन निर्माण	ट्रस संरचना निर्माण

डल्लेपोखरी पाटी निर्माण	१ वटा हलको निर्माण / (परटनका लागि)
मसान खोला अन्तेष्टि भवन निर्माण	स्थान: मसान खोला ट्रस संरचना निर्माण // थप लास जलाउन ढलान संरचना
घालकुड्थान मन्दिर निर्माण	स्थान: घालकुड्थान
गणेश खोला र ब्रह्माणि नदीको बीचमा शिवालय मन्दिर स्थापना गर्ने	पुजा कारमा टाढा सम्म पुग्नुपर्ने)
देउराली देवी मन्दिरको पुननिर्माण गर्ने	
ढाडेमा थप नयाँ पाटीको स्थापना गर्ने	स्थान: देउराली // (पुजा आजमा ओत लाग्न ठाउँ नपाएको)
श्री निङ्गमा गुम्बा पुन निर्माण गर्ने	स्थान: हगाम गाउँ
सोन्चोङ्ग गुम्बा निर्माण सम्पन्न गर्ने	फिनिसिङ्ग काम गर्नुपर्ने
हाप्राको देवी थान पुननिर्माण गर्ने	
हगामको देवी थान पुननिर्माण गर्ने	
जल देवी मन्दिर को स्तरोन्नति गर्ने	आर्थिक सहयोग पुननिर्माणका लागि
निर्माणाधीन याङ्लाकोट गुम्बा स्तरोन्नति	आर्थिक सहयोग पुननिर्माणका लागि

परिच्छेद ६ पूर्वाधार क्षेत्र विकास योजना

६.१ भू-उपयोग र भूमि व्यवस्थापन

पृष्ठभूमि

कुनै पनि स्थलको एकीकृत विकास गर्न तथा समग्र ढाँचाको बारेमा ज्ञान पाउन भू-उपयोगको योजना आवश्यक रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा भू-उपयोग सम्बन्धि ऐन तथा कानून तय गरि कार्यन्वयन गर्न नसकिएको अवस्था देखिन्छ । आवश्यक क्षेत्र निर्धारण गरि आवश्यक क्षेत्र बिचको वैज्ञानिक विश्लेषणबाट उपर्युक्त दुरी निर्धारण गर्नु परेको देखिन्छ । भूमि सम्बन्धि उपर्युक्त नीतिको अभावका कारण कृषि भूमि गैर कृषि प्रयोजनका लागि उपयोग भैरहेको कारण खाद्य सुरक्षालाई प्रत्यक्ष असर पर्ने गरेको देखिन्छ । २०७९ सालमा नेपाल सरकारले जारि गरेको अनिवार्य भू-उपयोग नक्सा अथवा खेति तथा बसोबास क्षेत्र विभाजनको सूचना प्रति गाउँपालिका स्तरबाट सजगता सहित काम भैरहेको अवस्था छ ।

प्रमुख समस्या

जमिनको बनावटको आधारमा भू-उपयोगको योजना निर्माण हुन नसक्दा जमिनको उर्वराशक्तिको क्षयिकरण र विनासको क्रम जारि छ । खास गरि ताजा तरकारीका विऊ उत्पादन, पशुपन्छि पालन, मौरी पालन र जटिवुटीहरूको खेति गर्नका लागि जमिनको पहिचान अनुसारको चक्लावन्दि भएको छैन । जमिनको बनावटको आधारमा वस्तिको विकासका लागि जमिनको विकास गर्न सकिएको छैन भने कृषि सडकका लागि मापदण्ड निर्माण गरि जमिनको विकास भएको छैन ।

चुनौती तथा अवसर

जमिनको व्यवस्थित विकासका लागि योजना निर्माण हुन सकेको छैन तर वस्तिस्तरमा सडक संजालहरूको रेखाकन र ट्रयाक खोल्ने कार्य तिब्र रूपमा भइरहेको अवस्था छ । सडक निर्माण गर्नेक्रममा कृषि सडकको निर्माण गर्नु पूर्व जमिनको वर्गीकरण र विकास योजना गर्न सकिने अवसर रहेको छ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

उपलब्ध भूमिस्रोतको महत्तम प्रयोग गरि देशको द दिगो विकासमा टेवा पुर्याउने ।

लक्ष्य

गाउँपालिकाको सम्पूर्ण भूमिलाई बनौट, क्षमता, उपर्युक्तता र आवश्यकताको आधारमा वर्गीकरण गर्ने ।

उद्देश्य

१. आवास क्षेत्रका लागि जमिन विकास गरि सबै वस्तिहरू व्यवस्थित गर्नु ।
२. कृषि तथा पशुपन्छि पालन क्षेत्रको चक्लावन्दि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २६ भूउपयोग तथा भूमि व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: आवास क्षेत्रको जमिन विकास गरि सबै वस्तीहरू व्यवस्थित गर्नु ।	
१.१: सबै वडा र बस्ती हरूमा आधारभुत आवश्यकता (सुरक्षित बासस्थान र पुर्वाधारहरूको प्रबन्ध) पुग्न सक्ने गरि योजना निर्माण गर्ने ।	१. गाउँपालिकाका सबै वस्तीहरूका आवास क्षेत्रहरूको नक्साकन अभिलेख व्यवस्थित गरिनेछ । २. हरेक वडाका वस्तिस्तरमै रहेको श्रोत र साधनलाई समुचित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: कृषि तथा पशुपन्छि पालनको क्षेत्र निर्धारण गरि चक्लावन्दि गर्नु ।	
१.२: कृषि उत्पादनका आधारमा चक्लावन्दि गर्ने ।	१. जनसहभागिताका आधारमा अन्नबाली, तरकारी बाली, मसलाबाली, नगदेबाली, फलफूलबाली र जटिवुटिबालीहरूको खेति गर्ने गरि जमिनको चक्लावन्दि गरिनेछ । २. पशुपन्छि, मौरी तथा माछापालनको पकेट क्षेत्र निर्माण गरि जमिनको चक्लावन्दि गरिनेछ ।

६.२ सडक र यातायात पूर्वाधार

पृष्ठभूमि

भौतिक पूर्वाधार आर्थिक विकास एवं सामाजिक समृद्धिका आधारहरू हुन् जसमा सडक यातायात तथा पुलको सबैभन्दा महत्वपूर्ण योगदान रहन्छ । पूर्वाधारको विकासमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ स्थानीय निकायलाई जिम्मेवार बनाएको छ । पूर्वाधार निर्माणकालागि स्थानीय निकायलाई प्रदेश एवं संघीय सरकारबाट समेत आर्थिक एवं प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने व्यवस्था गरिएको छ । गाउँपालिकाले पूर्वाधार विकासमा समावेशी, वातावरणमैत्री, गुणस्तरीय पूर्वाधार भन्ने अभियानका साथ कार्यक्रम अगाडि बढाएको छ । गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिको प्रमुख आधारका रूपमा रहेको एक क्षेत्र यातायात पनि हो । यस गाउँपालिकाको २५५६ घरहरू मोटर बाटो सँग प्रत्यक्ष रूपमा जोडिएको छन् भने २६०७ घरधुरी गोरेटोसँग जोडिएको छ । ८ घरधुरीमा कुनै बाटोको सुविधा नपुगेको देखिन्छ भने केहि घरहरू घोडेढोले जोडिएको छ । यस गाउँपालिकामा ३३ पुल तथा पुलेसा पनि रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी घर सम्म पुग्ने बाटोको प्रवृत्तिको सम्बन्धमा ५१५४ घरधुरी सम्म कच्ची बाटो पुग्दछन् भने १३ घरधुरीमा पक्कि सडकको पहुँच रहेको छ । त्यसैगरी प्रदेशको आवधिक योजनाको लक्ष्य बमोजिम पालिकामा रहेको बजार र उत्पादन केन्द्रलाई जिल्ला, प्रदेश हुँदै अन्य अन्तरसम्बन्धित क्षेत्रहरू सँग व्यवस्थित जडान गर्ने प्रतिवादताका हिसाबले काम हुँदै गरेको देखिन्छ ।

प्रमुख समस्या

पर्याप्त मात्रामा आर्थिक, प्राविधिक एवं भौतिक स्रोतको अभाव हुनु, यातायात पूर्वाधारमा अपेक्षित एकीकृत विकास नहुनु, मापदण्ड बिना योजना पहिचान तथा छनोट हुनु, वर्तमान अवस्थामा अति सीमित मात्रामा यातायात सञ्जाल विकास हुनु, भौगोलिक बिकटता हुनु, कच्ची सडकमात्र भएकोले यहाँको सडकको

भाडादर महङ्गो हुनु, क्षमता भन्दा बढी यात्रुहरू बोकी जोखिमयुक्त यात्रा गर्ने प्रवृत्ति बढ्दो हुनु, सवारी नियमको बेवास्ता गर्ने प्रवृत्ति बढ्दो हुनु, निर्माण भइसकेका सडकहरू मर्मत तथा संरक्षणको अभावमा हुनु, अधिकांश निर्माणाधीन सडकहरू बजेट नपुगका कारण सुस्त गतिमा निर्माण हुनु, सडकको लम्बाइ बृद्धि साथै मर्मत सम्भारको दायित्व बृद्धि भए अनुरूप स्रोत व्यवस्थापन नहुनु जस्ता समस्याहरू यस पालिकामा रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

- ✚ उच्च पहाडी कठिन भौगोलिक अवस्थाका कारण निर्माण कार्य खर्चिलो हुनु
- ✚ निर्मित संरचनाहरूको मर्मत(सम्भार र सुरक्षाकालागि स्रोत—साधनको पर्याप्त व्यवस्था नहुनु
- ✚ बाह्रै महिना चल्ने भरपर्दो र सुरक्षित सडक संरचना निर्माण गर्नु,
- ✚ छरिएर रहेका बस्तीहरूमा सडक विस्तार गर्नु,
- ✚ प्राकृतिक प्रकोप एवं जलवायु परिवर्तनको पक्षलाई समेत ध्यानमा राखी सडक निर्माण गर्नु,
- ✚ पहिले निर्माण भएका साँघुरा बाटाहरू चौडा गर्ने क्रममा दिनु पर्ने जग्गा, संरचना आदिको क्षतिपूर्ति प्रदान गर्नु
- ✚ पूर्वाधार विकासबाट आर्थिक तथा सामाजिक संरचनाको विकास भई आर्थिक समुन्नति तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुने
- ✚ स्थानीय स्तरमा औद्योगीकरणमा सहजता हुने
- ✚ स्थानीय स्रोत साधनको संरक्षण तथा दिगो प्रयोग हुने
- ✚ पूर्वाधार विकासबाट स्थानीयहरूको आर्थिक स्थिति मजबुत हुने
- ✚ स्थानीय तहमा थप रोजगारी सिर्जना हुने
- ✚ गाउँपालिकाको विकासको लागि सडक सञ्जालको विकास एवं सुदृढीकरणको रणनीति तयार हुने ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सडक सञ्जाल तथा यातायात पूर्वाधार, जुगलको आर्थिक समृद्धिको आधार

लक्ष्य

दिगो यातायात पूर्वाधारको विकास मार्फत नागरिकको सहज पहुँच हुने ।

उद्देश्य

१. गुणस्तरिय यातायात पूर्वाधारको विकास, बिस्तार र व्यवस्थापन गरि सामाजिक आर्थिक अवसरहरूमा न.पा.का नागरिकहरूको पहुँच बृद्धी गर्नु ।

२. यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा, आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ९७ यातायात तथा पूर्वाधारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: गुणस्तरिय यातायात पूर्वाधारको विकास, विस्तार र व्यवस्थापन गरि सामाजिक आर्थिक अवसरहरूमा पहुँच बृद्धी गर्नु ।	
१.१: योजनाको दीर्घकालीन उपयोगकोलागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मतकोलागि कोषको व्यवस्था गर्ने ।	१. नेपाल सरकारले निर्धारण गरेका न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण गरी सोको पालना गरी सडकको गुणस्तर कायम गरिनेछ । २. पुल निर्माण कार्यहरूको गुणस्तर कायम गर्न अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ । ३. योजनाको दीर्घकालीन उपयोगकोलागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मतकोलागि कोषको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.२: गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउन योगदान पुऱ्याउन सक्ने रणनीतिक सडक सञ्जाल सुदृढ गर्ने ।	१. व्यवसायिक गतिविधिलाई गतिशील बनाउन सडकको निर्माण तथा स्तरवृद्धि गरिनेछ । २. प्राथमिकता प्राप्त लोकमार्ग तथा गाउँपालिकाको रणनीतिक सडक सञ्जालको निर्माणमा तीव्रता दिइनेछ । ३. सडकमा वर्षेभरि निर्वाध यातायात सञ्जालको लागि सडक पुलको निर्माणलाई प्राथमिकताका साथ तीव्रता दिइनेछ ।
१.३: छिटो, भरपर्दो र वातावरण मैत्री सडक सञ्जाल विकास गर्न सहयोगी हुने प्रविधि तथा उपायहरू अबलम्बन गर्ने ।	४. बजार क्षेत्रमा सडक, पानी निकास र ढल, खानेपानी पाइप, बिजुली तथा इन्टरनेट वितरण लाइन, फूटपथ आदिको एकीकृत रूपमा निर्माण गरिनेछ । ५. बजार क्षेत्र तथा जोखिमयुक्त सडक खण्डहरूमा आवश्यकताका आधारमा आकाशे पुल तथा भूमिगत बाटो निर्माण कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाइनेछ । ६. सडक छेउछाउका पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण गर्न भौतिक संरचनाका साथसाथै बायोइन्जिनियरिङ् लगायतका गैरसंरचनात्मक वातावरण मैत्री प्रविधिहरूको प्रयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य २: यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा, आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।	
२.१: प्रमुख ग्रामीण बस्तीहरू र प्रमुख पर्यटकीय केन्द्र	१. योजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत डिजाइन र लागत अनुमान गरेर मात्र वातावरणमैत्री पूर्वाधारको निर्माण गरिनेछ

जोड्ने गरी यातायात पहुँच बढाउन सडक विस्तार गर्ने ।	। स्थानीय तहको श्रम एवं सीपलाई केन्द्रबिन्दुमा राखिनेछ । २. सम्पूर्ण पूर्वाधार योजनाहरूलाई आधुनिक सूचना प्रणाली अनुसार अद्यावधिक गर्दै नियमितरूपमा कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ । ३. प्रमुख ग्रामीण बस्तीहरू र प्रमुख पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने पूर्वाधार विकासका निर्माणमा व्यापक जनसहभागिता बढाइनेछ । ४. योजनाहरूलाई निर्धारित समयमा नै सम्पन्न गर्न योजनाको प्रकृति अनुरूप आवश्यक स्रोत तथा वस्तु र गुणस्तरको आधारमा वर्गीकरण गरी सोही अनुरूप व्यवस्था मिलाइनेछ ।
२.२: पर्यटकीय पदमार्गहरूको पहिचान तथा निर्माण कार्यलाई अभियानका रूपमा सञ्चालन गर्ने ।	१. पदमार्ग निर्माण तथा व्यवस्थापनको लागि समुदाय तथा स्थानीय तहलाई व्यापक रूपमा परिचालन गरिनेछ । २. पर्यटकीय पदमार्ग विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना तयार गरी स्तरोन्नति, निर्माण तथा व्यवस्थापन कार्यलाई क्रमागत रूपमा अगाडि बढाइनेछ । ३. ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक तथा पर्यटकीय ठाउँहरूको प्रवर्द्धन गर्न पदमार्गहरूको निर्माण गरिनेछ ।

कार्यक्रमहरू

योजना/कार्यक्रमको नाम	कैफियत
गोल्चे — नेम्लुङ्ग — सञ्चगाउँ — लिदी — अमिलोपानी सडक निर्माण	सो सडक खण्डले (साँखु — काठमाडौँ — चौतारा — ठुलो ओखरेनी) सम्म आईपुगेको र सेलाङ्ग हुँदै गोल्चे जोड्न सकिने//लम्बाई: २८ कि. मि. (अनुमानित)// डबल लेन
झुल्केबस्तीलाई सञ्चगाउँ देखि डोजरबाटो निर्माण गरि जोडिने	लम्बाई: ५ कि.मि. (अनुमानित)// सिङ्गल लेन
सञ्चगाउँ — लिदी सडक खण्ड निर्माण	सो सडक खण्डले झुल्के बस्ती, साङ्लुङ्ग, दीपु मयान, तिलुमान बस्तीलाई पनि जोड्ने// लम्बाई: २० कि.मि. (अनुमानित) // सिङ्गल लेन

कुम्भेश्वर — गोल्चे वडा कारलय सडक खण्डको स्तरोन्नति	गाविअन पर्खाल, ड्रेनेज, ग्राभेल आवश्यकता // सो सडक खण्डमा पर्ने हिलीबेसीमा २ मि. उचाईको ढलान गरिएको पर्खाल लगाउनुपर्ने — पहिरोको कारण अवरुद्ध भएको // सो सडक खण्डमा पर्ने भँगेरी खोला र किप्ने खोलामा कजवे निर्माण // सो सडक खण्डमा पर्ने तार्के गाउँ निर गाविअन पर्खाल लगाउनुपर्ने
बगर – निम्लुङ्ग — भिमसेनथान) शाखा रोडमा स्तरोन्नति	कटिड गर्नुपर्ने// कटिड नपुगेकोले, बोलेरो लाई टर्निड गर्न मुशकिल परेको // गाविअन पर्खालको आवश्यकता
बैकुण्ठे नाम्फा गाउँ सडक खण्ड स्तरोन्नति	ग्राभेल, सडक नाली, गाविअन पर्खालको आवश्यकता
गोल्चे खोला पुल निर्माण	पुल बर्खा याममा कात्तिके बजार जान असहज र गाडी पनि गर्न नसक्नु र मानवीय क्षति पनि भएको पहिले // लम्बाई: (३०—३५ मि.)
सुपलिङ्ग खोला पुल निर्माण	लम्बाई: (२५—३० मि.)// गोल्चे खोला नजिक
प्रादी देखि लिदी सडक खण्डमा पुलको आवश्यकता	
नेम्लुङ् देखि सञ्चगाउँ जोड्ने झोलुङ्गे पुल निर्माण	
सञ्चगाउँ देखि लिदी जोड्ने झोलुङ्गे पुल निर्माण	(विदार्थीलाई बर्खा याममा विद्यालय जान असहज)

ओखरेनी सडक खण्डलाई आरुबोटे सम्म जोड्ने (हिमाली राजमार्ग)	लम्बाई: १३ कि.मि., डबल लेन//आवश्यकता अनुसार ढलान अथवा पिच गरिने// गावियन वाल, ड्रेनेज सिस्टम लाई पनि निर्माण गरिने // उक्त सडकले ओखरेनी — तोरीबारी — मानेडाँडा — सेरा — बासिम्ले वस्ती लाई जोड्ने
पाईनटोल र सिङमाडगे बस्तीमा डोजर बाटो पनि नपुगोको	पाईनटोल — सिङमाङ्गे — खसरे पार्क सडक निर्माण // लम्बाई: ५०० मि. // सिङ्गल लेन
बाँसखर्क — खस्रे — चेपे — तिनघरे — मध्वीर डोजर बाटो स्तरोन्नति	गाडी चल्ने स्थितिमा नरहेको // लम्बाई: १५ कि.मि.// सिङ्गल लेन
घुन्चा-सिङ्गामाङ्गे - चेपे मा नयाँ ट्राक निर्माण	काल्टो देखि कुल्टो सम्म सडक निर्माण// लम्बाई : ३ कि.मि.// सिङ्गल लेन
काल्चे देखि बाँदरे सम्म सडक निर्माण स्तर उन्नति गर्ने	लम्बाई : १.५ कि.मि. सिङ्गल लेन
६० घुम्सा -चेपे - खस्रे - मैदान स्तरोन्नति गर्ने	लम्बाई : ११ कि.मि.// सिङ्गल लेन//
मान्दाङ — थापागाउँ — कुल्चे सडक निर्माण गर्ने	लम्बाई : ५ कि.मि.// सिङ्गल लेन
कुम्भेश्वर -चनौटे पुल निर्माण	कुम्भेश्वर देखि चनौटेमा रहेको पालिका भवन जानलाई आवश्यक रहेको // लम्बाई: ६० मि.
साविक गोल्ले वडा नं.९ र साविक सेलाङ वडा नं.३ जोड्ने पुलको निर्माण	बर्खा याममा मानवीय क्षति पनि भएको, खेत तर्फ जान र गाउँ वरपर गर्न पनि असहज भएको // लम्बाई : १०० मि

देउरालीमा कल्भट पुलको निर्माण गर्ने	कल्भट पुलको निर्माण//स्थान : देउराली, सेलाङ
काल्चेखोला — मानी डाँडासम्म गोरेटो बाटो स्तरोन्नति गर्ने	
सेरा – धारापानी — चेपे गोरेटो बाटो निर्माण	
पुनीगाउँ — तीघरे — चेपे गोरेटो बाटो निर्माण	(४ कि. मि.)
सेरा – बाँदरे रुख — मानीडाँडा गोरेटो बाटो निर्माण	(परटन प्रवर्धनलाई)
हाँडीकुवा — मानीडाँडा	(परटन प्रवर्धनलाई)
चाखुर – पाईनटोल — खसे गोरेटो बाटो निर्माण	(परटन प्रवर्धनलाई)
कामसङ् टोल — सिंहमाङ्गे — ढुङ्गा गाढे गोरेटो बाटो निर्माण	परटन प्रवर्धनलाई
गुन्जे खोला — कालपाट गोरेटो बाटो निर्माण	
आले — देउराली गोरेटो बाटो निर्माण	
डाँडाटोल – साउने खोला — काल्वटो गोरेटो बाटो निर्माण	
कुनीगाउँ — मध्वीरु — भुमेशान — मानीडाँडा गोरेटो बाटो निर्माण	(सेलाङ मा.वि. जान विदार्थीलाई असहज भएको)
महावीर – सेलाङ खोलासम्म गोरेटो बाटो	(सेलाङ खोलामा रहेको घाट जान असहज स्थानीयलाई)
गुम्बा — तेम्बाथाङ्ग — तेगा सडक निर्माण	तेम्बाथाङ्ग र तेगा बस्तीहरूमा सडक नपुगेको // सिंगल लेन // लम्बाई: १३ किमी

पाङ्गरपु — बोल्दे — गुम्बाथाङ्ग — कासिङ्ग — आम्बखर्क सडक खण्ड स्तरोन्नति	भौगोलिक स्थिति अनुसार गाविअन बाल अथवा ढलान बाल लगाउनुपर्ने र ढल आवश्यकता
पाङ्गरपु — बोल्दे सडक खण्ड कालो पत्रे गर्ने	
हाप्रा, गोन्दरे खोलामा पुल निर्माण गर्ने	लम्बाई : २५ मि
सुर्कु — पोङ्लोङ्ग बीचमा, पोङ्लोङ्ग खोलामा पुल निर्माण गर्ने	लम्बाई: ५० मि.
प्राविगङ्ग डाँडा देखि लिदी सम्म झोलुङ्गे पुल निर्माण	परटन प्रबद्धनका लागि // लम्बाई: ३ किमी // सो पुल निर्माण पश्चात जुगल हिमाल — पाङ्गरपु रुट बन्ने साथै हेलम्बु – पाँचपोखरी — भैरवकुण्ड रुट लाई जोड्ने
सुनखोला — घुङ्गा — पातलाङ्ग — डल्लेपोखरी सडक खण्ड स्तरोन्नति	डबल लेन//लम्बाई: ८ कि.मि.//सडक नाली निर्माण, गाविअन बाल र रिटेनिङ संरचनाहरू निर्माण//परावरणको हिसाबले, पिच र ढलान गरिएको बाटो
कुचेती – माथिल्लो कात्तिके — पाङ्गताङ्ग सडक खण्ड स्तरोन्नति	डबल लेन, लम्बाई: ६ कि.मि.//ग्राभेल र सडक नाली//रिटोनिङ संरचनाहरूको निर्माण
कुचेती — पाकु — पाङ्गलाङ्ग सडक खण्ड स्तरोन्नति गर्ने	सिंगल लेन, लम्बाई: ९ कि.मि.//सोलिड, गाविअन आवश्यकता
डल्लेपोखरी – खानीगाउँ — तापागाउँ सडक खण्ड स्तरोन्नति गर्ने	ढलान गरिएको पर्खालको आवश्यकता//सो सडक खण्डले (गुम्बा र पाङ्गताङ्ग जोड्ने) //सिङ्गल लेन
कालीमाटी — दोमाङ्ग पोखरी सडक खण्ड नयाँ ट्राक निर्माण	लम्बाई: ५ कि.मि.//सिङ्गल लेन//सो सडक खण्डले तीर्थ यात्री साथै हजाम जोड्ने ।

ढाडे – बराम्ची — डल्लेपोखरी रुटमा रहेको पहिरो नियन्त्रण गरि बाह्रमासे यातायात सेवा संचालन गर्ने	
लप्से खोलामा झोलुङ्गे पुल निर्माण	बर्खा याममा घुडा बस्ती बाट विदार्थी कालीदेवी मा. वि. देखि आउन अष्टारो परेको // लम्बाई: १०० मि.
घुडा – डल्लेपोखरी — लहरमाने गोरेटो बाटो खण्डमा झोलुङ्गे पुल निर्माण	झोलुङ्गे पुल निर्माण // लम्बाई: १०० मि.
दारपाले खोला देखि तीनघरे सम्म गोरेटो बाटो निर्माण	किसिम: ढलान गरिएको सिँढी // लम्बाई: १ कि.मि.
अम्बरसिंह – पाङ्ताड — देवीथान — साब्राड — डल्लेपोखरी — लहरमाने — गोलु गोरेटो बाटो निर्माण	गोरेटो बाटोले भैरवकुण्ड पदमार्ग जानलाई सहज (हाइकिङ ट्राल)
घुङ्गा — डल्लेपोखरी — लहरमाने गोरेटो बाटो निर्माण	
माथिल्लो कात्तिके — कालीदेवी मा.वि. डल्लेपोखरी गोरेटो बाटो स्तरोन्नति गर्ने	
पाकु — पाङ्ताड गोरेटो बाटो निर्माण	लम्बाई: ३ कि.मि.
माथिल्लो कात्तिके — स्थाप्राङ्ग सम्म गोरेटो बाटो निर्माण	लम्बाई: ४ कि.मि.
बेसिङ्गर — घिच्चे — खानीडाँडा — हगाम — हाप्रा सडक स्तरोन्नति	हाल ट्रयाक निर्माण मात्र भएको//बर्खा याममा गाडी पनि नचल्ने//रिटेनिङ वाल, ग्याविअन वाल निर्माण //मर्मत चाहिएको//सोलिड गर्ने र चट्टान काट्नु पर्ने//लम्बाई: ८.५ कि.मि
जुगल गाउँपालिका राम्चे सडक खण्ड देखि सुर्कु — पोङ्लोङ् — खानीडाँडा सम्म	सडक ग्राभेल गर्नुपर्ने // कलभर्ट निर्माण // लम्बाई: ४ किमि

बेसिङ्गर – पडिचौर — बुद्धपार्क सडक निर्माण (पर्यटन प्रबर्द्धन का लागि)	लम्बाई: ३ कि.मि. (अनुमानित) // (पर्यटन प्रबर्द्धन का लागि)
हाप्रा, गोन्दरे खोलामा पुल निर्माण गर्ने	लम्बाई: २५ मि
सुर्कु – पोङ्लोङ् बीचमा, पोङ्लोङ् खोलामा पुल निर्माण	लम्बाई: ५० मि.
स्थान: (घिच्चे खोला) बेसिङ्गर देखि जिम्दार जोड्ने झोलुंगे पुल निर्माण	
पोङ्लोङ् – राम्चे सडक खण्ड सडक स्तरोन्नति	पोङ्लोङ् — राम्चे सडक खण्ड
सार्वजनिक यातायात व्यास्वथापन गर्ने	
दयोङ्बाट पोङ्लोङ् सम्म गोरेटो बाटो पुननिर्माण गर्ने	लम्बाई: ७०० मि
स्थान ढाडे हुँदै याङ्लाकोट हुँदै बुद्धपार्क र 'ॐ' पार्क सडक स्तरोन्नति गर्ने	डोजर बाटो मात्र पुगेको सो सडक खण्ड ग्राभेल गर्नुपर्ने, गाडी पल्टने, बाटोमा गाडी खस्ने समस्या झेल्नु परेको // २५ किमी लम्बाई // डबल लेन
कलाङ्सा — थापाका — काउले — तम्बु पाले — बुद्धपार्क कृषि रिग रोड निर्माण	कृषि सडकको आवश्यकता // लम्बाई: ३० कि.मि. (अनुमानित) // सिङ्गल लेन
बोक्ल खोलाको याङ्लाकोट र हगामको सिमानामा पुल निर्माण	बोक्ल खोलामा पुलको आवश्यकता (बाह्र महिना गाडि हिँड्न नसकेको) र बर्खा याममा पैदलयात्री समेत हिँड्न नसक्ने // २५ मि लम्बाई
केबुलकारको आवश्यकता (पर्यटन प्रबर्द्धनका लागि)	स्थान: याङ्लाकोट देखि बुद्ध पार्क सम्म // लम्बाई: ६ कि.मि.
ढाडे देखि याङ्लाकोट सडक खण्डमा पानी निस्कासन गर्न संरचना निर्माण	

६.३ उर्जा

पृष्ठभूमि

यस गाउँपालिकामा जलविद्युतको राम्रो पहुँच रहेको कारण १० वटा भन्दा बढी जलविद्युत आयोजना हरूको निर्माण हुँदै गरेको छ भने केहि संचालनमा आउन लागेको अवस्था छ। यहाँ ४०७९ घरधुरी त्यसमा निर्भर रहेको देखिन्छ भने १०६५ घरधुरीले वैकल्पिक उर्जा-सोलार प्रयोग गरेको देखिन्छ। मट्टीतेल भने अझै पनि केहि घरमा प्रयोगमा आएको देखिन्छ र ६ घरधुरी अन्य श्रोतमा निर्भर रहेका छन्। खाना पकाउने इन्धनको रूपमा दाउरा नै अझै अधिकांश घरधुरीमा प्रयोग भएको देखिन्छ। दाउराको मामलामा यस गाउँपालिका रहेका सामुदायक वनहरुबाट उपभोक्तालाई प्रति घर १०/१५ भारि दाउरा उपलब्ध हुने गरेको पाइन्छ। एल पी ग्याँस भने यस गाउँपालिकाको सहरी क्षेत्रमा प्रयोगमा आएको देखिन्छ र प्रयोग बढ्दो अवस्थामा रहेको देखिन्छ।

प्रमुख समस्या

पहाडी क्षेत्र धेरै भएकोले बाढी तथा पहिरो प्रकोप जोखिम युक्त भू-बनौट भएको समग्र जलस्रोत तथा नदी व्यवस्थापनको गुरुयोजना निर्माण गरी योजनाबद्ध विकास हुन नसकेको, वैकल्पिक ऊर्जाको प्रवर्द्धन र विस्तारको लागि सहूलियत ऋण, जोखिम व्यवस्थापनको व्यवस्था नहुनु, वैकल्पिक ऊर्जा विकासमा निजी क्षेत्र अपेक्षाकृत रूपमा आकर्षित हुन नसक्नु, वैकल्पिक ऊर्जा प्रविधि प्रवर्द्धन तथा प्रयोग सम्बन्धमा क्षमताको कमी हुनु, जोखिम व्यवस्थापन र विमा सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था नहुनु पर्याप्त मानव, आर्थिक र भौतिक स्रोत नभएको, वैकल्पिक ऊर्जा व्यवस्थापनको गुरुयोजना निर्माण गरी योजनाबद्ध विकास हुन नसक्नु आदि समस्या रहेका छन्। विद्युतीय विस्तार सन्तोषजनक भएपनि गुणस्तर चित्त बुझ्दो नभएको कारण, विद्युतीय उपकरणहरु प्रयोगमा ल्याउन नसकिएको देखिन्छ।

चुनौती तथा अवसर

- बजारीकरण तथा आर्थिक गतिविधिको विस्तारका कारण बढ्दै गएको विद्युतको माग पुरा गर्नु
- भौगोलिक बिकटता र बस्ती छरिएको भएकाले एकीकृत सेवा प्रदान गर्न गाह्रो हुनु
- नविकरणीय ऊर्जा क्षेत्रमा सहूलियत कर्जाको व्यवस्थापन गर्नु
- खाना पकाउने प्रयोजनकालागि प्रयोग हुने परम्परागत ऊर्जाको स्रोतलाई स्वच्छ र आधुनिक ऊर्जाले प्रतिस्थापन गर्नु
- सौर्य तथा वायु ऊर्जा उत्पादनमा निजी तथा समुदायको लगानी आकर्षित गर्नु
- ग्रामीण क्षेत्रका लघु जल तथा सौर्य विद्युत आयोजनाबाट खेर गैरहेको विद्युत प्रसारण लाइनमा प्रवाह गरी आय बृद्धि गर्नु
- आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी परम्परागत व्यवहारलाई परिवर्तन गरी उत्पादन बृद्धि गर्ने
- ऊर्जा विकासबाट अन्य साना तथा घरेलु उधोग स्थापना तथा सञ्चालनमा सहजता हुने
- दाउराको खपत कम हुन गई वनजङ्गल संरक्षणमा योगदान हुने
- स्थानीय स्रोत साधनको संरक्षण तथा दिगो प्रयोग हुने

- वैकल्पिक ऊर्जा मार्फत धुवाँ रहित भान्साको अवधारणा लागु हुने
- सिंचाइ तथा खानेपानीको पहुँच पुर्‍याउन सम्भावना नरहेका क्षेत्रमा सौर्य ऊर्जाको प्रयोग गरी लिफ्ट खानेपानीको सञ्चालन गर्न सकिने ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

ऊर्जाको अधिकतम प्रयोग, जुगलको दिगो आर्थिक र सामाजिक विकासको आधार

लक्ष्य

नवीकरणीय तथा वैकल्पिक ऊर्जाको उत्पादन र उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा बृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण—मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा बृद्धि गर्नु ।
२. परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा बृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ९८ ऊर्जा रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण—मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा बृद्धि गर्नु ।	
१.१: ऊर्जा क्षेत्रको संस्थागत संरचना तयार गरी दिगो र अधिकतम उपयोगको आधार तयार गर्ने ।	१. संघीय स्वरूप अनुसार ऊर्जा क्षेत्रको स्थानीय स्तरमा संस्थागत संरचना तयार गरिनेछ । २. संगठनात्मक संरचना अनुसार विद्युत जडान गर्ने र मर्मत सम्भार गर्न तालिम प्राप्त दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरी उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । ३. घरायसी प्रयोजनकालागि अधिकतम ऊर्जा प्रयोग गर्ने परिवारलाई सम्मानरप्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.२: उपलब्ध सम्पूर्ण ऊर्जा स्रोतको पहिचान, उत्पादन, वर्तमान तथा भविष्यमा ऊर्जाको माग र आपूर्ति सम्बन्धी डाटाबेस तयार गरी संस्थागत विकासमा जोड दिने ।	१. जुगल गाउँपालिकामा ऊर्जाको स्रोत पहिचान, कुल सम्भाव्य जलविद्युत क्षमता, माग र आपूर्तिको अध्ययन गरिनेछ । जुगलमा उत्पादित ऊर्जा, वर्तमान तथा भविष्यको माग र आपूर्तिको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी डाटाबेस तयार गरिनेछ । २. निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालनमा रहेका लघु तथा साना जलविद्युत आयोजनाको मर्मत, सम्भार र संस्थागत विकास गरिनेछ ।

	३. यस क्षेत्रमा रहेका मुख्य ऊर्जा उत्पादन केन्द्र सम्मको सडक र प्रसारण लाइनको सञ्जाल निर्माण गरिनेछ ।
उद्देश्य २: परम्परागत ऊर्जाको सद्व्यवहारमा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा बृद्धि गर्नु ।	
२.१: ऊर्जाको प्रयोगलाई दिगो, भरपर्दो गुणस्तरीय र प्रभावकारी रूपमा विकास गरी बहुउपयोगि बनाउने ।	१. ऊर्जाको खपत प्रभावकारी ढङ्गबाट गर्नकालागि विशेष सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. सार्वजनिक संस्था वा स्थानहरू जस्तै, अस्पताल, विद्यालय, धार्मिकस्थल, सडक, पर्यटकिय स्थल, आदिमा आधारभूत ऊर्जाको नियमित आपूर्ति गर्न सौर्य ऊर्जा जडान गरिनेछ । ३. विद्युतीय चुलो प्रयोग गर्न सहूलियत ऋण र अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । ४. सिंचाइ तथा खानेपानीको पहुँच पुर्‍याउन सम्भावना नरहेका क्षेत्रमा सौर्य ऊर्जाको प्रयोग गरी लिफ्ट खानेपानीको सञ्चालन गरिनेछ । ५. जलविद्युत, वैकल्पिक ऊर्जाको अधिकतम प्रयोग गरी दैनिक जीवनयापनमा सहजता ल्याउदै परम्परागत ईन्धनको प्रयोग घटाइनेछ । ६. वैकल्पिक ऊर्जा क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्न बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रबाट सहूलियत दरमा ऋणको व्यवस्था गरिनेछ ।

कार्यक्रमहरू

योजना/कार्यक्रमको नाम	कैफियत
केन्द्रीय लाईन कालो तार नभएकाले — पानी पर्दा चटाडले हानेको बस्तीलाई खतराको महशुस	कालो तार पुरै वडा नं. १ भरीका बस्ती नजीक गर्नुपर्ने
केन्द्रीय लाईनलाई तेम्बाथाङ्सम्म जोड्ने	
साविक ३ र ४ बाहेक सबै बस्तीमा कालो तार विस्तार गर्ने	
वाङगुजे, थाङ्सिंह डाँडामा ५० के.भि.ए. को ट्रान्सफर्मर व्यवस्थापन गर्ने	
केन्द्रीय विद्युतीय लाईन पोडचोङ डाँडासम्म विस्तार गर्ने	गाउँबाट १५०० दुरीमा हगाम

केन्द्रिय प्रसारणको लाईन कालो तार प्रयोग गरि विस्तार गर्ने	
हाल (जलवीरे — याङ्गलाकोट — पहेरे) ट्रान्समिसन लाइनलाई (शेरमाथाङ्ग — सिमगढा — हगाम) मा भविष्यमा सारिनु पर्ने	ट्रान्समिसन टावरले गर्दा विगतमा मानविय क्षति पुग्न गएको, ट्रान्समिसन लाईन मानविय वस्तीबाट पनि नजिक रहेको
याङ्गलाकोट फाँटलाई सोलार प्यानल वैकल्पिक उर्जाका रूपमा क्षेत्रको निर्माण गर्ने	क्षेत्रफल: करिब १०० — १५० रोपनी

६.४ आवास तथा बस्ति विकास

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले अव्यवस्थित बसोबासलाई योजनाबद्ध पूर्ण पूर्वाधार वातावरणमैत्री तथा नागरिकको सुरक्षित आवासको हकलाई प्रत्याभूति गरेको छ । ग्रामीण चरित्रको जनसंख्यालाई भूगोलको आधारमा शहरी परिभाषित गरिए पनि कार्यपद्धति र चरित्रको आधारमा अधिकांश शहरी जनसङ्ख्या ग्रामीण चरित्रको नै छ । जुगल गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपद् जोखिममा रहेका घर परिवारलाई सुविधा सम्पन्न वातावरणमैत्री आवासको व्यवस्थापन र बिपन्न तथा बजारी क्षेत्रमा अनधिकृत अव्यवस्थित रूपले बसोबास गरेका परिवारलाई उचित व्यवस्था गर्न यस क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखी कार्य गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । व्यवस्थित बस्ती विकासकोलागि गाउँपालिकाले उपयुक्त नीति तयार गरेर प्राविधिक विज्ञहरूको सहयोगमा उक्त कार्य गर्नुपर्ने टङ्कारो आवश्यकता देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा अधिकांश परिवार निजी घरमा बस्ने गरेको देखिन्छ भने थोरै संख्यामा भाडामा बस्ने गरेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा जम्मा ३०७ घरको मात्र नक्सा पास गरिएको भने घर नम्बर अधिकांशको निर्धारण भई सकेको अवस्था रहेको छ । यस गाउँपालिकामा २३ भवन रहेको देखिन्छ जसमा सरकारी भवन, सामुदायिक भवन, सभागृह रहेका छन् । यहाँ अधिकांश घरहरूको छाना जस्ता वा चादर छानाको रहेको छ भने कम संख्यामा ढलान गरिएको छ र केहीमा ढुंगा पनि प्रयोग गरिएको छ । घरको छाना सम्बन्धि विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत भएको छ । भवन निर्माण तथा व्यवस्थित बस्तीहरूकोलागि प्रभावकारी अध्ययन अनुसन्धान तथा आवधिक योजना तर्जुमा गरी यस क्षेत्रमा योजनाबद्ध किसिमको योजना तयार गरेर जान सकिन्छ ।

प्रमुख समस्या

भूउपयोग नीति अनुसार बस्ती विकास नहुनु, बिभिन्न ठाउँहरूमा मापदण्ड विपरित आवास निर्माण हुनु तथा मापदण्ड अनुसार भएको वा नभएको अनुगमन गर्ने कार्य प्रभावकारी नहुनु, गाउँपालिकामा विद्यमान

अवस्थामा शहरी विकासको पूर्वाधार विकास गर्न आवश्यक आर्थिक समस्या रहेको छ, एकै पटकमा सेवा प्रदान गर्न बनाउन पर्ने भवनहरू र तिनीहरूकोलागि आवश्यक मानव स्रोत एवं साधनहरूकोलागि गर्नु पर्ने लगानी पुर्‍याउन सक्षम हुन नसक्नु, ग्रामीण क्षेत्रमा आवासको निर्माण गर्दा प्राविधिकको परामर्श नलिनु, निर्माण सामग्री कम गुणस्तर र खर्चिलो हुनु, सुरक्षित स्वास्थ्य र सुविधायुक्त आवास नहुनु सामुहिक आवास निर्माणमा जनचासो नहुनु आदि यहाँका समस्याहरू हुन् ।

चुनौती तथा अवसर

- शहरीक्षेत्रमा अनाधिकृत रूपमा बसोबास गर्ने धरपरिवार स्थानान्तरण गर्नु
- स्थानीय निर्माण सामग्री उच्चतम प्रयोग गरी सुरक्षित आवासको निर्माण गर्नु
- भौगोलिक हिसाबले विकट र विपदको यच्च जोखिममा रहेका घरपरिवारको लागि भूउपयोगमा एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गर्नु
- शहरी विकासगर्ने कामको लागि आधुनिक सबै सेवाहरू उपलब्ध गराउन धेरै रकमको आवश्यकता पर्नु
- पहाडी एवं उच्च पहाडी भौगोलिक अवस्था, उच्च प्रविधिहरू, जन शक्तिहरूको परिपूर्ति गर्नु
- शहरी पूर्वाधारको निर्माण पश्चात् सहर बसाल्नु, सडक, चुस्त यातायात सुविधा, पर्याप्त गुणस्तरीय खानेपानी, गुणस्तरीय बिजुली तथा सूचना प्रणालीको व्यवस्था गर्नु
- भौगोलिक अवस्था र बस्तीलाई एकीकृत कार्यमूलक योजना मार्फत बस्ती विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने
- गरिब तथा न्यून आय भएका परिवारको लागि सुरक्षित आवास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने
- सुरक्षित आवास निर्माणमा जनचेतना बृद्धि हुनु
- पूर्वाधार विकास र आवास निर्माण गर्दै स्थानीय पहिचानयुक्त सहर बसाल्ने सम्भावना रहनु
- भूउपयोग नीति अनुसार बिभिन्न मापदण्ड लागु गर्न पालिकाको चासो हुनु ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

“दिगो विकासकालागि सुरक्षित आवास तथा पहिचानयुक्त शहर तथा बस्ती विकास” ।

लक्ष्य

सुरक्षित, सुलभ र वातावरणमैत्री एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गर्ने ।

उद्देश्य

१. एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।

२. स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ९९ आवास तथा बस्ती विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।	
१.१: ग्रामीण क्षेत्रमा भौगोलिक हिसाबले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका र सीमान्तकृत घर परिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको एकीकृत बस्ती निर्माण गर्ने ।	१. भू-उपयोग नीति तथा बस्ती विकास योजना तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ । २. भौगोलिक हिसाबले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका घर परिवारकालागि सुरक्षित, वातावरणमैत्री, सुलभ, आधारभूत सुविधायुक्त र मौलिक पहिचान बोकेको एकीकृत बस्ती निर्माण गरिनेछ । ३. भौगोलिक रूपले बिकट र विपद्को उच्च जोखिममा रहेका स्थानमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ । ४. ग्रामीण क्षेत्र र छरिएर रहेका घरपरिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको बस्ती निर्माण गरिनेछ ।
१.२: भूउपयोग नीति तथा योजना निर्माण गर्ने र योजनाबद्ध रूपमा एकीकृत बस्ती विकास गर्ने कार्यलाई अभियानको रूपमा अगाडि बढाउने ।	१. एकीकृत बस्ती विकास गर्न जग्गा प्राप्ति व्यवस्थालाई सरल बनाइनेछ । २. सडक क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ र मापदण्डहरूलाई पूर्णरूपले कायन्वयन गरिनेछ । ३. कृषियोग्य जमिनमा हुने गरेको जग्गा प्लटिङलाई नियन्त्रण गरी व्यवस्थित गरिनेछ । ४. शारीरिक अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक लगायत विपद्को उच्च जोखिममा रहेका व्यक्तिकालागि विशेष सामाजिक आवासको विकास गरिनेछ । ५. राजमार्गसँग जोडिएका मुख्य बजारी क्षेत्रहरूलाई व्यवस्थित बजार क्षेत्रका रूपमा विकास गरिनेछ ।
उद्देश्य २: स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।	
२.१: स्थानीय पहिचान भएको र सबै वर्ग तथा समुदायले किन्न सक्ने भवनहरूको निर्माण गर्ने ।	१. सरकारी तथा निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी उपयुक्त भवन डिजाइन तथा निर्माण गरिनेछ । २. पालिकामा निर्माण हुने भवनहरूको डिजाइनमा एकरूपता ल्याउन भवन निर्माण मापदण्ड बनाई लागू गरिनेछ ।

	३. स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती निजी भवन निर्माण गर्न निजी क्षेत्र तथा समुदायलाई प्राविधिक सहयोग गरिनेछ ।
२.२: भवन डिजाइन, निर्माण तथा सुपरीवेक्षणका कार्यमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।	१. सुरक्षित, किफायती, वातावरणमैत्री र पहिचानयुक्त भवन निर्माण बारे जनचेतना बृद्धि गर्न समुदाय लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. स्थानीय रूपमा उपलब्ध निर्माण सामग्रीहरूको प्रयोगलाई अधिकतम प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. एकीकृत सेवा प्रदायक बहुपयोगी र बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण गरी एकीकृत जनसेवा प्रदान गरिनेछ ।

६.५ सञ्चार तथा सूचना प्रविधि

पृष्ठभूमि

नागरिकको संविधान प्रदत्त मौलिक हकको रूपमा रहेको सूचनाको हकको संरक्षण र सम्बर्धन गर्दै आमसञ्चारलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, जिम्मेवार र व्यवसायिक बनाउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने राज्यको नीति हुने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । विगत केही वर्षदेखि नेपालमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको क्षेत्रमा विभिन्न नीतिगत प्रयासहरू भएका छन् । बदलिँदो परिवेश तथा त्यसबाट सिर्जित चुनौती सामना गर्न तथा सिर्जित अवसरहरू प्रभावकारी रूपले उपयोग गर्न तदनुरूपको नीतिगत, कानुनी, संस्थागत व्यवस्था तथा रणनीतिक उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस गरी एकीकृत सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति २०७२ तर्जुमा गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा मोबाईल/टेलिफोनको सुविधा ४४०० घरधुरीले उपयोग गर्ने गरेको देखिन्छ भने रेडियोको पहुँच २१५० जना सम्म रहेको छ । त्यसैगरी १८८९ घरधुरीमा टेलिभिजनको सुविधा उपलब्ध छ भने १३३ घरधुरीमा इन्टरनेट जडान गरिएको देखिन्छ । स्थानीय तथ्यांक संकलनको हिसाबले कारव २.५% मात्र इन्टरनेट प्रयोगकर्ता भएको देखिन्छ । प्रविधिको व्यापक प्रयोगबाट कानूनको शासन, भ्रष्टाचारमुक्त र चुस्त प्रशासन, विकेन्द्रिकरण, आर्थिक अनुशासन तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह र स्रोतको कुशल व्यवस्थापन जस्ता असल शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मसात गरी सर्वसाधारणले पाउनु पर्ने सेवा छिटो, छरितो तथा कम खर्चिलो ढङ्गबाट प्रदान गर्न सकिन्छ ।

प्रमुख समस्या

सूचना तथा संचार सम्बन्धी पर्याप्त नीतिगत र कानुनी व्यवस्था नहुनु, आमसञ्चार माध्यम पूर्णरूपमा मर्यादित, जिम्मेवार, जवाफदेही हुन नसक्नु, भौगोलिक विकटताको कारण सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तारलाई द्रुतता दिन समस्या रहेको, साइबर सुरक्षाका लागि संस्थागत र प्राविधिक जनशक्तिको अभाव हुनु, अधिकांश स्थानहरूमा अप्टिकल फाइबर पुग्न नसकेको आदि यस क्षेत्रका समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

- गाउँपालिका भित्र सूचना तथा सञ्चार पहुँचको एकिकृत र अद्यावधिक विवरण तयार पार्नु र सञ्चार माध्यमहरूलाई ग्रामीण भेगसम्म विस्तार गर्नु
- भौगोलिक बिकटता हुनु र सेवा प्रवाहकोलागि बस्ती छरिएर रहनु
- सञ्चार माध्यमहरूलाई विश्वसनिय र जवाफदेही बनउदै गुणस्तरीय सेवा प्रदायकका रूपमा विकास गर्नु
- सामाजिक सञ्जालको वृद्धिसँगै यसमा बढ्दै गएको दुरुपयोग नियन्त्रण गर्नु
- साइबर सुरक्षा सम्बन्धी संस्थागत संरचना तयार गरी आम जनतामा यस सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु
- सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी अधिकारलाई संविधानमा नै मौलिकहकका रूपमा लिपिबद्ध हुनु
- सार्वजनिक निकायका काम कारवाहीका बारेमा नागरिकलाई जानकारी गराउने सामाजिक सञ्जालको विकास हुँदै जानु
- प्रशासनिक लगायत दैनिक कामकाजकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत सहज एवं चुस्त बनाउन सकिने
- पर्यटकीय, कला, भाषा तथा संस्कृतिको दृष्टिकोणले महत्त्वपूर्ण स्थलहरूको संरक्षण एवं प्रवर्द्धन गर्न सकिने
- ब्रोडब्यान्ड ईन्टरनेटको प्रयोग र अनलाइन प्रकाशनको बढ्दो प्रयोगले सूचनाको पहुँचमा सहज हुनु
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई विद्यमान योजना तथा नीति अनुरूप गाउँपालिकालाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि मैत्री बनाउन सकिने ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सूचना तथा सञ्चारको गुणस्तरीय सेवाहरूमा सबै वर्गको पहुँच ।

लक्ष्य

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास गर्दै सबै नागरिकको पहुँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आमनागरिकको जीवनस्तरलाई सहज बनाउने ।

उद्देश्य

१. आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउनु ।
२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २२० सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउनु । १.१: सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी नयाँ खोज तथा अनुसन्धान र विकासको लागि कानुनी आधार तयार गर्ने । १.२: बजार तथा चलचित्र क्षेत्रको पूर्वाधार विकास गरी उद्योगको रूपमा विकास तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।	१. सञ्चार माध्यमसँग साझेदारीको नीतिलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । २. सूचना प्रविधि क्षेत्रको विकासकालागि निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन र प्रवर्द्धन गर्न सहजिकरण गरिनेछ । ३. विद्यमान हुलाक सेवालाई आधुनिकिकरण गर्दै हुलाक सेवा प्रभावकारी बनाइनेछ । १. यस क्षेत्रलाई परिचित गराउने खालका भाषिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक तथा सामाजिक पृष्ठभूमि झल्कने प्रवर्धनात्मक सूचनाका सामग्रीहरूको निर्माण र निर्माण भएका सामग्रीहरूको डिजिटलाइजेशन गरी यस क्षेत्रको विकासलाई टेवा पुऱ्याउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधि युक्त पर्यटकीय योजना बनाइनेछ । २. यस क्षेत्रको कला संस्कृतिको पहिचानमा जोड दिई मौलिक, सामाजिक तथा गुणस्तरीय लघु चलचित्र तथा डकुमेन्ट्री निर्माणलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. टेलीमेडिसिन केन्द्रको स्थापना गरी सबै नागरिकलाई घरमै बसी स्वास्थ्य उपचार सम्बन्धी परामर्श सेवा लिने अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ । ४. विज्ञापन बजारको व्यवस्थापन एवं नियमन गर्न नियामक निकायको स्थापना तथा सञ्चालन गरिनेछ । ५. सार्वजनिक क्षेत्रबाट प्रचार प्रसार हुने विज्ञापनमा समानुपातिक वितरण प्रणालीको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: समग्र प्रविधिका विकासकालागि डिजिटलाइजेसन मार्फत सामाजिक, आर्थिक र शासकीय व्यवस्थामा सुधार गर्ने ।	१. सार्वजनिक तथा निजी सेवाहरू क्रमशः सफ्टवेयर अनलाइन मार्फत सूचना तथा सेवा प्रदान गरिनेछ । २. सञ्चार तथा सूचना प्रविधिको विकासकालागि स्थानीय प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनको आधार तयार गरिनेछ । ३. डिजिटल डिभाइड कम गर्नकोलागि डिजिटल साक्षरता र सचेतना अभिवृद्धिलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । ४. सूचना प्रविधिलाई शिक्षा र आधुनिक प्रविधिमा उपयोग गरिनेछ । ५. सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत स्थानिय भाषा, संस्कृति तथा मौलिकताको संरक्षण गरिनेछ ।

६. आधारभूत तह देखि नै हरेक विद्यार्थीले कम्प्युटर तथा सूचना प्रविधि सम्बन्धी अध्ययन गर्न पाउने अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ । उद्देश्य २: सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।	
२.१: सूचना तथा सञ्चार सेवालाई प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, सर्वसुलभ तथा नियमित पहुँचको स्थापना गरी सूचना प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्ने ।	- गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा अप्टिकल फाइबरको विस्तार गरी इन्टरनेटको पहुँच सर्वसुलभ बनाइनेछ । - सबै कार्यालयका वेबसाइट, इमेल, ट्वीटर, भाइबरजस्ता माध्यमबाट नागरिकको गुनासो प्राप्त तथा सुनुवाइ हुने व्यवस्था मिलाइनेछ । - सबै वडाहरूमा डिजिटल सूचना पाटीको व्यवस्था गरी सम्पूर्ण सूचना, क्रियाकलाप तथा गतिविधिहरूका बारेमा सुसूचित हुने अधिकारको सुनिश्चितता गरिनेछ । - सार्वजनिक आमसञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, उत्तरदायी र व्यवसायिक बनाइनेछ । - गाउँपालिकाका सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाई सबैकालागि सहज एवं सर्वसुलभ सेवाको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
२.२: सूचनामा सम्पूर्ण नागरिकहरूको पहुँच र सञ्चार प्रविधिको उच्चतम प्रयोगको सुनिश्चितता गर्ने ।	- सञ्चार क्षेत्रकालागि विद्यमान भौतिक संरचनामा आवश्यकता अनुसार थप संरचना विस्तार गरिनेछ । - गाउँपालिकाका सबै ठाउँमा टेलिफोन सेवाको नेटवर्क उपलब्ध हुन सक्ने गरी आवश्यकता अनुरूप मोबाइल टावरको विस्तार गरिनेछ । - गाउँपालिकाका सम्पूर्ण सार्वजनिक कार्यालयहरू लगायत हरेक समुदायमा कम्तिमा एकवटा Landline टेलिफोन सेवा उपलब्ध गरिनेछ । - गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा स्थानीय तथा राष्ट्रिय पत्र-पत्रिकाहरूको ताजा खबर नियमित रूपमा पढ्न पाउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

कार्यक्रमहरू

योजना/कार्यक्रमको नाम	कैफियत
-----------------------	--------

कात्तिके – बैकुण्ठे देखि जुगल आ. वि. सम्म इन्टरनेट केबुल जडान गर्नुपर्ने	इन्टरनेट आवश्यकता जुगल आधारभुत विद्यालयमा // आवश्यक तार, राउटर पनि उपलब्ध गरिदिनुपर्ने
नौपाने डाँडामा नेपाल टेलिकमको टावर राख्नुपर्ने	सो टावरले गोल्चे सावीक १, २, १० बस्तीमा सुविधा उपलब्ध गराउने
केन्द्रीय लाईनलाई कालो तार गरिनुपर्ने	पानी पर्दा, हावाहुरीको बखतमा बस्तीलाई असर पर्ने
एन.टि.सि. टावर निर्माण गर्ने	हाल रहेको स्काई टावर लाई एन.टि.सि. टावरमा परिणत गर्नुपर्ने
२ वटा नेपाल टेलिकम टावर निर्माण गर्ने	स्थान : सञ्जगाउँ (गोल्चे वडा क्षेत्र), पाङ्गरपु स्काई टावर भएको डाँडा (गुम्बा वडाको क्षेत्र)
सबै विद्यालयमा इन्टरनेट जडान गर्नुपर्ने	
इन्टरनेट केबुल लाईनको व्यवस्थापन र सबै गाउँमा पहुँच गर्न, खर्चमा सहयोग गर्ने	वडा भरि नै इन्टरनेट केबुल नपुगेको, इन्टरनेट ठाडे बजार सम्म मात्र सिमित, केबुल सहित इन्टरनेट जडान गर्दा खर्च बढी लाग्ने उपभोक्तालाई
विद्यालयमा फ्रि इन्टरनेट÷वाई फाई को व्यवस्थापन	
स्कूलमा इन्टरनेट र वाईफाईको व्यवस्था गर्ने	
बेसिङ्गर देखि हाप्रा सम्म इन्टरनेट केबुलको विस्तार गर्ने	केबुल विस्तारका लागि आर्थिक सहयोग
११) वडा भरि नै टाउर ले सिग्नल नदिनु	पोडचोङ्ग डाँडामा एन.टि.सि. टाउर राख्नुपर्ने

सिद्धार्थ आधारभूत विद्यालय, कलाश आधारभूत विद्यालय, पञ्चकन्या आधारभूत विद्यालयमा ईन्टरनेट सुविधा उपलब्ध गराउने	
--	--

परिच्छेद ७ वन, वातावरण र विपद् व्यवस्थापन योजना

७.१ वन क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्धन र विकास

पृष्ठभूमि

जुगल गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र वन क्षेत्रले ओगटेको अवस्था छ । गाउँपालिकाको कृषि उत्पादकत्वको वढाउनका लागि वन क्षेत्रको संरक्षण र विकासको आवश्यकता रहन्छ । गाउँपालिकाको स्थानीय आयको प्रमुख स्रोतकारूपमा सामुदायिक वनको आय र वन पैदावारको व्यवसायिक विकास पनि हो । कृषि वनको आधारमा नै विकासको सम्भावना रहेको यस गाउँपालिकामा हाल उपलब्ध स्रोतको अवस्थालाई विकास गर्न सके प्रमुख आम्दानीको स्रोत वन्न सक्ने संभावना रहेको अवस्था छ ।

कतिपय जडिवुटीहरूको प्रशोधन र व्यवस्थापनको अभावमा त्यसै खेर गईराखेको अवस्था छ भने उचित संरक्षणको अभावमा लोप हुदै गईराखेको अवस्था छ । साना सरिसृप जातका प्राणीहरू लोपन्मुख अवस्थामा छन् भने केही चराहरू अब देखिन छाडेका छन् । जंगलमा खानेपानीको अभाव र वातावरणीय प्रदुषणका कारण चराहरूको प्रजनन क्षमताको अभाव मात्र होईन आगन्तुक चराहरू आउन छोडेको अवस्था छ ।

प्रमुख समस्या

वन तथा वातावरणका हिसावबाट देखिएको प्रमुख समस्या भनेको वन पैदावारलाई गरिबी निवारणको साधनका रूपमा प्रयोग गर्दै स्थानीय समुदायलाई उद्यमशिल बनाउन नसक्नु रहेको छ । कार्बन उत्सर्जनको क्षमता अभिवृद्धि गरे वापत प्राप्त हुने (रेड परिक्षण) रकममा स्थानीय समुदायको पहुँच स्थापना गर्नु र गैरकाष्ठ पैदावर पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गर्न नसक्नु हाल स्थानीय तहमा देखिएका समस्याहरू हुन् । वन क्षेत्रभित्र रहेका पानीका मुहान, पोखरी र सिमसार क्षेत्रको संरक्षण गर्न नसक्नु अन्य कोटीका समस्याका रूपमा लिन सकिन्छ ।

चुनौती तथा अवसर

वन, जैविक विविधता तथा जलाधारको दिगो र सहभागीमूलक व्यवस्थापनबाट वातावरणीय सन्तुलन र दिगो विकास गर्न वनजन्य उद्यम तथा पर्यटनको विकास तथा वनजन्य वस्तु तथा सेवा उत्पादन गर्ने राष्ट्रिय लक्ष्य अनुसार वन क्षेत्रको पूर्णक्षमताको उपयोग हुने गरी वस्तु तथा सेवा विविधिकरण गर्ने चुनौती तथा अवसर रहेको छ ।

गाउँपालिकाको एकीकृत विकासका लागि कृषि तथा पशुपालन र पर्यटनको व्यवसायिक विकासमा सामुदायिक वनभित्रको जैविक विविधतालाई परिचालन गरी वातावरण सन्तुलनलाई अछुण्य राख्ने सोच राखिएको छ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

वन, जैविक विविधता र जलाधारको संरक्षण, पुनर्स्थापना र प्राप्त लाभको न्यायोचित वितरण

लक्ष्य

वन क्षेत्रलाई जैविक विविधताका आधारमा करिडोरको (जैविक मार्ग) निर्माण गरी मानव तथा वन्यजन्तुको द्वन्द न्यूनिकरण गर्ने र शुष्म तथा लघु जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने ।

उद्देश्य

१. स्थानीय वनको संरक्षण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन गर्नु ।
२. भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समुचित व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २२१ वन तथा भूसंरक्षणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: स्थानीय वनको संरक्षण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन गर्नु ।	
२.१: वनलाई उत्पादनमुखी बनाई वनजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण गर्ने ।	१. वनभित्रका ढलेका तथा सुकेका रुखहरू बिक्रीवितरणको व्यवस्था गरिनेछ । २. काठजन्य वस्तुको उत्पादन, प्रशोधन र उपयोगमा विविधीकरण र प्रविधि विकास गरी नयाँ रोजगारी र उत्पादनका क्षेत्र सिर्जना गरिनेछ । ३. गैरकाष्ठ वन पैदावरको खेती विस्तार तथा वजारीकरण गरिनेछ । ४. जडीबुटी प्रशोधन उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । ५. वन्यजन्तु पालन, प्रजनन तथा व्यवसायीकरणकालागि स्थानीय जनतालाई प्रेरित गरिनेछ । ६. वनजन्य व्यवसायप्रति स्थानीय युवायुवतीको आकर्षण बढाउन आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक विद्यार्थीहरूलाई वनविज्ञान विषयमा अध्ययन गर्न आर्थिक सहयोग गरिनेछ ।
१.२: समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार वनको संरक्षण गर्ने ।	१. स्थानीय जनतालाई वनको महत्त्व र यसका फाइदाबारे जानकारी गराइनेछ । २. वनको सीमा निर्धारण गरी तारबार गरिनेछ । ३. खाली भूभागमा वृक्षारोपण गरिनेछ । ४. वन नर्सरी स्थापना गरिनेछ । ५. सामुदायिक वनहरूका कार्ययोजना अनुसार वनको संरक्षण गरिनेछ । ६. स्थानीय जनतालाई फलफूलका विरुवाहरू वितरण गरिनेछ । ७. तालिम, गोष्ठी, अध्ययन भ्रमण आदिका माध्यमबाट उपभोक्ता समितिका सदस्यहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य २: भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समुचित व्यवस्थापन गर्नु।	
२.१: जनसहभागिता मार्फत दिगो माटो व्यवस्थापन प्रणाली अवलम्बन गरी भूमिको उत्पादकत्व बृद्धि गर्ने ।	१. बाटोमुनि भूक्षय रोक्न अम्रिसो लगायत प्राविधिक रूपले उपयुक्त बिरुवाहरू लगाइनेछ । २. पैयुँ, चिउरी, लाकुरी जस्ता मह आउने जातका बिरुवा भएमा मौरीपालनमा समेत टेवा पुग्ने बिरुवाहरू लगाइनेछ । ३. कृषियोग्य जमिनलाई पहिरोबाट जोगाउन तटबन्ध गर्ने, ग्याभिन जाली भरिनेछ । ४. विपद सूचक यन्त्र जडान गरिनेछ ।
२.२: बाह्य र आन्तरिक स्रोतसाधनको परिचालन गर्ने ।	१. योजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गर्न संघीय र प्रदेश सरकारसमक्ष अनुरोध गरिनेछ । २. गैरसरकारी संस्थाहरूलाई वन तथा भूसंरक्षणका कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्न आह्वान गरिनेछ । ३. गाउँपालिकाको वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत रकम वन तथा भूसंरक्षण क्षेत्रका कार्यक्रमकालागि छुट्याइनेछ । ४. वनजन्य उद्योगको विकास र व्यवसायीकरणकालागि स्थानीय निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

कार्यक्रमहरू

योजना/कार्यक्रमको नाम	कैफियत
हाल गौरीशंकर संरक्षण क्षेत्रमा रहेको वनलाई सामुदायिक वनमा परिणत गर्ने	सो वनलाई जुगल ३ सामुदायिक वनमा परिणत गर्नुपर्ने ।
सरकारी वनको संरक्षण नभएकाले सो वनलाई पाङ्ताड सामुदायिक वनमा परिणत गर्ने	वन क्षेत्र: अम्बरसिंह, गोलु देउराले, छिपुते क्षेत्र // वन संरक्षण गर्ने
छोप्से वन लाई सामुदायिक वनमा परिणत गर्ने	
वातावरणीय प्रतिवेदन तयार पारि सामुदायिक वन व्यवस्थापन गर्ने	

७.२ वातावरण संरक्षण र जलवायु अनुकूलन

पृष्ठभूमि

वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनका असरहरू एकआपसमा सम्बन्धित हुन्छ। त्यसैले सम्बन्धित प्रभावको सामना गर्न वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव अनुकूलन गर्दै समष्टिगत विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्ने महत्त्वपूर्ण सवाल रहेको छ। सो सवाललाई मध्यनजर गरी नेपालको संविधानमा प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक हुनेछ भनी मौलिक हकको रूपमा उल्लेख गरिएको छ। यस क्षेत्रमा भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि (महासन्धि) हरूको अनुमोदन तथा सम्मिलन गर्दै तदनुरूप राष्ट्रिय नीति, कानून तथा संस्थागत संयन्त्रहरूको व्यवस्था गरेको छ। वातावरणीय पक्षमा पर्ने प्रभाव तथा जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण गर्न हरित विकासको अवधारणालाई आत्मसाथ गरिएको छ। सरकारी तथा राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घ—संस्था समेतको सक्रियतामा राष्ट्रिय तथा स्थानीय अनुकूलनकालागि रणनीतिक कार्यक्रमहरू, कार्बन व्यापारको थालनी, वातावरणीय संवेदनशीलताका मुद्दाहरूको आन्तरिकीकरण र सम्बोधनजस्ता प्रयासहरू भइरहेका छन्। वातावरण व्यवस्थापनलाई विकास कार्यसँग आबद्ध गर्ने क्रममा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनलाई संस्थागत गर्ने प्रयत्न भएको छ। वायुको गुणस्तरसम्बन्धी मापदण्ड एवं नेपाल सवारी प्रदूषण सम्बन्धी मापदण्डहरू निर्धारण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। क्योटो प्रोटोकल अन्तर्गत कार्बन व्यापारबाट नेपालले आम्दानी प्राप्त गर्न सुरु गरिसकेको छ।

प्रमुख समस्या

वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन र सूचना प्रवाहको कमी, स्थानीय स्तरमा वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्य गर्न प्रभावकारी निकायको अभाव, वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनबाट पर्ने नकारात्मक असरहरू न्यूनीकरण गर्न पर्याप्त मानव, आर्थिक र भौतिक स्रोतहरूको कमी, वातावरण तथा जलवायु सम्बन्धी कार्यक्रमहरू गाउँपालिका स्तरीय विकासका कार्यक्रमहरूसँग आबद्ध गरी योजना तर्जुमाको अभाव, जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, जोखिम सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान यथेष्ट रूपमा नहुनु आदि समस्याहरू रहेका छन्।

चुनौती तथा अवसर

- जलवायु परिवर्तनको असरबाट अनुकूलित हुनु
- खोला तथा सार्वजनिक स्थलहरूबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटोको अधिक दोहन
- होटल, उद्योग, कलकारखाना, यातायात तथा अन्य मानवीय क्रियाकलापहरूबाट हुने फोहर उत्सर्जन नियन्त्रण
- बढ्दो क्रममा रहेको वन विनासलाई रोक्नु
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई जनस्तरमा आन्तरिकीकरण गर्नु
- वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी ज्ञान तथा चेतना अभिवृद्धि
- स्थानीय स्रोत साधनहरूमा जलवायु परिवर्तनबाट पर्ने प्रभाव कम हुँदै अनुकूलित वातावरण सिर्जना

- गाउँपालिकाको प्राकृतिक स्रोत साधनलगायत स्थानीय सम्पदाहरूको संरक्षण

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

“स्वच्छ एवं स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने अधिकार दिगो विकासको आधार” ।

लक्ष्य

वातावरणमैत्री र जलवायु परिवर्तनसँग अनुकूलित हुने गरी स्वच्छ एवं सफा वातावरण सहितका विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

उद्देश्य

१. दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न वातावरणमैत्री सफा, स्वच्छ र हरित वातावरण संरक्षण गर्नु ।
२. प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न मानवीय क्रियाकलाप तथा विकास प्रक्रियालाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलित गराउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २२ वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन का रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न वातावरणमैत्री सफा स्वच्छ र हरित वातावरण संरक्षण गर्नु । १.१: विकाससँग सम्बन्धित कार्यक्रममा वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तनलाई आन्तरिकीकरण गर्ने । १.२: जलवायु परिवर्तनबाट प्राकृतिक स्रोत तथा मानिसमा पर्ने प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न अनुकूलन कार्यक्रम चलाउने ।	१. विद्यमान वातावरणीय ऐन, नीति, नियमहरू अनुरूप विकास कार्यक्रमहरूको वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन गरिनेछ । २. राष्ट्रिय अनुकूलन कार्य योजना अनुरूप स्थानीय अनुकूलन कार्य योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. विकासका पूर्वाधारहरूमा वातावरण संरक्षणका कार्यक्रमहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ४. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनका क्रियाकलापहरूमा स्थानीय गैरसरकारी संस्था, निकाय, सामुदायिक संस्था एवं अन्य निकायहरूबीच समन्वय कायम गरिनेछ । ५. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी जनचेतना जगाउने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । १. विकासका संरचनाहरू निर्माण गर्दा हरियाली विकास गर्ने कार्यहरूलाई समायोजन गर्दै लगिनेछ । २. विकासका (पूर्वाधार) संरचनाहरू निर्माण गर्दा वातावरणमैत्री तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन हुने खालका संरचनाहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

	३. प्रदूषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न जल वायु माटो ध्वनि लगायत सबै प्रकारका प्रदूषणको रोकथाम नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गरिनेछ । ४. पानीको स्रोतलाई पुनर्भरण गर्न प्लाष्टिक पोखरी निर्माण गरिनेछ ।
१.३: वातावरण प्रदूषण हुन नदिने तथा फोहरमैला व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने ।	१. प्रदूषकले तिर्नुपर्छ" भन्ने सिद्धान्त लागु गर्न आवश्यक संयन्त्रको विकास एवं कार्यान्वयन गरिनेछ । २. नकुहिने तथा पुन प्रयोग हुन नसक्ने फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न उचित स्थानमा ल्याण्ड फिल साइटको व्यवस्था गरिनेछ । ३. कुहिने फोहरलाई कम्पोस्ट मल बनाउने तथा पुन प्रयोगहुने फोहरहरू सङ्कलन तथा बेचबिखन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । ४. फोहरमैला सङ्कलन तथा व्यवस्थापन योजना तयार गरी लागु गरिनेछ ।
उद्देश्य २: प्रदूषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न मानवीय क्रियाकलाप तथा विकास प्रक्रियालाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलित गराउनु ।	
२.१: जल तथा मौसम सम्बन्धी सूचना तथा सेवालाई नियमित रूपमा सम्प्रेषण गरी सम्बन्धित संस्था तथा सरोकारवालाहरूलाई जलवायु परिवर्तन न्यून गर्ने कार्यहरूमा परिचालन गर्ने ।	१. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, वातावरणीय तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गरिनेछ । २. मौसम, जलवायु सम्बन्धी सूचना तथा जानकारी उपभोक्ताहरूलाई सजिलै उपलब्ध हुन सक्ने संयन्त्र विकास गरिनेछ । ३. वातावरण प्रदूषण गर्ने बस्तु उत्पादन कम गर्न पुनः प्रशोधन एवं प्रयोग गरिनेछ ।

७.३ विपद व्यवस्थापन

पृष्ठभूमि

नेपाल विपद्को उच्च जोखिममा रहेकाले विपद्का कारण वर्षेनी धनजनको ठुलो क्षति हुने गरेको छ । मुख्यतः भूकम्प, अतिवृष्टि, बाढी, पहिरो, हावाहुरी, चट्याङ, आगलागी, खडेरी, महामारी, शीतलहर र हिमताल विष्फोटन हुनसक्ने कारण नेपाल विपद्को उच्च जोखिममा रहेको छ । यसैगरी कोरोना, हैजा, बर्डफ्लु, स्वाइन फ्लुजस्ता रोगहरू पनि विपद्को कारकका रूपमा देखिएका छन् । जुगल गाउँपालिका क्षेत्र विशिष्ट भौगोलिक बनौट, भिरालोपन, कमजोर चट्टान र प्राकृतिक तथा जलवायु एवं मानवीय क्रियाकलापबाट सिर्जित विपद्का दृष्टिले जोखिममा रहेको छ । प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद्का घटनाहरूबाट धनजन तथा विकासका पूर्वाधारहरूको क्षतिले आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा ठुलो असर पर्न सक्छ । दुर्गम र कठिन भौगोलिक बनावटका कारण यो क्षेत्रको आधारभूत सेवामा पहुँच कठिन भएको र विकास प्रक्रियाहरूमा

वाधा पर्दै आएको छ । यस गाउँपालिकाको भौगोलिक बनावटले गर्दा विपदको जोखिम सदैव हुने गरेको छ भने वर्षेनी बाढी पहिरोबाट क्षति हुने गरेको छ । हाल गाउँपालिकामा सबै निर्माण भूकम्प प्रतिरोधक रहेको छ । ४७११ घरधुरी भूकम्प प्रतिरोधक रहेको छ भने ४६४ घर रहेको छैन । जोखिमको बेलामा योजना भने ७६ परिवारले मात्र अपनाको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा चट्यांगको जोखिम सर्वाधिक घरधुरीमा रहेको पाइन्छ । भूकम्प, हावाहुरी, बाढी आदिको प्रकोपको जोखिम पनि रहेको छ ।

प्रमुख समस्या

मनसुनको समयमा हुने मेघगर्जन र चट्याङ्ग, मनसुनी वर्षाले सिर्जना गर्ने बाढी पहिरो र डोजरको जथाभावी प्रयोगले भूक्षय भई खेतवारी तथा भौतिक पूर्वाधारमा क्षति, विपद् सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन र सूचना प्रवाहमा समन्वयको कमी, विपद् हुनु अघि त्यसको तयारी र प्रतिकार्यका क्रियाकलापहरू क्रियाशील हुन नसकिएको अवस्था छ । त्यसैगरी गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा नहुनु, पर्याप्त मानव, आर्थिक, भौतिक स्रोत को अभाव, एक द्वार प्रणाली मार्फत विपद् सम्बन्धी भएका घटनाहरूको सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन तथा प्रक्षेपण हुन नसक्नु, क्षति न्यूनीकरण सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानको कमी, स्थानीय स्तरको विपद् सम्बन्धी भरपर्दो तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्न नसकिएको अवस्था विद्यमान रहेको छ ।

चुनौती तथा अवसर

- विकासका नाममा उचित सर्वेक्षण नै नगरी यत्रतत्र डोजर लगाई पूर्वाधार निर्माण गर्नु
- पूर्वानुमान सूचना प्रणालीको प्रभावकारी व्यवस्था नहुनु
- उद्धार राहात र पुनर्स्थापनाको लागि प्रभावकारी सयन्त्रको कमी हुनु
- विपद् न्यूनीकरण गर्ने ठोसरूपयुक्त योजना, नीति, निर्देशिकाहरूको अभाव हुनु
- विपद् न्यूनीकरण गर्न नयाँ प्रविधि, सिकाइहरू विकास र विस्तार नहुनु
- विपद् व्यवस्थापनमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूको काम कर्तव्यमा अधिकार बाझिने वा दोहोरोपन सिर्जना हुनु
- नयाँ बन्ने संरचना तथा पूर्वाधारहरू विपद् प्रतिरोधी हुने
- जनसमुदाय तथा विपद् सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि हुने
- खुला क्षेत्रहरूको संरक्षण हुने
- परम्परागत ज्ञान, सीप र स्थानीय स्रोतहरूको दिगो प्रयोग हुने
- आकर्षक भूवातावरण सिर्जना हुने

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सुरक्षित जीवनकालागि विपद् न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ।

लक्ष्य

विपदबाट हुने मानवीय, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षतिमा कमी ल्याउने ।

उद्देश्य

१. जोखिम न्यूनीकरणकालागि सम्भाव्य ठाँउहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास गर्नु ।
२. मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी जुगल गाउँपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २२३ विपद् व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: जोखिम न्यूनीकरणका लागि सम्भाव्य ठाँउहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास गर्नु ।	
१.१: विपद् रोकथाम मार्फत विपद् न्यूनीकरण गर्दै विपद् उत्थानशील समाजको निर्माण गर्ने ।	१. पूर्वानुमान तथा पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन गरिनेछ । २. विपद् सूचना केन्द्र, आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र, खोज तथा उद्धार, जोखिम लगायतका कार्यहरू गर्न अधिकार सम्पन्न विपद् व्यवस्थापन समिति स्थापना गरी एक द्वार प्रणालीबाट उक्त कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ । ३. विपद्बाट हुन सक्ने क्षति कम गर्न विकास निर्माणमा र स्थानीय स्तरको योजना तर्जुमामा जोखिम व्यवस्थापनलाई आन्तरिकीकरण गरिनेछ । ४. विपद् जोखिम पूर्वतयारी र जोखिम न्यूनीकरणमा स्थानीय क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
१.२: सरोकारवालाहरूको समन्वय र संलग्नतामा विपद् व्यवस्थापन कार्यहरूलाई प्रभावकारी रूपले सञ्चालन गर्ने ।	१. विपद् सम्बन्धी जोखिम तथा प्रकोपबारे जानकारी एवं तथाङ्क अद्यावधिक गर्न विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू स्थापना गरिनेछ । २. गाउँपालिकामा विपद् व्यवस्थापनसँग कार्य गर्ने सम्बन्धित निकायहरूलाई सूचना सङ्कलन, प्रशोधन, प्रक्षेपण जस्ता विषयहरूमा तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । ३. गाउँपालिकामा कार्यरत सरकारी, निजी, सहकारी, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी क्षेत्र लगायत स्थानीय समुदाय तथा सरोकारवालाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उत्कृष्ट कार्य भएका पालिकाहरूमा अवलोकन भ्रमण गराइनेछ । ४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा पूर्व तयारी गर्ने कार्यहरूमा सम्बन्धित विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू बीच समन्वयात्मक सहभागिता कायम गरिनेछ ।
१.३: विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	१. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी गोष्ठी, अन्तर्क्रिया र विचार आदान प्रदानका कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

प्रभावकारी प्रचार/प्रसारका कार्यहरू सञ्चालन गर्ने ।	२. गाउँपालिकामा कार्यरत निकायहरूले आआफ्नो वार्षिक कार्य योजनामा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचारप्रसारका कार्यहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. विपद् व्यवस्थापनलाई विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विशेष रूपले अध्यापन गराउन विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाको पाठ्यक्रममा विपद् व्यवस्थापन विषयलाई समावेश गरिनेछ । ४. विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयहरूको कक्षा सञ्चालन गरिनेछ । ५. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उत्कृष्ट कार्य भएको जिल्लाहरूमा सम्बन्धित विषयका शिक्षक तथा कर्मचारीलाई अध्ययन भ्रमण गराइनेछ ।
उद्देश्य २: मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी जुगल गाउँपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु । २.१: विपद् संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान, संरक्षण, रोकथाम, पुनः स्थापना र स्थानान्तरण गर्ने ।	१. बाढीपहिरो, चट्याङ, डुबान, खानी तथा उद्योग क्षेत्र आदिका आधारमा बाढी विपद् संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान गरी त्यस्ता क्षेत्रहरूबाट बस्ती अन्यत्र सारी व्यवस्थित एवं सुविधा सम्पन्न बनाइनेछ । २. जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूको पहिचान गरी सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा पुनः स्थापना तथा स्थानान्तरण गरिनेछ । ३. भूकम्पको जोखिमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी नयाँ निर्माण हुने सम्पूर्ण भौतिक संरचनालाई भूकम्प प्रतिरोधी बनाइनेछ । ४. साथै निर्माण भइसकेका संरचनाहरूलाई सम्भव भएसम्म प्रवर्तीकरण गर्न जोड गरिनेछ ।

कार्यक्रमहरू

योजना/कार्यक्रमको नाम	कैफियत
लिदी, निम्नुङ्ग, सञ्जगाउँ, किप्चे, गोल्चे बस्ती माथि नाला बनाई आकाशे पानी कटाउने प्रबन्ध मिलाउने	थप गाविअन पर्खाल ÷ ढलान पर्खाल // बायो इन्जिनियरिङ्ग // वृक्षरोपण कार्यक्रम
कर्नेल टोलको पहिरो नियन्त्रण गर्ने	स्थान: कर्नेल टोल // १५ घर धुरी // गाविअन बाल निर्माण // वृक्षरोपण कार्यक्रम

राजदल टोल पहिरो नियन्त्रण गर्ने	स्थान: राजदल टोल // ८ घरधुरी // गाबियन बाल निर्माण // बायो ईन्जीनियरिंग
साविक वडा नं. २, १, ३ बस्तीलाई पहिरोको खतरा नियन्त्रण गर्ने	वृक्षरोपण गर्नुपर्ने // गाबियन बाल
डाँडा टोल खोल्चा पहिरो नियन्त्रण गर्ने	१५ घर धुरी // गाबियन बाल // वृक्षरोपण
यस वडामा रहेको सबै ढुङ्गा खानीहरू बन्द गर्ने	गोन्डे गाउँ र पाङ्गरुप बस्तीमा पहिरोको खतरा बढाउन सक्ने जोखिम रहेको // सडक, खेती योग जमिनमा पनि हानी गरेको // साथै गोन्डे गाउँ आधारभुत विद्यालय क्षेत्रमा पनि भासिने जोखिम बढाएको
दाबुरे क्षेत्रमा गर्नेखोलामा रिभर ट्रेनिङ गर्ने	पहिरोको जोखिम साथै गोन्डेगाउँ आ. वि. पनि जोखिममा रहेको, सो क्षेत्रलाई बर्खा याममा ब्रह्मायणी नदीले क्षति पुऱ्याएको
पाङ्गरुप खोलामा कटान नियन्त्रण गर्ने	बगर खेत र गोन्डे गाउँ बस्ती धराप मा पारेको रिभर ट्रेनिङ टेक्निक्स (आर. टि. टि.)
कलांशकुना देखि ताम्दात डाँडा सम्म पहिरो नियन्त्रण गर्ने	पहिरो नियन्त्रण प्राविधिक तरिकाले गरिनुपर्ने // जमिन भासिने भइरहेको
पाङ्गरुप गुम्बाडाँडा टोल पहिरो नियन्त्रण गर्ने	कंक्रीट बाल, गाबियन // वृक्षरोपण गरिनुपर्ने
बोल्दे बस्ती संरक्षण गर्न नदि कटान नियन्त्रण गर्ने	ब्रह्मायणी नदी र सिताराम हाइड्रोपावर सडक खण्ड अतवस्थित हुँदा रिभर ट्रेनिङ टेक्निक्स (आर. टि. टि.)

साराघाड खोला माथिको गुम्बा बस्ती (३०० घरधुरी) संरक्षण गर्ने	पहिरोको जोखिम बढाएको र माथि तिर रहेकोरिभर ट्रेनिङ टेक्निक्स (आर. टि. टि.) // गाविअनःढलान वाल // वृक्षरोपण गरिनुपर्ने
डाँडाटोल र डल्लेपोखरी बस्ती पहिरोको व्यवस्थापन गर्ने	बस्ती भन्दा माथिको क्षेत्रमा नाला निर्माणले आकाशे पानी कटाउन सकिने // वृक्षरोपण, गाविअन वाल
सुनखोला — पाङ्ताङ सडक फक्कु खोला पहिरो नियन्त्रण गर्ने	वृक्षरोपण// गाबियन // बायो ईन्जीनियरिंग
सुनखोला – पाङ्ताङ बालडाँडा पहिरो नियन्त्रण गर्ने	वृक्षरोपण// गाबियन // बायो ईन्जीनियरिंग
पोटलडाँडा पहिरो नियन्त्रण गर्ने	वृक्षरोपण// गाबियन // बायो ईन्जीनियरिंग
कालीमाटी पहिरो नियन्त्रण	वृक्षरोपण// गाबियन // बायो ईन्जीनियरिंग
लामपोखरी — खानीगाउँ बीचमा पहिरो खतरा खेती व्यवस्थापन	गाविअन पर्खाल
मगरनाम्सा बस्तीको पहिरोको व्यवस्थापन गर्ने	त्रिपालको व्यवस्था//पोलपते सडक खण्डमा ड्रेनको व्यवस्था//वृक्षरोपण कार्यक्रम
खानीडाँडा बस्ति पहिरोको नियन्त्रण	रोड साईडमा ग्याविअन वाल (पोङ्लाङ् — खानीडाँडा सडक खण्ड)
लङ्गुदी खोला कटान नियन्त्रण गर्न रिभर ट्रेनिंग	बिसिङ्गर बस्तीलाई लङ्गुदी खोला कटानले असर गर्ने
धुरसा गाउँ (याङ्लाकोट) बस्ती जोगाउन ठाडो खोला कटान नियन्त्रण	
जलदेवी पहिरो रोकथाम गर्न उचित ढल निर्माण गर्ने	याङ्लाकोट गाउँ र जलदेवी मा.वि. धरापमा निर्माण गर्ने

परिच्छेद ८ संस्थागत विकास तथा सुशासन योजना

८.१ लोकतान्त्रिक संघीय शासन प्रणालीको प्रवर्धन

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तलाई संघीय शासन पद्धतिको मूल आधार मानेको छ । सोही मर्मलाई आत्मसात गर्दै संविधानले निर्धारण गरेको क्षेत्राधिकारको अभ्यासबाट सुशासनमैत्री र संघीय शासन प्रणाली प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक छ । विभिन्न जातजाति, वर्ग, क्षेत्र, लिङ्ग र समुदायका नागरिकहरूको स्वामित्व, सहभागिता र पहुँच अभिवृद्धि गर्दै विविधताको व्यवस्थापनका माध्यमबाट राष्ट्र निर्माण गर्ने उद्देश्यका साथ लोकतान्त्रिक संघीय शासन प्रणाली लागु भएको हो ।

प्रमुख समस्या

संघीयता कार्यान्वयनको स्पष्ट मार्गचित्र तयार भई नसक्नु र नितान्त नवीन संवैधानिक स्थानीय संरचना हुनु तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकार बीच अन्तरसम्बन्धित कार्यक्रमहरूको कतिपय कार्यान्वयनका क्षेत्रहरू परिभाषित भए तापनि कार्यान्वयनमा प्रष्टता नभएको र दोहोरोपन देखिएको अवस्था छ ।

चुनौती तथा अवसर

- कतिपय स्रोत परिचालन र कार्यान्वयनमा स्पष्ट कानुनी आधार तयार गर्ने ।
- पर्याप्त संस्थागत संरचना तथा भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्दै जानु ।
- आवश्यकता र आवश्यकताका आधारमा कर्मचारी व्यवस्थापन गर्न ढिलाई ।
- वित्तीय संघीयताको वैज्ञानिक विधि अपनाई कार्यान्वयन गर्न कार्यविधि तयार गर्ने कोशिस ।
- संघीयताको मूल्य र मान्यतालाई आत्मसात गर्न कतिपय सरकारी संयन्त्र नै तयार गर्ने प्रयास
- सबैतहका बीचमा समन्वय स्थापित गर्न राजनीतिक अन्यौलतामा बहस हुनु ।
- हाल प्रशासनिक संरचना र आवश्यक आधारभूत कानूनहरूको उपलब्धता ।
- राजनीतिक प्रतिबद्धता सहितको निर्वाचित स्थिर सरकार ।
- संघीयता कार्यान्वयनकालागि सहयोगी वातावरण ।
- सकारात्मक नागरिक सोच ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयमा आधारित समावेशी संघीय शासन प्रणालीको अभ्यास ।

लक्ष्य

सबै नागरिकको समान पहुँच र अवसर सहित घरदैलोमै प्रभावकारी सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्ने

।

उद्देश्य

१. संघीय शासन प्रणालीबाट प्राप्त हुने लाभको समन्यायिक वितरण गर्दै छिटो छरितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २४ लोकतान्त्रिक संघीय शासन प्रणालीको प्रवर्द्धनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: संघीय शासन प्रणालीबाट प्राप्त हुने लाभको समन्यायिक वितरण गर्दै छिटो छरितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।	
१.१: समावेशी तथा समन्यायिक विकासकालागि आवश्यक कानुनी र संस्थागत आधार तयार गर्ने ।	१. नीति, योजना, कानुन तर्जुमा गर्दा सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक रूपले पिछडिएका वर्ग तथा क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखिनेछ ।
१.२: पालिकाबाट प्रदान गरिने सेवालाई प्रभावकारी रूपमा प्रवाह गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।	१. सेवा प्रवाहकोलागि आवश्यक नीतिगत र कानुनी आधार तयार गरी संस्थागत संरचनाको विकास गरिनेछ । २. सेवा प्रवाह सम्बन्धी कार्यविधि, निर्देशिका, मापदण्ड आदि जारी गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. नागरिक समाज, निजी क्षेत्र र गैरसरकारी क्षेत्रसँग साझेदारी गरिनेछ ।
१.३: जनप्रतिनिधि, पदाधिकारी र कर्मचारीको क्षमता विकास गर्ने ।	१. जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीकोलागि क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. संघीयता कार्यान्वयन सम्बन्धी जनचेतना बृद्धि तालिम, गोष्ठी, सेमिनार आयोजना गरिनेछ ।
१.४: संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वयलाई व्यवस्थित बनाई निरन्तर संवादको आधार तयार पार्ने ।	१. माथिल्ला तहका सरकार तथा सरकारी कार्यालयसँग दोहोरो संवादको प्रक्रियालाई व्यवस्थित गरिनेछ । २. योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन गर्दा माथिल्ला तहका सरकार तथा सरकारी कार्यालयको परामर्श लिने पद्धतिको थालनी गरिनेछ ।

८.२ गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि एवं सशक्तिकरण

पृष्ठभूमि

शीघ्र सेवा र तीव्र विकासको लागि जुगल गाउँपालिका भन्ने सोचका साथ सार्वजनिक सेवालाई अझ बढी प्रभावकारी र चुस्त बनाउनको लागि संस्थागत विकास गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । पालिकामा सेवा लिन आउने सेवाग्राहीले सरकारसँगको सन्निकटताको पूर्णप्रत्याभूति गर्ने, पालिकालाई आफ्नो संरक्षण र अभिभावकको रूपमा आभाष गर्ने र सामाजिक सेवामा तत्पर संस्थाको रूपमा महसुस गर्न सक्ने गरी योजना निर्माण गर्न लागिएको छ । हाल यस पालिकामा राजनीतिक नेतृत्व गर्न युवा पुस्ताहरूको चाहना देखिन्छ तर त्यसका लागि सरकारी संरचना, कार्य सम्पादन गर्ने पद्धती र न्युनतम मापदण्डका विषयमा जानकारीको अभाव रहेको पाइन्छ । नेतृत्वकर्तामा हुनुपर्ने गुण, क्षमता र योग्यताका विषयमा हुनु पर्ने छलफलहरू र

तालिमहरूको व्यवस्था गर्न गाउँपालिकाले केहि लगानी गरेको भए पनि अन्य क्षेत्रहरूबाट खासै लगानी भएको पाइँदैन ।

प्रमुख समस्या

गाउँपालिकामा हाल नेतृत्व विकास, क्षमता अभिवृद्धि र सशक्तिकरणका क्षेत्रमा कार्य गर्ने अनुभवी संघ संस्थाहरूको विध्यमानता देखिँदैन । राजनीतिक दलहरूले पनि यस्ता विषयमा खासै प्रशिक्षणहरू सञ्चालन गरेको पाइँदैन । नेतृत्व विकासका लागि अन्तरपुस्तामा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरूको सञ्चालन गर्न सकिएको छैन । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय सरकार सञ्चालनका लागि विभिन्न विषयगत समितिहरूको निर्माण गरि तिनीहरूको विभिन्न पाँच विषयगत समिति, न्यायिक समिति, राजस्व परामर्श समिति, अनुगमन समिति र अन्य कार्यदल आदिहरूको निर्माण गरि कार्य सम्पादन गर्ने कुराहरू उल्लेख छ । ति सबै संयन्त्रहरूका कार्यविधि, निर्देशिका र प्रतिवेदनहरूलाई व्यवस्थित रूपमा वार्षिक कार्यपालिका सभामा पेश गर्न सकिराखेको अवस्था छैन ।

चुनौती तथा अवसर

- ✓ संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, नियम, निर्देशिकाहरूले विभिन्न समिति, उपसमितिहरूको गठन गर्ने व्यवस्था गरि तिनीहरूले सम्पादन गर्ने काम, कर्तव्य र जिम्मेवारीहरू तोकिएको छ ।
- ✓ गाउँपालिकाले निर्माण गर्नु पर्ने समितिहरूको गठन र परिचालन गर्दै आएको अवस्था छ ।
- ✓ ति समितिहरूले आ—आफना काम, कर्तव्य र जिम्मेवारीहरूलाई आत्मासाथ गरिरहेको अवस्था छ ।
- ✓ समितिहरूले आ—आफना कार्य क्षेत्रहरूको दिर्घ कालिन गुरुयोजना निर्माण गर्ने प्रयासरत छन् ।
- ✓ समितिहरूको क्षमता विकास तालिम तथा प्रशिक्षणहरूमा कर्मचारी र समितिका सदस्यहरूको रुचि रहनेगरेको अवस्था छ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

लोकतन्त्रको संस्थागत अभ्यास स्थानीय तहमा अनुभुति गर्न सक्ने वातावरण तयार गर्ने ।

लक्ष्य

सिघ्र सेवा तिव्र विकास अभियान सञ्चालन गर्न सक्ने सामुहिक नेतृत्व तयार गर्ने ।

उद्देश्य

१. कार्यपालिका र व्यवस्थापिकालाई विकास, विकासप्रतिको दृष्टिकोण र कार्य योजनामा केन्द्रित छलफल सभाका रूपमा विकास गर्ने विषयगत समितिहरूको सबलीकरण गर्नु ।
२. सेवा प्रदायकहरूको संस्थागत संरचनामा सबलीकरण गर्नु ।
३. सुशासन, पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम गर्नु ।
४. पालिकाको संस्थागत स्मरण, अभिलेख र तथ्याङ्कहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न सेवा प्रदायक शाखाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २२ गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि एवं सशक्तिकरणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: कार्यपालिका र व्यवस्थापिकालाई विकास, विकासप्रतिको दृष्टिकोण र कार्य योजनामा केन्द्रित छलफल सभाका रूपमा विकास गर्ने विषयगत समितिहरूको सबलीकरण गर्नु ।	
१.१: कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था र अध्यावधि गर्ने ।	१. ऐनहरूको निर्माण र संशोधन गरिनेछ । २. नियमावली र निर्देशिकाहरू निर्माण गरिनेछ । ३. नीतिहरूको निर्माण र अध्यावधि गरिनेछ । ४. विषयगत समितिहरू र अन्य उप-समितिहरूको कार्यसम्पादन निर्देशिका तयार गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सेवा प्रदायकहरूको संस्थागत संरचनामा सबलीकरण गर्नु ।	
२.१: सङ्घीयताको सिद्धान्त, संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन तथा कार्यविधि अनुसार आवश्यक ऐन, नियमावली र निर्देशिकाहरू तयार गर्ने ।	१. वडा समिति र सचिवालय कार्यालयको सबलीकरण गरिनेछ । २. शाखाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । ३. पालिकाको भौतिक पूर्वाधार विकास गरिनेछ । ४. डिजिटल तथ्याङ्कको व्यवस्थापन गरिनेछ । ५. कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । ६. विषयगत समितिहरूको कार्ययोजना गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: सुशासन, पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम गर्नु ।	
३.१: अन्तर समन्वय विस्तार र सबलीकरण गर्ने ।	१. सङ्घीय सरकारका निकायहरूसँग समन्वय गरिनेछ । २. अन्य स्थानीय तहहरूसँगको समन्वय गरिनेछ । ३. अन्तरशाखा र वडा समन्वय गरिनेछ । ४. जन परिचालन र साझेदारी गरिनेछ ।
३.२: बजेट, वस्तु तथा सेवाका गुणस्तरलाई जनता समक्ष अनुमोदन वा जानकारी गराउने प्रक्रियालाई सबलीकरण गर्ने ।	१. योजना तर्जुमा र अनुगमन निर्देशिका तयार गरिनेछ । २. हटलाईन टेलिफोन सेवा र कल केन्द्र एवं डिजिटल प्लेटफर्म सञ्चालन गरिनेछ । ३. विभिन्न विधामा उत्कृष्ट कार्य सम्पादन गर्नेलाई पुरस्कृत गरिनेछ । ४. सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण ड्यास बोर्डमा प्रदर्शन गरिनेछ । ५. साप्ताहिक कार्य सम्पादन र खर्चको अवस्थालाई ड्यास बोर्डमा प्रदर्शन गरिनेछ । ६. सार्वजनिक लेखा, जेण्डर परिक्षण गरिनेछ । ७. आयोजना स्थलमा आयोजना सूचना बोर्ड राखिनेछ ।
उद्देश्य ४: पालिकाको संस्थागत स्मरण, अभिलेख र तथ्याङ्कहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न सेवा प्रदायक शाखाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।	

४.१: आन्तरिक मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गर्ने ।	१. निजी र सहकारीसंगको साझेदारीता गरिनेछ । २. सबै अभिलेखहरूको डिजिटल अभिलेखन गरिनेछ । ३. निर्णयहरूलाई यथासिघ्र सार्वजनिक गरिनेछ । ४. अभिलेख तथा स्रेस्ताका आधारमा अनुगमन गरिनेछ । ५. आन्तरिक स्वमूल्याङ्कन (लिसा)को अभ्यास गरिनेछ । ६. कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरूलाई प्रशिक्षण दिइनेछ ।
--	---

कार्यक्रमहरू

योजनाको नाम
कर्मचारी क्षमता विकास तालिम
गोष्ठी, सेमिनार
अध्ययन भ्रमण
अनुगमन तथा मुल्यांकन समिति गठन
अनुगमन तथा मुल्यांकन कार्यक्रम
कर्मचारी प्रोत्साहन भत्ता तथा सम्मान कार्यक्रम
राजस्व सुधार योजना निर्माण
एकीकृत घुम्ती सेवा शिविर
जुगल स्मारिका प्रकाशन (वार्षिक)
जुगल मुखपत्र प्रकाशन (त्रैमासिक)

८.३ शासकीय प्रबन्ध र सुशासन

पृष्ठभूमि

जुगल गाउँपालिकाको अबको कार्यदिशा भनेको सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासन प्रत्याभूत गर्नु हुनेछ । सबै जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको कुशल शासकीय व्यवस्थापनद्वारा नागरिकका सामाजिक तथा आर्थिक आकांक्षा पूरा गर्न र शासन सञ्चालनकालागि विद्यमान पद्धति र औजारलाई समयसापेक्ष बनाउँदै लैजानु आवश्यक छ । यसका लागि पालिकाको दिर्घकालिन योजना छैन तर स—साना क्रियाकलापहरू भने सञ्चालन गरिएका छन् । आयोजनाहरूको अनुगमन तथा योजनाको प्राथमिकीकरण तदर्थ शैलीमा गरिएको छ । आवश्यक दक्ष र प्रयास जनशक्तिका अभावमा कार्य सम्पादनका कार्यहरू भई रहँदा गुणस्तरका विषयमा सधैं अनुमानका आधारमा कार्य गर्नु पर्ने अवस्था छ ।

प्रमुख समस्या

जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको कार्य जिम्मेवारी बमोजिमको क्षमता अभिवृद्धि नहुनु, कार्य क्षेत्रका आधारमा प्रयास दक्ष जनशक्ति नहुनु, सार्वजनिक सेवा प्रवाहको क्षेत्रमा प्रचलित विकास एवं प्रविधिको समुचित उपयोग गर्न नसक्नु साथै पारदर्शिता र जवाफदेहिताको प्रणालीमा पूर्ण रूपमा विकास भई नसक्नु आदि यहाँका समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

- सार्वजनिक क्षेत्रमा पारदर्शिता, निष्पक्षता, जवाफदेहिता र प्रभावकारिता कायम गर्नु ।
- जनताको घर दैलोमा विकासका कार्यक्रम पुऱ्याउनु ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउनु ।
- विकास प्रशासनको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।
- शासन सञ्चालनमा सदाचार र मितव्ययिता कायम गर्नु ।
- सार्वजनिक व्यवस्थापनप्रति नागरिकको विश्वास बढाई स्थानीय सरकारप्रति उत्साह पैदा गर्नु ।
- पालिकाको काम कारवाहीमा नागरिक स्तरबाट निगरानी गर्न सक्ने वातावरण तयार हुनु ।
- राज्यका तीनै तहमा निर्वाचन सम्पन्न भई स्थिर सरकार गठन हुनु ।
- नागरिकले आफ्नो घरदैलोमै सरकारी सेवा र सुविधा पाउने अवस्था सिर्जना हुनु ।
- आयोजनाको छनौट, प्राथमिकीकरण र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता बढ्ने वातावरण बन्नु ।
- अपेक्षित विकासको लक्ष्यमा पुग्न अनुकूल वातावरण तयार हुनु ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

पारदर्शी, जवाफदेही, नागरिकमैत्री र जनसहभागितामूलक शासन व्यवस्था ।

लक्ष्य

प्रविधिमैत्री, जनउत्तरदायी, प्रभावकारी सेवा प्रवाह मार्फत सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने ।

उद्देश्य

१. भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री शासन व्यवस्था मार्फत समृद्धि हासिल गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २२६ शासकिय प्रवन्ध र सुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री शासन व्यवस्था मार्फत समृद्धि हासिल गर्नु ।	
१.१: विकास आयोजनाहरूको अनुगमन गरी कार्यान्वयनमा आइपरेका समस्यालाई तत्काल सम्बोधन गर्ने ।	१. वस्तुगत सूचकमा आधारित अनुगमन प्रणाली विकास गरिनेछ । २. अनुगमनको अनुगमन गर्ने प्रणाली विकास गरिनेछ । ३. विकास निर्माणका काममा आइपर्ने समस्याको तत्काल समाधान गरिनेछ ।
१.२: कानुन तथा व्यवहारमा सुधार गरी सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउने ।	१. छिटो छरितो गुणस्तरीय र प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्न कानुनी तथा नीतिगत आधार तयार गरिनेछ । २. सरकारी कार्यालयलाई आधुनिक प्रविधिमैत्री र सेवाग्राहीमैत्री कार्यस्थलको रूपमा स्थापित गरी कर्मचारीको कार्यसम्पादन अभिवृद्धि गरिनेछ । ३. सरकारी निकायका कामकारवाहीहरूको विवरण वेबसाइटमा नियमित प्रकाशन तथा अद्यावधिक गरिनेछ । ४. सबै सार्वजनिक निकायमा नागरिकबडापत्र र सुझाव पेटिकाको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: पदाधिकारी तथा कर्मचारीको कार्यसम्पादनलाई मापन योग्य बनाउने ।	१. सार्वजनिक पद धारण गरेका व्यक्तिले सदाचारलाई जीवनशैलीकै रूपमा अनुसरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । २. मूल्याङ्कन पद्धतिलाई वैज्ञानिक र वस्तुपरक बनाई प्रोत्साहन प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
१.४: पालिकाका काम कारवाहीप्रति जनविश्वास अभिवृद्धि गर्ने ।	१. पालिकाका कामकारवाहीलाई मितव्ययी बनाउन र एउटै काममा एक भन्दा बढी निकायले दोहोरो खर्च गर्न नसक्ने वातावरण सिर्जना गर्न आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने तथा निश्चित मापदण्डका आधारमा खर्च गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । २. सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक परीक्षण, सूचना सम्प्रेषण, खर्चको विवरण सार्वजनिक गरिनेछ ।

८.४ प्रशासकीय सुधार र सार्वजनिक सेवा

पृष्ठभूमि

शासकीय निर्णयहरू तथा कार्यान्वयन प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाउन नियमित सूचना प्रवाह, सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक लेखा परीक्षण जस्ता नविन शासकीय उपक्रमहरू सञ्चालन गरी सुशासन प्रत्याभूत गर्न जुगल गाउँपालिका अग्रसर रहेको छ । जवाफदेहीताको संस्कृति विकास गर्नुका साथै नागरिक(मैत्री शासन, संघीय शासन प्रणाली अनुरूपको सेवाप्रवाह, कानुनी शासनको प्रत्याभूति र समन्वय तथा सहकार्यलाई व्यवस्थित गर्दै प्रशासकीय सुशासन सुनिश्चित गर्नुपर्दछ । नागरिकको समृद्धि तथा सुखी जीवनको सुनिश्चितता गर्नु प्रशासनिक सुशासन जुगलको प्रमुख लक्ष्य हो । सुशासन कायम गरी सेवा प्रवाहमा सरलता एवं सहजता ल्याउनु पालिकाको मुलभूत दायित्व हो । सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै पालिकाबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्न आवश्यक भएको छ ।

प्रमुख समस्या

प्रशासनिक क्षेत्रमा बढ्दो राजनीतिक हस्तक्षेप, कर्मचारीमा सुशासन कायम गर्न चाहिने सीप र ज्ञानको कमी, सुशासन कायम गर्न राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई दिशानिर्देश गर्ने संयन्त्रको कमी, प्रशासनिक अनुशासनमा हास आउनु, प्रोत्साहन र प्रशिक्षणको अभाव हुनु तथा आवश्यकता अनुरूप कर्मचारीको पदपूर्ति नहुनु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

चुनौती तथा अवसर

- सार्वजनिक सेवामा कार्यरत राष्ट्रसेवकहरूमा राष्ट्रप्रति समर्पण र जनताप्रति सेवाभाव जगाई संघीय व्यवस्थाको मर्म अनुरूप प्रदेश सरकारको उपस्थिति, नियमितता, गतिशीलता र प्रभावकारिता स्थापित गर्नु ।
- संविधानले गरेका व्यवस्था अनुरूप प्रभावकारी ढङ्गले प्रशासनिक पुनर्संरचना गरी प्रशासकीय संक्रमणकालको व्यवस्थापन गर्नु ।
- जनताको घरदैलोमा सहभागितामूलक गुणस्तरीय सेवाप्रवाहको सुनिश्चितता गर्नु ।
- कर्मचारीको क्षमता विकास गर्नु ।
- सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग अभिवृद्धि हुनु ।
- संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा कर्मचारी समायोजन हुनु ।
- संविधानको मर्म र जनताको चाहना अनुरूप सुशासनको व्यवस्थापन गर्न विभिन्न आवश्यक ऐन, नियम तर्जुमा हुनु ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

जनमुखी सार्वजनिक प्रशासन ।

लक्ष

सार्वजनिक प्रशासनलाई जनताप्रति उत्तरदायी, विकासमैत्री, विद्युतीय(सुशासन युक्त र सेवामूलक बनाउने ।

उद्देश्य

सार्वजनिक प्रशासनलाई पारदर्शी, परिणाममुखी, जवाफदेही बनाई सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २२७ प्रशासकीय सुधार र सार्वजनिक सेवाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
सार्वजनिक प्रशासनलाई पारदर्शी, परिणाममुखी, जवाफदेही बनाई सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु ।	
प्रशासनलाई जनउत्तरदायी बनाउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।	१. कर्मचारीको क्षमता विकासकालागि तालिम सञ्चालन गरिनेछ । २. सार्वजनिक प्रशासनलाई चुस्त, दुरुस्त र मितव्ययी बनाउन विद्युतीय सुशासन अवलम्बन गरिनेछ । ३. नियमित व्यवस्थापन परीक्षण र सूचना प्रविधिको विकासबाट स्वचालित कार्य प्रणालीको विस्तार गरिनेछ ।
आयोजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता बृद्धि गर्ने ।	१. आयोजना कार्यान्वयनमा पारदर्शिताको अभिवृद्धि गर्दै जिम्मेवार पदाधिकारीको कार्य जिम्मेवारी र जवाफदेहिता तोकेर कार्य सम्पादन सूचक सहितको कार्यसम्पादन सम्झौता गर्ने कानुनी व्यवस्था गरिनेछ २. पालिकाभित्र सञ्चालित आयोजनाको प्रगति अनुगमन गरी प्राप्त पृष्ठपोषण अनुरूप कार्यान्वयनमा लगिनेछ ३. आयोजना कार्यान्वयनकोलागि भरपर्दो सुरक्षा व्यवस्था गरिनेछ ।
प्रशासनिक सुशासन कायम गर्न कर्मचारीको प्रशासनिक क्षमता बृद्धि गर्ने ।	१. कार्य प्रभावकारिताकालागि कर्मचारीलाई सक्षम र प्रतिस्पर्धी बनाउन क्षमता अभिवृद्धिकालागि तालिम लगायतका उत्प्रेरणाका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. भ्रष्टाचार विरुद्धको शून्य सहनशीलताको मान्यता अनुरूप प्रशासनमा सदाचारिता अभिवृद्धि गर्न जनगुनासो व्यवस्थापन गरी उजुरी पेटिकाको व्यवस्थापन गरिनेछ ।

८.५ वित्तीय अनुशासन

पृष्ठभूमि

सार्वजनिक आयको अद्यावधिक स्थितिको लेखाङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीलाई नियमित र एकरूपता कायम गरी प्रभावकारी बनाउँदै लैजानकोलागि सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको विकासमा जोड दिदै एकल खाताकोष प्रणाली र राजस्व व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास आवश्यकता छ । सार्वजनिक स्रोतको मितव्ययी र अधिकतम परिचालन, प्रतिवेदन तथा लेखापरीक्षण मार्फत् वित्तीय व्यवस्थापनमा पारदर्शिता र जवाफदेहिता अभिवृद्धि गरी नागरिकलाई वित्तीय सुशासनको प्रत्याभूति दिनु जुगल गाउँपालिकाको दायित्व हो । सार्वजनिक खर्चको पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्न सरकारी निकायका कार्यक्रम तथा खर्चलाई सार्वजनिकीकरण गर्ने पद्धतिको विकास जरुरी भएकोछ ।

प्रमुख समस्या

गाउँपालिकाहरूका वार्षिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनहरूमा वार्षिक रुपमा वेरुजुको मात्रामा बृद्धि हुँदै जानु । आर्थिक उत्तरदायित्व तथा जवाफदेहिताको अवस्था कमजोर हुनु । विकास खर्च अपेक्षित गति र परिमाणमा नहुनु । चालु खर्चमा भएको बढोत्तरीगै वित्तीय सुशासनको स्थिति खस्कदै जानु ।

चुनौती तथा अवसर

- संघीय वित्तीय ढाँचा अनुरूप संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त गर्ने अनुदान समयमै प्राप्त गर्नु ।
- समयमै कार्यक्रम स्वीकृत गरी वार्षिक खरिद योजना तयार गर्नु ।
- समयमा ठेक्का बन्दोबस्त गर्नु, पुँजीगत खर्च बृद्धि गर्नु ।
- आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण गर्नु ।
- अनुगमन कार्यक्रमलाई यथार्थपरक बनाउनु ।
- खरिद कार्यलाई सार्वजनिक खरिद ऐनको मर्म अनुरूप मितव्ययी र प्रतिस्पर्धी बनाउँदै लगी आर्थिक वर्षको अन्त्यमा मात्र अत्यधिक खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउने कार्य गर्नु ।
- राजस्व र व्ययको अनुमान प्रत्येक वर्ष आषाढ १५ भित्र नगर सभामा पेश गर्ने व्यवस्था रहेको ।
- पालिकाको लेखा प्रणालीलाई सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली, सार्वजनिक सेवा लेखामान तयार गरी सो अनुसार प्रतिवेदन प्रणाली विकास गरिनु ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

प्रभावकारी विकास खर्च व्यवस्थापनद्वारा वित्तीय सुशासन ।

लक्ष्य

सार्वजनिक आय र व्ययलाई व्यवस्थित, पारदर्शी र अनुमानयोग्य बनाई समग्र विकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउने ।

उद्देश्य

१. सार्वजनिक आय र खर्च प्रणाली पारदर्शी एवं प्रभावकारी बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २२८ वित्तीय अनुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
--------	-----------

उद्देश्य १: सार्वजनिक आय र खर्च प्रणाली पारदर्शी एवं प्रभावकारी बनाउनु ।	
१.१: वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढीकरण गर्ने ।	१. वित्तीय व्यवस्थापन सम्बन्धी निकायको संस्थागत सुदृढीकरण गरी राजस्व परिचालनको क्षमता बृद्धि तथा लेखा प्रणाली सुधारका गर्न तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । २. वित्तीय व्यवस्थापनका सबै क्षेत्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई विस्तार गरिनेछ ।
१.१: सार्वजनिक आय व्यय र खरिदलाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने ।	१. विकास आयोजनाहरूको ठेक्कापट्टा निर्धारित समयभित्रै गर्ने तथा विद्युतीय बोलपत्रको दायरालाई विस्तार गरिनेछ । २. निर्धारित समय अगावै काम सम्पन्न गर्ने ठेकेदारलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.१: बेरुजु न्यूनीकरण गरी बेरुजु फछ्छौटलाई प्राथमिकता दिने ।	१. खरिद प्रक्रियालाई व्यवस्थित बनाइनेछ । २. आयोजनाहरूकालागि ग्राहकउपभोक्ता समुह छनौट तथा प्रथम किस्ता भुक्तानी आ।व।को दोश्रो चौमासिक भित्रै सम्पन्न गरिनेछ । ३. आयोजना छनौट तथा बजेट विनियोजन गर्दा सम्बन्धित सरोकारवाला तथा उपभोक्ताहरूको राय सुझाव लिइनेछ । ४. खर्च गर्नुपुर्व हरेक शिर्षकको नीतिगत आधार स्पष्ट गरिनेछ ।

८.६ सन्तुलित विकास

पृष्ठभूमि

सघं, प्रदेश र स्थानीय तह बीच प्राकृतिक स्रोतसाधन प्रतिको अधिकार र उपलब्ध स्रोत साधनको बाँडफाँट गर्दा विभिन्न तहहरूको सन्तुलित विकासको अवधारणालाई आत्मसात गरी उपलब्ध स्रोतसाधन र अवसरमा पहुँच सहित समन्यायिक विकास गर्नुपर्ने अवधारणा रहेको छ । लामो समयदेखि विकास निर्माणमा पछाडि परेका वर्ग, समुदाय र क्षेत्रलाई विकासको मूल धारमा ल्याई समान रूपमा विकासको प्रतिफल उपलब्ध गराउने संघीयताको मूल ध्येय रहेको छ । नेपालको संविधानले यही अन्तरवस्तुलाई आत्मसात गर्दै विकासका दृष्टिले पछाडि परेका क्षेत्र र वर्गलाई प्राथमिकता दिदै सन्तुलित, वातावरण अनुकूल, गुणस्तरीय तथा दिगो रूपमा पूर्वाधारको विकास गर्ने नीति लिएको छ ।

प्रमुख समस्या

भौगोलिक बिकटताले गर्दा जुगलका केही बिकट वडाहरू गाउँपालिकाको विकासको मूल प्रवाहमा समाहित हुन नसक्नु तथा निर्माण तथा भौतिक पूर्वाधारहरू बजार क्षेत्र तथा राजमार्गका आसपासमा केन्द्रित हुनु यहाँको सन्तुलित विकासकालागि मुख्य समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

- दुर्गम वडाहरूमा पूर्वाधार विकासकालागि आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको व्यवस्था गर्नु ।
- भौगोलिक कठिनाइ र बिकटताको कारण पूर्वाधार निर्माणमा कठिनाइ हुनु ।
- संघीयता कार्यान्वयन र दीर्घकालीन विकासका नियमित कार्यक्रम र आयोजनाका बीच सामञ्जस्य कायम गरी स्रोतसाधनको सन्तुलित संयोजन कायम गर्नु ।
- जनसहभागिता, पारदर्शिता र उत्तरदायित्व प्रवर्द्धन गरी सुशासन प्रवर्द्धन गर्नु ।
- जनताको प्रत्यक्ष सहभागितामा स्थानीय योजना तर्जुमा हुनु ।
- पिछ्छाडिएको क्षेत्र र वर्गलाई विशेष प्राथमिकता दिने नीतिगत व्यवस्था हुनु ।
- गरिबी निवारण तथा रोजगारीकालागि विशेष कार्यक्रम सहित संस्थागत व्यवस्था हुनु ।
- विकास कार्यक्रमको मागमा अत्यधिक बृद्धि हुनु ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

जुगलको सन्तुलित विकासमा व्यवहारिक योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन ।

लक्ष्य

सन्तुलित विकासका माध्यमबाट सामाजिक न्यायको सुनिश्चित गर्ने ।

उद्देश्य

१. बिकट भुगोल, उत्पीडन र मानव विकासका आधारमा पछाडी परेका समुदायलाई विकासको प्रतिफल समन्यायिक आधारमा वितरण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २२९ सन्तुलित विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: बिकट भुगोल, उत्पीडन र मानव विकासका आधारमा पछाडी परेका समुदायलाई विकासको प्रतिफल समन्यायिक आधारमा वितरण गर्नु ।	
१.१: गरिवीका आधारमा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनको सम्भाव्यताका आधारमा लगानी बृद्धि गरी सन्तुलित विकास गर्ने ।	१. गरिवी मापनका आधारमा अनुदानको व्यवस्था गर्ने २. कृषि तथा गैरकृषि क्षेत्रको पहिचान गरी त्यस्ता क्षेत्रमा निजी लगानीलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । ३. स्थानीय मौलिक संस्कृति र पर्यटकीय स्थलको प्रचारप्रसार गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गरिनेछ । ४. स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित आर्थिक क्रियाकलापद्वारा उद्यमशीलता र रोजगारी सिर्जना गरिनेछ ।
१.२: जनतालाई दैनिक आवश्यकताका वस्तु तथा सेवाको पहुँच सहज बनाउने ।	१. पछाडि परेका वा पारिएका क्षेत्र वा समुदाय लक्षित विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. पछाडि परेका क्षेत्र, सीमान्तकृत् व्यक्ति, वर्ग र समुदायको उत्थान तथा संरक्षणकोलागि सार्वजनिक निजी साझेदारीमा विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ३. खानेपानी, सरसफाइ लगायत भौतिक पूर्वाधार तथा उपभोग्य वस्तुको पहुँच सबै क्षेत्र र वर्गका जनतामा पुर्याउने व्यवस्था गरिनेछ ।

परिच्छेद ९ कार्यान्वयन व्यवस्था

९.१ योजना तर्जुमा

पृष्ठभूमि

पन्ध्रौं योजनाको राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न गण्डकी प्रदेश सरकारले “उच्च उत्पादन, मर्यादित जीवन, समावेशी, सभ्य, न्यायपूर्ण र सुशासनयुक्त आधुनिक समाज भएको समृद्ध प्रदेश” निर्माण गर्ने लक्ष्यका साथ प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको आधारपत्र तर्जुमा गरेको छ । योजनाबद्ध विकासकालागि तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्ने र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति र व्यवहारिक कार्यनीतिसहितको योजना आवश्यक पर्दछ । त्यसैले जुगल गाउँपालिकाले पनि पन्ध्रौं योजना तथा गण्डकी प्रदेशको नीति तथा आवधिक योजनाका आधारमा ती योजनाका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू प्राप्ति आधारमा जुगल गाउँपालिकाले आफ्नो पहिलो पञ्चवर्षीय योजना तयार पारेको छ । योजनाहरूलाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित र नतिजामुखी बनाउन हरेक आयोजनाको नतिजा खाका विकास गर्ने र पालिकाले कार्यान्वयन गरेको योजनाको नियमित रूपमा मूल्याङ्कन गरी उपलब्धि सार्वजनिक गर्ने व्यवस्थाको विकास गर्न पनि आवश्यक भएको छ ।

प्रमुख समस्या

राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश योजना आयोगसँग नियमित रूपमा परामर्श गरी नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने र कार्यक्रमहरूको वर्गीकरण गर्ने वातावरण बन्न नसक्नु । योजना तर्जुमालाई मार्गनिर्देश गर्न आवश्यक खण्डीकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता नहुनु । पर्याप्त जनशक्ति, भौतिक संरचना र बजेटको अभाव रहनु । कर्मचारीहरूको स्थायित्व नहुनु र समयमा नै योजनाको तयारी हुन नसक्नु मुख्य समस्याहरू हुन ।

चुनौती तथा अवसर

- प्रथम पञ्चवर्षीय योजना र वार्षिक विकास कार्यक्रम बीचको सामन्जस्य कायम गर्दै योजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउनु ।
- योजना निर्माणकोलागि आवश्यक विज्ञ जनशक्तिहरू पालिका स्तरमा नै उत्पादन गरी योजना निर्माणको प्रणालीलाई मजबुत र दिगो बनाउनु ।
- नियमित रूपमा विषयगत तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गरी योजना छनौट गर्ने प्रणालीको आधारशीला तयार गर्नु ।
- योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि गरी योजना कार्यान्वयन गर्नु ।
- योजना तर्जुमाप्रति सबै समुदायको जनचासो र सहभागिता बढ्दै जानु ।
- राष्ट्रिय योजना आयोग तथा प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोगको अनुभव योजना निर्माणमा उपयोग गर्न सक्ने सम्भावनाहरू रहनु ।
- जुगल पालिकाले पञ्चवर्षीय योजना निर्माण गरी योजनाबद्ध रूपमा विकास निर्माणका कार्यहरू अगाडि बढाउने कार्यको थालनी हुनु ।

- राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश नीति तथा योजना आयोग बीच सहकार्य र समन्वय बृद्धि भई स्थानीय तहलाई सहजीकरण गर्ने वातावरण बन्नु ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

“जनताका आवश्यकता अनुरूपको योजना निर्माण गरि प्राथमिकरण गर्ने पद्धतिको विकास”

लक्ष्य

परिणाममुखी योजना निर्माणको जुगललाई समृद्ध बनाउने ।

उद्देश्य

१. वैज्ञानिक तथ्यमा आधारित परिणाममुखी योजना तर्जुमा गर्नु ।
२. योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
३. योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २३० योजना तर्जुमाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: वैज्ञानिक तथ्यमा आधारित परिणाममुखी योजना तर्जुमा गर्नु ।	
१.१: तथ्यका आधारमा स्थानीय आवश्यकतालाई समेटेर परिणाममुखी नीति तथा योजना बनाउने ।	१. योजना निर्माणलाई परिष्कृत र सहभागितामूलक बनाउन आवश्यकता र विशिष्टताको आधारमा विश्वविद्यालय, आन्तरिक तथा बाह्य विषयगत अध्ययन अनुसन्धान केन्द्र, विभिन्न संघसंस्था तथा विज्ञ व्यक्तित्वहरू र विकास साझेदारहरूसँग निरन्तर सहकार्य र समन्वय गरिनेछ । २. योजना निर्माणमा उपयोगी हुने तथ्याङ्कहरूको सूची तयार गरी अधिकतम प्रयोग गरिनेछ र उक्त तथ्याङ्क स्थानीय तह, योजनाकार वा सम्बन्धित निकायहरूलाई पनि उपलब्ध गराइनेछ । ३. योजना निर्माणको लागि राष्ट्रिय योजना आयोग र नेपाल सरकार अन्तर्गतका मन्त्रालय तथा विभागहरूसँग निरन्तर सहकार्य र समन्वय गरिनेछ । ४. पालिकाको नीति तथा योजना उत्पादन, उत्पादकत्व र रोजगार बृद्धि गर्नतर्फ अग्रसर भएको हुनेछ । ५. नीति तथा योजना निर्माणलाई सहयोगी हुने विषय तथा मुद्दाहरूमा राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोग, विकास साझेदार संघसंस्था, विश्वविद्यालयहरू र निजी संघसंस्थाहरूसँग सहकार्य गरी खोजमूलक अनुसन्धान गरिनेछ ।

उद्देश्य २: योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।	
२.१: विषयगत समितिहरू बनाई तहगत सम्बन्ध तथा अन्तरसरकारी समन्वय कायम गर्ने ।	१. योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको लागि उच्चस्तरीय अन्तरनिकाय बीचमा समन्वय गरी आयोजना कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ । २. जुगलको विकासलाई मध्य विन्दुमा राखी भौगोलिक र क्षेत्रगत सन्तुलन कायम हुने गरी आयोजनाको पहिचान, छनौट र कार्यान्वयनकोलागि व्यवस्था गरिनेछ । ३. हरेक योजनाको समय तालिका, लागत, अध्ययन, स्थान, सहभागिता, स्रोत, गुणस्तर र परिणामको बारेमा मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । ४. योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको संस्थागत सुधार तथा क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि गरिनेछ । ५. योजनाका हरेक चरणका कमजोरी र परिणामलाई यथार्थ विश्लेषण गरी सबै निकायसँग समन्वय र अन्तरसम्बन्ध स्थापना गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको विकास गर्नु ।	
३.१: योजना अनुगमन निर्देशिका र संयन्त्र बनाई नियमित समीक्षा गर्ने साथै तेस्रो र स्वतन्त्र पक्षबाट विशेष आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन गर्ने ।	१. विशेष आयोजनाहरूको तेस्रो पक्षबाट पनि मूल्याङ्कन गराई सुझावहरूलाई योजना तर्जुमा गर्दा समावेश गरिनेछ । २. उपलब्धि मापनकोलागि परियोजनाको नतिजा सूचकसहितको प्रत्येक आयोजनाको नतिजा खाका तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

१. योजनाको वर्गीकरण गर्न मापदण्ड तर्जुमा
२. अनुगमनको निर्देशिका निर्माण तथा कार्यान्वयन
३. आयोजनाको पहिचान, छनौट र कार्यान्वयन गर्ने उच्चस्तरीय संयन्त्र निर्माण
४. राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोग, विकास साझेदार संघ संस्था, निजी संघ—संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी अनुसन्धानमूलक कार्य सञ्चालन
५. तोकिएका आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन आफै वा तेस्रो पक्षद्वारा मूल्याङ्कन
६. योजना तर्जुमाका सबै चरणमा लाभग्राही र सरोकारवालाको सहभागितामा छलफल कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

योजना तर्जुमा प्रणालीको संस्थागत विकास र नीतिगत व्यवस्था लागु हुनेछ । सूचकहरूको आधारमा आयोजनाहरूको कार्यान्वयन र बजेटको निश्चित प्रतिशत अध्ययन अनुसन्धानकालागि छुट्याइएको हुनेछ ।

९.२ आयोजना बैंक

पृष्ठभूमि

जुगलको तिव्र आर्थिक विकास तथा सामाजिक रुपान्तरणकालागि आवश्यक आयोजनाहरूको पहिचान गर्दै तिनको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी बीत्तीय अनुशासन कायम गर्न र लगानीका थप अवसर जुटाउन प्रारम्भ देखि नै आयोजना बैंकको अवधारणालाई आत्मसात सोही अनुरूप आयोजना बैंकको तयारी गरे बाट स्थानीय माग र आवश्यकता अनुरूप आर्थिक रूपमा संभाव्य, सामाजिक सांस्कृतिक रूपमा ग्राह्य, वातावरणीय रूपमा अनुकूलित र व्यवस्थापकीय रूपमा कार्यान्वयन योग्य आयोजनाहरूको छनौट गर्न र कुशल कार्यान्वयन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न जुगल आयोजना बैंकले आवधिक योजना बनाउन सहयोग गरेको छ।

प्रमुख समस्या

पूर्वतयारी र विश्लेषण बिना आयोजनाहरूको छनोट गरी कार्यान्वयन गर्ने परिपाटीले निरन्तरता पाउनु । आवश्यकता, लागत र लाभ विश्लेषण गरी आयोजनाहरूको बैंक बनाउने परिपाटी विकास हुनु पर्नेमा राजनीतिक र प्रशासनिक पहुँच हाबी हुनु । संस्थागत संरचना र पर्याप्त जनशक्ति नहुँदा आयोजना बैंक बनाउने कार्यहरू अगाडि बढ्न नसक्नु । अध्ययन र अनुसन्धानको आधारमा आयोजनाहरूको लागत र मुनाफाबारे स्पष्ट हुन नसक्दा अन्तरिक लगानी व्यवस्थापन र लगानी आकर्षित गर्नमा कठिनाइहरू हुनु ।

चुनौती तथा अवसर

- संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग तादत्म्यता हुने गरी आयोजनाहरूको बैंक तयार पार्नु ।
- आयोजना बैंक बनाउनकोलागि संस्थागत संरचना निर्माण गर्नु ।
- लागत र मुनाफा हेरी सरकारी आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने परिपाटीको विकास गर्न सरकारले कार्यान्वयनमा ल्याउने आयोजनाहरूको आयोजना बैंक बनाउनु ।
- सरकारी स्रोतले मात्र विकास गर्न नसकिने पालिकाका गौरवका आयोजनाहरूको विकासकोलागि निजी क्षेत्र तथा वैदेशिक लगानीकर्ता आकर्षित गर्न सहयोगी हुने गरी आयोजना बैंक बनाउनु ।
- आयोजनाहरूको छनौट प्रक्रिया वैज्ञानिक बनाउनु ।
- सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा स्थानीय स्तरको आयोजना बैंक बनाउने अभ्यास प्रारम्भ गर्नु ।
- आयोजना बैंक बनाउने कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु ।
- आयोजना बैंक बनाएर मात्र बजेट विनियोजन योजना तर्जुमालाई भरपर्दो बनाउन आयोजनाको सूची तयार गर्ने अभ्यासहरूको प्रारम्भ हुनु ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

सोच

"आयोजना बैंक मार्फत जुगलको रणनीतिक आयोजनाहरूको पहिचान र छनौट"

लक्ष्य

आयोजनाहरूका निर्धारित लक्ष्यहरू तोकिएको गुणस्तर, लागत र समयावधि भित्र सम्पन्न गरी लगानीको उच्चतम प्रतिफल प्राप्त गर्ने ।

उद्देश्य

१. जुगलको त्रिभुज विकासकालागि आयोजना बैंक बनाउने आधारशीला निर्माण गर्नु ।
२. आयोजना कार्यान्वयन मोडालिटी पहिचान गरी सिफारिस गर्नु ।
३. वित्तीय स्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट परिचालन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २३१ आयोजना बैंकका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: जुगलको त्रिभुज विकासकालागि आयोजना बैंक बनाउने आधारशीला निर्माण गर्नु ।	
१.१: आयोजना बैंक निर्माणको थप बैज्ञानिक आधार तयार गर्ने ।	१. आयोजना बैंक निर्माणकोलागि आवश्यक संस्थागत संरचनाको निर्माण गरिनेछ । २. आयोजना बैंक निर्माणकोलागि आवश्यक नीति, नियम, निर्देशिका तयार पारिनेछ । ३. आयोजना बैंकमा भएका आयोजनाहरूलाई पारदर्शी र यथार्थपरक ढङ्गबाट अभिलेख राख्न र छनौट गरिनेछ । ४. आयोजना छनौट गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: आयोजना कार्यान्वयन मोडालिटी पहिचान गरी सिफारिस गर्नु ।	
२.१: कार्यान्वयन मोडालिटीको लागि आवश्यक नीति नियम बनाई नियमन गर्ने ।	१. परियोजना कार्यान्वयनकोलागि आवश्यक नीति नियम तयार पारी लागु गरिनेछ । २. आयोजना बैंकलाई व्यवस्थित गर्नकोलागि आवश्यक सफ्टवेयरको विकास गरी विद्युतीय प्रणालीमा आवद्ध गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: वित्तीय स्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट परिचालन गर्नु ।	
३.१: संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी आवश्यक वित्तीय स्रोत तथा साधनको पहिचान तथा परिचालन गर्ने ।	१. आयोजना बैंकमा आवद्ध भएका आयोजना सञ्चालन गर्न सार्वजनिक, निजी, सहकारी र सामुदायिक र वैदेशिक लगानीको सम्भावनाहरू पहिचान गरी वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गरिनेछ । २. आयोजनाहरूको प्रथमिकताको आधारमा आयोजना छनौट गरी मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गरिनेछ । ३. वित्तीय सुधारकालागि राजस्व सुधार कार्य योजना तर्जुमा गरी लागु गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

१. आयोजना बैंक समिक्षा

२. सम्भाव्यता अध्ययन गरी आयोजना बैंक अनुरूप कार्यक्रम तर्जुमा
३. छनौटमा परेका आयोजनालाई आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने
४. आयोजनाको पहिचान, वर्गीकरण, प्राथमिकीकरण, छनौट र मूल्याङ्कनको मापदण्ड निर्माण
५. आयोजना बैंकलाई विद्युतीय प्रणालीमा अभिलेख राख्न कर्मचारीको दक्षता अभिवृद्धि
६. राजस्व सुधार कार्य योजना तर्जुमा

अपेक्षित उपलब्धि

१. जुगलको तिव्र विकासकालागि आयोजना बैंक बनाउने आधारशीला निर्माण गरिनेछ ।
२. आयोजना कार्यान्वयन मोडालिटी पहिचान गरी सिफारिस गरिनेछ ।
३. वित्तीय स्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट परिचालन गरिनेछ ।

९.३ योजनाको संस्थागत कार्यान्वयनको व्यवस्था

पृष्ठभूमि

समृद्ध जुगल निर्माण गर्न बनेका योजनाहरूको सफल कार्यान्वयनकालागि तीन तहका सरकारहरू बीच मात्र नभई पालिका भित्रैका सबै वडा कार्यालयहरू तथा विभिन्न सरकारी कार्यालयहरू बीच समन्वय एवं सहकार्य अत्यावश्यक हुन्छ । नेपालको संविधानको धारा २३२ मा तीन तहका सरकारहरूको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने उल्लेख गरेको छ । त्यसैगरी अनुसूची ५ मा नेपाल सरकारले सम्पादन गर्ने एकल अधिकार क्षेत्र भित्रका कार्यहरू, अनुसूची ६ मा प्रदेश सरकारले सम्पादन गर्ने कार्यहरू, अनुसूची ७ मा संघ र प्रदेशले साझा रूपमा सम्पादन गर्ने कार्यहरू, अनुसूची ८ मा स्थानीय तहका एकल अधिकार क्षेत्र भित्रका कार्यहरू र अनुसूची ९ मा तीन तहका सरकारले सम्पादन गर्ने साझा अधिकारका कार्यहरू उल्लेख गरिएको छ । देशमा संघीयताको अभ्यास प्रारम्भ भए पश्चात् तीन तहमा (संघ, प्रदेश र स्थानीय तह) सरकार गठन भई क्रियाशील भएका छन् । तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने एकल अधिकार क्षेत्रका कार्यहरूमा प्रष्टता भए तापनि साझा अधिकार भित्रका कार्यहरू कार्यान्वयन गर्ने कार्यहरूमा प्रष्टता आएको छैन । तसर्थ तीन तहका सरकारले प्रभावकारी काम सम्पादन गर्न आपसी सामन्जस्य, समन्वय र सहकार्य आवश्यक पर्दछ । प्रष्टता नभएका कार्यहरू आपसी सहकार्य र समन्वयमा सम्पादन गरी जनतालाई सरकारको उपस्थिति र अनुभूति गराउन सकिन्छ ।

प्रमुख समस्या

स्थानीय तहका क्षेत्राधिकारहरू मोटामोटी रूपमा मात्र उल्लेख गरिएको र तोकेर नछुट्याइएको हुँदा कार्य सम्पादन गर्न केही अस्पष्टताहरू रहेको । कार्य विस्तृतीकरणमा केही व्याख्या गरिएको भए तापनि व्याख्या नभएका कैयौं सबालहरू रहेको । कार्यान्वयन चरणमा ती कार्यहरू दोहोरिने, एक अर्काको क्षेत्र अतिक्रमण हुने । तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने आयोजनाहरूको हालसम्म वर्गीकरण नभएको । योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा थप समस्या पैदा गरेको ।

चुनौती तथा अवसर

१. तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने आयोजनाहरूको वर्गीकरण गरी कार्य प्रष्टता गर्नु ।
२. प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरू कार्यान्वयनकोलागि स्रोत व्यवस्थापन गर्नु ।
३. आयोजना कार्यान्वयनमा प्रभावकरिता ल्याउनु ।
४. आयोजनाहरूको वर्गीकरण गरी कार्य प्रष्टता ल्याउन आयोजना वर्गीकरण सम्बन्धी छलफलले नीति निर्माताको ध्यान आकर्षण गर्नु ।
५. संघीयता कार्यान्वयनकोलागि कार्यतालिका निर्माण हुनु ।

सोच

"सबै तहका सरोकारवाला सरकारहरू तथा सरकारी निकायसँग सहअस्तित्व सहितको सहकार्य"

लक्ष्य

सहकार्य र समन्वयका आधारमा आयोजनाहरूका किफायत र समयमा नै कार्यान्वयन गर्ने क्षमतामा अभिवृद्धि

उद्देश्य

क आयोजना पहिचान, बजेट विनियोजन तथा निर्माणमा सबै तहका सरोकारवाला सरकारहरू तथा सरकारी निकायसँग समन्वय एवं सहकार्य गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २३२ योजनाको संस्थागत कार्यान्वयनको व्यवस्थाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: आयोजना पहिचान, बजेट विनियोजन तथा निर्माणमा सबै तहका सरोकारवाला सरकारहरू तथा सरकारी निकायसँग समन्वय एवं सहकार्य गर्नु ।	
१.१: तीन तहका सरकारको कार्यक्षेत्र र क्षेत्राधिकार प्रष्ट गर्न आयोजनाहरूको वर्गीकरण गर्न प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गर्ने ।	१. ठूला र रणनीतिक आयोजनाहरूकोलागि आवश्यक स्रोत बहुपक्षीय समन्वय र सहकार्य मार्फत व्यवस्था गरिनेछ । २. रणनीतिक महत्त्वका ठूला आयोजनाहरू संघीय तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्य र समन्वयमा पहिचान, विकास र कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. जनतामा सेवाप्रवाह गर्ने साना आयोजनाहरूको पहिचान, विकास र कार्यान्वयन गर्न सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य गरिनेछ ।

९.४ अनुगमन, मूल्याङ्कन र वार्षिक समीक्षा**पृष्ठभूमि**

अनुगमनले विकास कार्यक्रम र आयोजनाहरूको नतिजा खोज्ने र कार्यान्वयन गर्ने पक्षलाई बढी जिम्मेवार बनाउनुको साथै जवाफदेही पनि बनाउँछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनले कार्यक्रम वा आयोजनाका सबल र दुर्बल पक्ष पत्ता लगाई दुर्बल पक्षलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायको खोजी गर्नुका साथै समीक्षा गरी सूचना सङ्कलन गरी प्रमाणमा आधारित सुधार तथा निर्णय गर्न सहयोग पुर्याउँछ ।

नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको सुनिश्चिततालागि अनुगमन तथा त्यसबाट प्राप्त नतिजाको विश्लेषणकालागि मूल्याङ्कनको आवश्यकता पर्दछ । विकास आयोजनाहरूबाट, निर्धारित समयावधि भित्र निश्चित उपलब्धि तथा लागत अनुसारको प्रतिफल प्राप्त भए/नभएको यकिन गर्न सशक्त एवं निष्पक्ष अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था हुनुपर्दछ । अनुगमन एउटा निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो, जो आयोजना कार्यान्वयनको चरणमा गरिन्छ, यसको मुख्य उद्देश्य चालु परियोजनाको प्रगति र ढिलासुस्तीको बारेमा सरोकारवालाहरूलाई समयमा नै जानकारी गराई परियोजनालाई सही बाटोमा हिंडाउनु हो ।

प्रमुख समस्या

कर्मचारीहरूको स्थायित्व नहुनु, आवश्यक तथ्याङ्क र सूचनाहरू उपलब्ध र व्यवस्थित नहुनु । सीमित बजेट, तथ्याङ्कको कमजोर आधारहरू, संस्थागत संरचनाहरू व्यवस्थित नहुनु । पर्याप्त जनशक्ति र भौतिक संरचना नहुनु ।

चुनौती तथा अवसर

- सफलतापूर्वक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्नु ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको स्थापना गर्नु ।
- नतिजामूलक तथ्यहरूको पहिचान गरी आयोजनामा समावेश गर्नु ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन बारे संस्थागत धारण बन्नु ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यकोलागि संगठन संरचना निर्माण गर्दा महत्त्व दिनु ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा योजना

सोच

"प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास"

लक्ष्य

नतिजामूखी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई विकास निर्माण तथा व्यवस्थापनमा संस्थागत एवं स्थापित गर्ने ।

उद्देश्य

१. योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु ।
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको निर्माण तथा नीतिगत व्यवस्था गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २३३ अनुगमन, मूल्याङ्कन र वार्षिक समिक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु ।	
१.१: जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको क्षेत्रमा काम गर्ने सबै जनशक्तिलाई बलियो साझेदारीको निर्माण, M&E Matrix, Project Performance Information System (PPIS) Software, M&E data को प्रयोग, अभिलेख व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिनेछ ।
१.२: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन निर्देशिका बनाई तहगत रूपमा अनुगमन संयन्त्र विकास गर्ने ।	१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनको प्रयोगबारे अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. हरेक वडाले महिनाको एकपटक र कार्यपालिकाले चौमासिक रूपमा कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयन प्रगति अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

१.३: आयोजनाहरूको हरेक पक्षलाई आधार मानी अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउने ।	१. सार्वजनिक नीति, पञ्चवर्षीय योजना, आर्थिक नीति तथा कार्यक्रम, बजेट तथा आयोजनाको दस्तावेज र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ । २. हरेक आयोजनाको समयमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन विश्लेषणको आधारमा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनलाई परिणाममुखी र प्रभावकारी बनाइनेछ ।
उद्देश्य २: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको निर्माण तथा नीतिगत व्यवस्था गर्नु ।	
२.१: अनुगमन तथा मूल्याङ्कनकोलागि स्पष्ट नीति बनाई लागु गर्ने ।	१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन पुनरावलोकन गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२.२: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।	१. आयोजनागत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखालाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
२.३: योजना कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई यथार्थपरक र परिणाममुखी बनाउने ।	१. दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूको प्रगतिलाई अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा एकीकृत गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

१. आयोजनाहरूको आवश्यक अनुगमन र मूल्याङ्कन
२. निर्देशिका तथा अन्य सामग्रीको विकास
३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मापदण्ड निर्माण तथा कार्यान्वयन
४. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना तर्जुमा
५. सूचकहरूको निर्माण
६. जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

आयोजना अनुगमन र मूल्याङ्कनको लागि छुट्टाछुट्टै निर्देशिका बनेको हुनेछ । हरेको आयोजनाको लागि अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका सूचकहरू बनेका हुनेछन् । सूचकहरूको आधारमा आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन गरिएको हुनेछ । विकासकोलागि छुट्याइएको बजेटको निश्चित प्रतिशत अनुगमन तथा मूल्याङ्कनकोलागि छुट्याइएको हुनेछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट निस्केका परिणामहरू र सिफारिसहरूलाई योजना तर्जुमा समावेश गरिएको ।

अनुसूची